

CİLT/VOLUME: 4 SAYI/ISSUE: 14 2021

Efil Journal

Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi

Efil Journal of Economic Research

Kar Oranının Düşme Eğilimi - Bir Değerlendirme.....8

Volkan Demir, Turan Subaşat

Ar-Ge Faaliyetleri ile Ekonomik Büyüme ve Bölüşüm İlişkileri
Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği.....23

Semih Çağan, Osman Aydoğuş

Adam Smith'in İktisadındaki Kurumsal Ögeleri
Mitchell'le Okumak.....33

İlker Bulut

A New Approach in Determining Social Performance: Sustainable
Development Principles and Turkey's Outlook.....53

Ayça Fettahoğlu

Sahibi/Owner: Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti. Adına; Fethiye Çolak

On Behalf of Eflatun Printing Distributing Publication
Consulting Investment and Trade Ltd. Co.; Fethiye Çolak

**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/
Responsible Editor:** Fethiye Çolak

Publishing Director/Yayın Yönetmeni: Serenay Dıraz

İdare Yeri/Place of Management: Bağcılar Mahallesi, Şemsettin Günaltay Caddesi
283. Sokak Ata Apt. No: 9/7 06660
Çankaya/ANKARA - TÜRKİYE
Telefon : (+90 312) 442 52 10 - 11
GSM : (+90 541) 232 00 95
E-posta : info@efiljournal.com

Baskı Tarihi/Date of Issue: Haziran / June 2021

Tasarım/Design: Hatice Kübra Demirel

Basım Yeri/Printed By: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Ticaret Anonim Şirketi
Beytepe Köy Yolu No.3 Bilkent/Ankara Çankaya
Telefon: 0312 266 44 10
Sertifika Nu.: 46519

ISSN: 2619-9580

EISSN: 2667-8012

Yayın Türü/Publication Type: Yaygın Süreli Yayın/Quarterly Publication

Etki Faktörü/Impact Factor:

Dizinler/Index: EBSCO
CiteFactor Academic Scientific Journal
DRJI Directory of Research Journals Indexing
Academic Resource Index ResearchBib

Yayın İlkeleri

Efil Journal, yılda dört kez Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti. tarafından yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlara aittir. Dergide yayımlanan makaleler, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Dergide yayımlanan makalelerin yayın hakkı Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.ne aittir ve izin alınmadan hiçbir şekilde yeniden çoğaltılamaz.

Publication Principles

Efil Journal is a quarterly printed and refereed journal which is being published by Eflatun Printing Distribution Publishing Consulting Investment and Trade Ltd. Co. The responsibility of the published articles is belonged to the author. Articles published in the journal can not be used without giving reference to the source. Publication rights of the published articles are belonged to Eflatun Printing Distribution Publishing Consulting Investment and Trade Ltd. Co. Published articles can not be reproduced without permission.

EfilJournal

Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi
Efil Journal of Economic Research

CİLT/VOLUME: 4 SAYI/ISSUE: 14

www.efiljournal.com

EDİTÖRLER/EDITORS

Ahmet Faruk Aysan	Hamad Bin Khalifa University
Alper Duman	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Altuğ Yalçıntaş	Ankara Üniversitesi
Asena Caner	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Ayça Tekin-Koru	TED Üniversitesi
Cem Oyvay	Greenwich University
Cevat Giray Aksoy	King's College London
Ceyhun Elgin	Boğaziçi Üniversitesi
Devrim Dumludağ	Marmara Üniversitesi
Ege Yazgan	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Erkan Erdil	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Hakan Kışlal	Saint Leo University
İbrahim Semih Akçomak	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Levent Koçkesen	Koç Üniversitesi
Murat Yıldızoğlu	Bordeaux University
Nazire Nergiz Dinçer	TED Üniversitesi
Onur Yıldırım	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Özgür Orhangazi	Kadir Has Üniversitesi
Özgür Yılmaz	Koç Üniversitesi
Refet Gürkaynak	Bilkent Üniversitesi
Seda Ertaç	Koç Üniversitesi
Serdar Sayan	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Süleyman Değirmen	Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi
Timur Han Gür	Hacettepe Üniversitesi
Turan Subaşat	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Ufuk Akçığıt	The University of Chicago
Ziya Öniş	Koç Üniversitesi
Ömer Faruk Çolak	Gazi Üniversitesi (Emeritus) - Editor in Chief

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

A. Suut Doğruel	Marmara Üniversitesi (Emeritus)
Abdullah Yalaman	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Ahmet Şahinöz	Başkent Üniversitesi
Alessandro Sapio Parthenope	University of Naples
Alicia Puyana Mutis	Latin American School of Social Sciences (Emeritus)
Alpay Filiztekin	Özyeğın Üniversitesi
Arne Heise	Hamburg University
Arzu Akkoyunlu Wigley	Hacettepe Üniversitesi
Asaf Savaş Akat	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Ayça Ebru Giritligil	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Aykut Kibritçioğlu	Türk-Alman Üniversitesi
Aykut Lenger	Ege Üniversitesi
Ayşe Mumcu	Boğaziçi Üniversitesi
Begüm Özkaynak	Boğaziçi Üniversitesi
Bilal Bağış	Bingöl Üniversitesi
Bilin Neyaptı	Bilkent Üniversitesi
Bora Süslü	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Boris Kagarlitsky	Institute for Globalisation Studies and Social Movements

Burak Gürbüz	Nişantaşı Üniversitesi
Cem Mehmet Baydur	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Cumhur Coşkun Küçüközmen	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Çelik Kurtuluş	Ankara Üniversitesi (Emeritus)
David F. Ruccio	University of Notre Dame
Dinar Kale	The Open University
Dirk Meissner	National Research University Higher School of Economics
Ebru Voyvoda	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Ercan Eren	Yıldız Teknik Üniversitesi
Erdal Özmen	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Erinç Yeldan	Kadir Has Üniversitesi
Ersin Kalaycıoğlu	Sabancı Üniversitesi
Esmâ Gaygısız	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Fatma Doğruel	Marmara Üniversitesi
Feride Doğaner Gönel	Yıldız Teknik Üniversitesi
Fikret Adaman	Boğaziçi Üniversitesi
Francesco Boldizzoni	University of Helsinki
Funda Barbaros	Ege Üniversitesi
Gökhan Özertan	Boğaziçi Üniversitesi
Hakan Ercan	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Hakan Mihçı	Hacettepe Üniversitesi (Emeritus)
Haluk Levent	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Hasan Cömert	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Hasan Kazdağlı	Atılım Üniversitesi (Emeritus)
Hüseyin Özel	Hacettepe Üniversitesi
İlhan Can Özen	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
İlhan Tekeli	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
İnsan Tunalı	Koç Üniversitesi
Jennifer Olmsted	Drew University
L. Randall Wray	Bard College
Levent Neyse	WZB & DIW Berlin
M. Aykut Attar	Hacettepe Üniversitesi
M. Özgür Kayalica	İstanbul Teknik Üniversitesi
Marc-Alexandre Sénégas	University of Bordeaux
Meghnad Desai	London School of Economics (Emeritus)
Meltem Dayıoğlu	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Metin Sarfati	Marmara Üniversitesi
Muammer Kaymak	Hacettepe Üniversitesi
Murat Çokgezen	Marmara Üniversitesi
Murat Koyuncu	Boğaziçi Üniversitesi
Necat Coşkun	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Oğuz Esen	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Oğuz Öztunalı	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Osman Aydoğuş	Ege Üniversitesi
Öner Günçavdı	İstanbul Teknik Üniversitesi
Recep Yücedoğru	Bülent Ecevit Üniversitesi
Remzi Sanver	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Robert H. Wade	London School of Economics and Political Science

Roberto Frenkel
Ruut Veenhoven
Sacit Hadi Akdede
Sadi Uzunoglu
Salih Barışık
Serkan Küçükşenel
Sinan Sönmez
Stavros Mavroudeas
Susan E. Cozzens
Sübedey Togan
Şevket Pamuk
Şiir Yılmaz
Taner Berksoy
Tarkan Çavuşoğlu
Timur Kuran
Uğur Emek
Uğur Eser
Ümmühan Gökovaıı
Vural Fuat Savaş
Walter G. Park
Wolfgang Streeck
Yaşar Uysal
Yılmaz Akyüz

Center for the Study of State and Society
Rotterdam Erasmus Üniversitesi
İzmir Bakırçay Üniversitesi
Trakya Üniversitesi
Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Atılım Üniversitesi
Panteion University
Georgia Institute of Technology
Bilkent Üniversitesi
Boğaziçi Üniversitesi
Gazi Üniversitesi (Emeritus)
Piri Reis Üniversitesi
Hacettepe Üniversitesi
Duke University
Başkent Üniversitesi
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Yeditepe Üniversitesi (Emeritus)
American University
Max Planck Institute for the Study of Societies
Dokuz Eylül Üniversitesi
UNCTAD

İÇİNDEKİLER

Kar Oranının Düşme Eğilimi - Bir Değerlendirme..... 8

Volkan Demir, Turan Subaşat

Ar-Ge Faaliyetleri ile Ekonomik Büyüme ve Bölüşüm İlişkileri Arasındaki
İlişki: Türkiye Örneği 23

Semih Çağan, Osman Aydoğuş

Adam Smith'in İktisadındaki Kurumsal Ögeleri Mitchell'le Okumak.....33

İlker Bulut

A New Approach in Determining Social Performance: Sustainable
Development Principles and Turkey's Outlook 53

Ayça Fettahoğlu

CONTENTS

The Tendency of the Rate of Profit to Fall - An Assessment..... 8

Volkan Demir, Turan Subaşat

R&D Activities of the Relationship between Economic Growth and Relations
of Distribution: The Case of Turkey..... 23

Semih Çağan, Osman Aydoğuş

Finding Institutional Elements in Adam Smith's Economics with
Reference to Wesley Clair Mitchell..... 33

İlker Bulut

A New Approach in Determining Social Performance: Sustainable
Development Principles and Turkey's Outlook 53

Ayça Fettahoğlu

Kar Oranının Düşme Eğilimi - Bir Değerlendirme

Volkan Demir, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisat Bölümü,
e-posta: volkandemirr64@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7015-2008

Turan Subaşat, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisat Bölümü,
e-posta: turansubasat@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7845-5772

Özet

Kar oranının düşme eğilimi politik iktisatta en popüler ve tartışmalı kriz teorilerden bir tanesidir. Teori, sermayenin organik bileşimindeki artıştan hareketle azalma eğilimine giren kar oranlarının hem krizler üreteceği hem de uzun vadede kapitalizmin sonunu getireceğini ima etmektedir. Ancak teorinin içsel tutarlılığı ve ampirik çalışmaların teoriyi destekleyip desteklemediğine dair tartışmalar devam etmektedir. Yazımızın amacı bu literatürü eleştirel bir süzgeçten geçirerek teorinin kapitalist krizlere ne kadar ışık tutabileceğini değerlendirmektir.

Anahtar kelimeler: *Kar oranlarının düşme eğilimi, sermayenin organik bileşimi, kriz teorisi, Marx.*

JEL Kodları: *E32, E11, B51.*

The Tendency of the Rate of Profit to Fall - An Assessment

Abstract

The falling rate of profit is one of the most popular and controversial crisis theories in the political economy. The theory implies that the rate of profit tends to decline due to the increase in the organic composition of capital which will both produce regular crises and bring the end of capitalism in the long run. However, debates continue about the internal consistency of the theory and whether empirical studies support the theory. The purpose of our article is to examine the extent to which the theory can shed light on capitalist crises by critically reviewing the literature.

Keywords: *The tendency of the rate of profit to fall, organic composition of capital, crisis theory, Marx.*

JEL Codes: *E32, E11, B51.*

Giriş

Sayı ve yıkıcı etkileri açısından artan kapitalist krizler tüm iktisatçıların artan oranlarda gündeminde yer almakla birlikte bu konuya en çok kafa yoranların politik iktisatçılar olduğunu söylemek bir abartma olmayacaktır. Kapitalizmin işleyiş dinamiklerinden hareketle yaşanan istikrarsızlıkları analizlerinin odak noktasına koyan politik iktisatta en popüler ve tartışmalı kriz teorilerden bir tanesi kar oranının düşme eğilimi teorisidir. Teori, sermayenin organik bileşimindeki artıştan hareketle azalma eğilimine giren kar oranlarının hem döngüsel iniş çıkışlar (krizler) üreteceği (Roberts 2009 ve 2016) hem de uzun vadede kapitalizmin sonunu getireceğini (Wolfe 1986) ima etmektedir. Ancak teorinin içsel tutarlılığı ve ampirik çalışmaların teoriyi destekleyip desteklemediğine dair tartışmalar devam etmektedir. Yazımızın amacı bu literatürdeki teorik tartışmaları eleştirel bir süzgeçten geçirerek teorinin kapitalist krizlere ne kadar ışık tutabileceğini değerlendirmektir. Bu literatürde özel bir öneme sahip olduğunu düşündüğümüz Marxist yazının iki önemli ismi olan David Harvey (2016) ve Michael Roberts (2016) arasındaki tartışma yazımızın odak noktasında yer alacaktır. Bu iki yazar arasındaki tartışma kar oranları üzerine var olan literatürün çok kapsamlı bir özetini sunmaktadır.

Kar Oranının Düşme Eğilimi

Teori basitçe söyle açıklanabilir. Marx'a göre kar oranı (P) aşağıdaki gibi hesaplanabilir:

$$P = \frac{S}{(C + V)}$$

Burada S artı değeri (kar), C sabit sermayeyi (üretim araçlarının değeri) ve V ise değişken sermayeyi (emek gücünün değeri / ücretler) temsil etmektedir. Bu eşitlikteki tüm değişkenleri V'ye bölersek formül aşağıdaki biçime dönüşür. Burada S/V sömürü oranı ve

C/V ise sermayenin organik bileşimini ifade eder.¹

$$P = \frac{\left(\frac{S}{V}\right)}{\left(\frac{C}{V} + 1\right)}$$

Rekabet, firmaları emek verimliliğini ve karları arttırmak için daha fazla sermaye yatırımı yapmaya zorlar ki bu sabit sermayenin (C) değişken sermayeye (V) oranını (C/V) yükseltir. Bu üretimde kullanılan sermayenin değerinin emeğin değerini aşma eğiliminde olduğu ve sermayenin organik bileşiminin yükseleceği anlamına gelir ki, sömürü oranının sabit olduğunu varsayarsak kar oranı düşer. Burada son derece ilginç ve paradoksal bir durum söz konusudur. Firmalar kar oranlarını arttırmak için sermaye miktarlarını arttırdıkça kar oranlarının hızla düştüğünü görecektir.

Ancak yukarıdaki senaryo kar oranının her zaman doğrusal bir biçimde azalacağı anlamına gelmez. Marx, çeşitli karşıt eğilimlerin kâr oranındaki düşüşü yavaşlatabileceğini ve hatta geçici bir süre için bile olsa tersine çevirebileceğini not eder. Bunlar; daha yüksek sömürü oranı, daha düşük ücretler, daha ucuz sabit sermaye malları, görece düşük organik bileşime sahip olan sektörlerin ekonomideki payının artması, ticaretin tüketim ve sermaye mallarını ucuzlatması ve sermayenin ucuz emek ve doğal kaynaklı alanlara göçüdür (Shaikh 2001). Ancak karşıt eğilimler kısa vadede etkili olabilse de uzun vadede kar oranlarının düşmesini engelleyemez.

Teori Üzerine Yapılan Tartışmalar

2008 kriziyle birlikte kar oranının düşme eğilimi üzerine yapılan çalışmalarda ciddi bir artış gözlenmektedir. Kar oranının düşme eğiliminin teorik geçerliliği üzerine politik iktisadın en seçkin düşünürleri arasında zengin tartışmalar yapılmaktadır. Carchedi (2011), Kliman (2012), Mosely (1990), Roberts (2014 ve 2016) ve Shaikh (2010) gibi yazarlar teorinin krizlerin açıklanmasında en önemli yaklaşım olduğunu iddia ederken Dumenil ve Levy (2011), Harvey (2016), ve Wolf (2014) gibi bir dizi yazar ise kar oranının düşme eğiliminin ciddi teorik ve ampirik sorunları olduğunu öne sürmektedir. Politik iktisatçılar arasındaki farklılıklar birkaç maddede özetlenebilir.

Teorinin Marx için önemi ve Marxist yazarlar arasındaki popülerliği

Yapılan tartışmalardan birisi, Marx'ın teoriye ne kadar önem atfettiğiyle ilgilidir. Teoriyi savunanlar, Marx'ın teoriyi politik iktisadın en önemli yasası olarak gördüğünü belirtirken, Harvey (2016) teorinin Marx tarafından fazlaca önemsenmediğini ve yeterince geliştirilmediğini savunmaktadır. Marx ve Engels'in eserlerini kapsayan MEGA dizini yazarların-

1 Sperber (2014)'e göre bu formül Marx'ın orijinal elyazmalarında bu şekliyle yer almamaktadır. Engels matematiksel içerikli olan kesimler için *Kapital*'in birinci cildini İngilizceye çeviren Samuelson Moore'a danışmıştır. İlk formüldeki değerlerin V'ye bölünmesini öneren de Moore olmuştur.

dan Heinrich (2013), Marx'ın ölümünden sonra bıraktığı notları düzenleyerek Kapital'in üçüncü cildini yazan Engels'in kar oranının düşme eğilimi konusunda Marx'a göre çok daha fazla istekli olduğunu öne sürmüştür. Heinrich (2013)'e göre Marx, 1848-1849 işçi devrimlerini 1847-1848 yıllarındaki iktisadi krizin bir sonucu olarak görmüş, bu durumu genelleştirerek iktisadi krizler ve işçi devrimleri arasında bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Marx, kar oranının düşeceğini ispatlamak için ciddi bir çaba harcamış, farklı yöntemler denemiş, ancak (sermayenin organik bileşimindeki artışa rağmen) kar oranının düşeceğini ispat edememiştir (Heinrich 2016). 1857 yılında yaşanan küresel durgunluktan sonra devrim umutlarını yitiren Marx, kapitalizmin sonunu getirecek olan krize olan inancını da kaybetmiştir (Sperber 2014). 1868 yılında Engels'e yazdığı mektupta teoriden son kez bahseden Marx, bir daha teoriye geri dönmemiştir (Heinrich 2016). Ayrıca Harvey (2016), Marx'ın analiz ettiği krizlerde kar oranının düşme eğilimine fazlaca atıfta bulunmadığını ve bariz eksikliklerine rağmen teoriyi geliştirmeyi denemediğini ifade etmiştir. Yani Marx teoriyi fazlaca önemsememiştir.

Bu görüşe karşılık Roberts (2016)'e göre Marx, kar oranının düşme eğilimini terk etmemiş ve onu bir kriz teorisi olarak görmezden gelmemiştir. Teoriye geri dönmemesinin nedeni teorinin zaten yeterince geliştirilmiş olmasıdır. Yine MEGA yazarlarından Kratke (2015), Engels'in kar oranının düşme eğilimi teorisini çarpıttığı görüşünü reddetmiştir. Moseley (2004), Engels'in, Marx'ın anlatmak istediğine sadık kalabilmek için elinden geleni yaptığını belirtmiştir.

Bu yazarlar arasındaki ilginç tartışmalardan birisi de teorinin Marxist yazarlar arasındaki popülerliği üzerinedir. Teoriye eleştiren Harvey, teorinin Marxist yazarlar arasında popüler olduğunu savunurken, teoriyi savunan Roberts ise çoğu Marksist iktisatçının teoriyi önemsemediğini ve aslında teorinin Marksist iktisatçılar arasında hiçbir zaman çoğunluğun görüşü olmadığını belirtmektedir. Robert (2016)'e göre özellikle 1970'lerden itibaren daha fazla politik iktisatçı kar oranının düşme eğilimini kriz teorisinin temeli olarak benimsemeye başlasa da, teori her zaman bir azınlık görüşü olarak kalmıştır. Bu durum günümüzde de sürmektedir ve en önde gelen Marksist iktisatçılar kar oranının düşme eğilimini kabul etmemektedir. Örneğin Lapavitsas, Gerard Dumenil ile yaptığı bir toplantıda, bu tek nedenli görüşün Anglo-Sakson ekolünün bir icadı olduğunu ve hiçbir zaman Klasik Marxist gelenekte yer almadığını iddia etmiştir (Roberts 2016).

Yukarıda yapılan tartışma Marxistlerin sıkça yaptıkları ve genellikle kazananı olmayan Marx aslında ne demek istedi tartışmalarının güzel bir örneğidir. Kısa bir hayata çok sayıda yeni düşünce sığdırabilmiş ve birçok konuda (son derece doğal olarak) fikir değiştirmiş olan bir bilim insanının yazdıklarından herkesin kendi görüşünü destekleyecek pasajlar bulması mümkündür. Ancak kanımızca önemli olan, teorinin gerçekliği açıklama gücüdür.

Döngüsel krizler mi, kapitalizmin sonu mu, her ikisi mi?

Harvey (2016)'e göre Marx Grundrisse'da kar oranının düşme eğiliminin kapitalizmin nihai mezar kazıcısı olacağını iddia etse de daha sonraki yazılarında krizleri kapitalizmin

sonunun bir işareti olarak görmemiştir. Bu nedenle Marx (1981) krizlerin mevcut çelişkilerin geçici olarak giderilmesini sağlayan ve bozulan dengeyi geçici olarak yeniden kuran şiddetli ve anlık patlamalardan başka bir şey olmadığını iddia etmiştir. O halde Marx, krizleri kapitalizmin giderek yaklaşmakta olan çözülmesinin bir işareti olarak değil, kapitalist yeniden yapılanma ve yenilenmesinin aşamaları olarak görmektedir. Heinrich (2016)'e göre Marx, *Kapital*'in üçüncü cildinde kapitalist üretim tarzının engellerinden bahsetmiş, ancak herhangi bir çöküşten bahsetmemiştir. Teoriyi bir adım ileri götürüp kriz teorisine dönüştüren de Engels'dir.

Roberts (2016)'e göre ise Marx, hem döngüsel hem de uzun dönemli düşüşten bahsetmektedir. Dolayısıyla da kar oranındaki düşüşün hem dönemsel krizleri açıklayan hem de kapitalizmin sonunu getirecek olan bir mekanizma olduğunu düşünmüştür. Krizler sermayenin değerini düşürerek kar oranlarını geçici olarak yükseltirken, kar oranındaki düşüşü kalıcı olarak engelleyemez. Zaman içinde karşıt eğilimlerin kar oranının düşme eğilimini geciktirme gücü azalacak ve kapitalist üretim tarzının tarihsel olarak geçici olduğu görülecektir.

Kar oranının düşme eğiliminin uzun vadede kapitalizmin sonunu getireceği tezinin mantığı sorgulanabilir. Roberts (2009) ve Kliman (2011) gibi yazarların ampirik çalışmaları, uzun vadede kar oranlarının düştüğünü gösterse de (ki bu ampirik çalışmalarda kullanılan metodolojilerin mantığı ve verilerin doğruluğu da sorgulanabilir), birkaç yüzyıllık geçmişe sahip olan kapitalizmin bu mekanizmayla kaç yüzyıl sonra çökeceği sorusu anlamlıdır. Kar oranının düşme eğiliminin kısa dönemli krizleri açıklama yeteneği de hem teorik hem de ampirik olarak sorgulanabilir.

Teorinin varsayımları üzerindeki tartışmalar

Harvey (2016), teorinin Marx'ın diğer tarihsel çalışmalarında görülmemiş ölçüde kısıtlayıcı varsayımlar altında üretildiğini ve bu varsayımların teorinin uygulanabilirliğini ciddi şekilde kısıtladığını öne sürmüştür. Marx; doğal koşullardaki değişimleri, gelir dağılımı üzerinde etkili olan sınıf mücadelelerini, rekabet koşullarını, devlet politikalarını ve moda gibi tüketici tercihlerindeki değişiklikleri analizinin dışında tutmuştur. Bu varsayımlara sermaye birikiminin genel yasasını oluştururken yaptığı daha spesifik varsayımlar da eklenebilir. Örneğin, tüm metaların değerinden satılabildiği (talep sorunu yok) ve artı-değerin sorunsuz olarak yatırıma dönüştürülebildiği varsayıldığı gibi artı değer kar, faiz ve rant gibi parçaları da analiz dışında tutulmuştur. Harvey (2016)'e göre Marx, *Kapital*'in birinci cildinde yaptığı varsayımları titizlikle ortaya koyarken, aynı özeni kar oranının düşme eğilimi söz konusu olduğunda göstermemiştir. Bu durum, Marx'ın çalışmasının ön hazırlık düzeyinde kalmasından ve sonradan Engels tarafından tamamlanmış olmasından kaynaklanmıştır. Asıl sorun teoriyi savunanların Marx'ın yaptığı varsayımları yeterince dikkate almamasında yatmaktadır. Örneğin, eğer Marx teoride finans sektörünün rolünü ihmal etmişse, 2008 krizinde de finans sektörünün rolü görmezden gelinebilir. Bu, gerçeklerle örtüşmeyen şanssız bir okumadır ve finans sektörünün krizin yaratılmasındaki rolünün ve sorumluluğunun mazur görülmesine neden olur. O halde, Marx'ın kısıtlayıcı varsayımları teorinin sonuçlarını çok daha temkinli yorumlamamızı gerektirir.

Harvey (2016)’in eleştirisine karşı Roberts (2016), teorilerin her zaman için varsayımlarının izin verdiği ölçüde gerçekçi olduğundan hareketle, kar oranının düşme eğiliminin gerçekçi iki varsayım üzerine inşa edildiğini belirtmektedir. Bunlar, değer yalnızca emek gücü tarafından yaratılır ve sermaye daha fazla değer biriktirmelidir ki bunu ancak sermayenin organik bileşimini artırarak yapabilir. Teorinin çalışabilmesi için başka bir varsayımına ihtiyacı yoktur. Örneğin kar oranının düşme eğilimi malların değerlerinden ziyade üretim fiyatları veya piyasa fiyatları üzerinden satılmasından ve efektif talepteki düşüşten etkilenmez, ki bu teorinin gücünün bir göstergesidir. Teori tekelleşmeyi ya da metallerin değerinden satılmasında yaşanabilecek olan sorunları ihmal etmez.

Bu tartışmanın devamı bizi krizlere bakışta tekli ve çoklu nedensellik tartışmasına götürür. Harvey (2016) krizlere (kar oranları gibi) tekli bir bakış açısının yaşanan krizlerde gözlenen zenginliği yansıtmadığını vurgular. Marx’ın kısıtlayıcı varsayımlarını göz ardı etmek, çoğu zaman krizlerin çok sayıda farklı nedenleri olabileceği gerçeğini maskeler.

Roberts (2016) ise sıkça yaşanan kapitalist krizlerin hepsinin birbirinden bağımsız olarak görülmesinin aslında Marx’ın bir kriz teorisinin olmadığı anlamına geleceğini iddia ediyor ve krizlerin tetikleyicileri ile arka plandaki gerçek nedeni olarak kar oranının düşme eğilimi arasındaki farkın dikkate alınması gerektiğini vurguluyor. Bu nedenle, kar oranının düşme eğiliminin açıklayıcı gücünü kabul etmek demek bir tetikleyici olarak 2008 krizinin finansal yönünü göz ardı etmek anlamına gelmez. Aksine, krizin bir tetikleyicisi olarak görülebilecek olan finansallaşma, kar oranının düşme eğiliminin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Benzer bir biçimde Freeman (2016), kar oranının düşme eğiliminin kapitalizmin tüm çelişkilerini daha da derinleştirdiğini ve kapitalist sistemin bu çelişkileri geçici olarak da olsa çözebilmek için çok çeşitli mekanizmalar geliştirdiğini öne sürüyor. Freeman (2016)’a göre, finansallaşma krizin görünen nedeni olmakla birlikte, finansallaşmanın nedeni ise kar oranındaki düşme eğilimidir.

Bu tartışmada her iki tarafın da sorunlu bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Örneğin Harvey (2016)’in kısıtlayıcı varsayımlara verdiği önem abartılıdır. Roberts (2016)’in vurguladığı gibi, Marx’ın yaptığı varsayımların teoriyi nasıl geçersiz kılabileceği Harvey (2016) tarafından ikna edilir bir dille açıklanmış değildir. Burada önemli olan teorinin özünde doğru olup olmadığıdır. Sermayenin organik bileşimi uzun vadede artıyorsa, Harvey (2016)’in bahsettiği varsayımlar krizlerin zamanlamasını ve belki de derinliğini değiştirebilir ama teorinin yanlışlığını kanıtlamaz. Dahası karşıt eğilimler Marx’ın teoriyi oluştururken yaptığı katı varsayımları yumuşatma eğilimi olarak da görülebilir. Eğer karşıt eğilimlerin teorinin kısıtlayıcı varsayımlarını yeterince gidermediği düşünülüyorsa, yenileri eklenerek geliştirilebilir.

Ancak Roberts (2016)’in de bir başka aşırı uca savrulduğu söylenebilir. Krizlerin açıklanmasında tekli nedenselliğe karşı çıkmak demek, her krizin arkasında başka bir faktör olduğu ve bu nedenle hiçbir sistematik kriz teorisi olmadığı anlamına gelmez. Kapitalist krizlerin bazılarının kar oranının düşme eğilimi ile açıklanabilmesi mümkünken, diğerleri zengin bir yelpazeden seçilebilecek olan bir dizi alternatif teoriyle açıklanabilir. Yani

Roberts (2016)’in tetikleyiciler olarak gördüğü nedenler her zaman kar oranının düşme eğilimi ile ilgili olmayabilir. Roberts (2016) ve Freeman (2016) tetikleyici olarak gördüğü nedenlerin arka planında kar oranının düşme eğiliminin olduğunu ispat etmemiş ve bu tartışma bir varsayımdan öteye geçmemiştir.

Dikey entegrasyon

Kar oranının düşme eğilimine yapılan önemli eleştirilerden bir tanesi endüstriyel organizasyon biçimiyle ilgilidir. Firma (ya da sektör) içinde gerçekleşen dikey entegrasyon seviyesi, sermayenin bileşimi üzerinde (ve kar oranında) yapay bir değişmeye neden olacaktır. Eğer bir firma, (başka bir firmadan satın almak yerine) kullandığı üretim araçlarını kendi üretmeyi seçerse, bu durum o firmanın organik bileşimini düşürecek ve kar oranını arttıracaktır. Harvey (2016) bu durumu şöyle bir örnekle açıklamaktadır.

Üzerinde bir çelik tesisi olan ve çeliğin doğrudan otomobil üretiminde kullanıldığı bir demir madeni hayal edin. Bu üretim sürecinde sabit sermaye; demir cevheri üretimi için başka firmalardan satın alınan sermaye malları, enerji ve üretimin diğer aşamalarında kullanılan bazı sermaye mallarından oluşacaktır. Yaratılan toplam değer büyük bir kısmı, firma içinde emeğin kattığı değere atfedilecektir. Şimdi üretim sürecini; demir cevheri, çelik ve otomobil üreten ayrı firmalara ayıralım. Bu durumda sabit sermaye artarken, emeğin payı hızla azalacaktır ve otomobil üreten firmanın organik bileşimi artarken kar oranı düşecektir. Benzer bir biçimde bir otomobil firması ürettiği otomobillerin tüm parçalarını (motoru, camları, silecekleri, lastikleri, direksiyonu vb.) kendi üretebilir ya da bir kısmını tedarikçilere ürettirebilir. Firma tüm parçaları kendi ürettiğinde sabit sermaye küçük ve başka firmalardan satın aldığı ise büyük olacaktır. O halde kar oranı, üretimdeki dikey entegrasyon seviyesinden etkilenecektir. Günümüzde küresel değer zincirleri sayesinde üretim süreçlerinde gözlemlenen dikey parçalanma, sermayenin organik bileşimini ciddi oranlarda etkilemiş olabilir.

Buna karşılık Roberts (2016), kar oranlarının firma ya da sektör düzeyinde değil de, tüm ekonomi düzeyinde hesaplanmasının bu sorunu giderebileceğini öne sürmektedir. Roberts (2016), ekonomi düzeyinde aynı sayıda işçinin aynı görevleri yerine getirmek için aynı sermaye ekipmanını kullandığı sürece dikey entegrasyonun bir bütün olarak sermayenin organik bileşimi üzerinde hiçbir etkisi olmayacağını savunuyor.

Bu yaklaşım bir sorunu çözüyor görünse de başka sorunlar yaratmaktadır. Bunlardan birincisi, firma ya da sektör düzeyinden hareketle hesaplanacak olan ortalama kar oranı ile ulusal düzeyde hesaplanacak olan kar oranı arasında ciddi farklılıklar olabileceğidir. İkinci olarak (aşağıda daha detaylıca açıklanacağı gibi), ulusal düzeyde hesaplanan organik bileşim aslında sermaye malları üreten sektörde çalışan işgücü ile tüketim malları üreten sektörde çalışan işgücü arasında oransal bir ilişkiyi temsil edecektir. Bir ekonominin gelişmesinin ilk aşamalarında sermaye malı üreten sektörde çalışan işçi sayısının toplama oranında bir artış olması beklenirken, bir süre sonra bunun bir doyum noktasına ulaşması beklenebilir. Dolayısıyla bu yöntemle ölçülen sermayenin organik bileşiminin belli bir seviyeye ulaştıktan sonra daha fazla artmayacağı açıktır.

Teknolojik değişim ve sermayenin değerindeki değişimler

Yapılan önemli tartışmalardan bir başkası da sermayenin değerindeki değişimler üzerinedir. Kar oranını düşürmesi beklenen şey sermayenin organik bileşimindeki artış ise, burada sermayenin değerini düşürebilecek faktörlerin değerlendirilmesi gerekir. Burada iki tanesi kar oranının düşme eğiliminin mantık sınırları içinde kalan, bir tanesi de onu reddeden üç tartışma yapılabilir.

İlk olarak, sabit sermayenin değerinde kriz nedeniyle oluşabilecek olan bir düşüş, kar oranını artırıcı bir etkide bulunabilir ki bu teorinin döngüsel kısmıyla uyumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Teknolojik gelişme, sermayenin organik bileşimini artırıp kar oranlarını düşürerek krize neden olurken, kriz özellikle eski teknolojiye sahip olan sermayeyi devre dışı bırakarak toplam sermayenin değerini ve organik bileşimini düşürür ve kar oranını restore eder. Bu açıdan kriz, karlılığı arttırmada ve kapitalizmin devamlılığını sağlamada önemli bir fonksiyona sahiptir. Krizin sermayenin değerini kısmi olarak düşürerek karlılığı geçici olarak restore etmesi beklenebilir. Dolayısıyla bu tartışma, teorinin hem krizleri açıklayan döngüsel yönünü, hem de kapitalizmin sonunu hazırlayan uzun vadeli yönünü destekleyen bir tartışmadır.

İkinci olarak Marx, mevcut sermayenin bir kısmının teknolojik değişimler nedeniyle ekonomik ömrünü vaktinden önce tamamlaması ve yaşanan değer kaybından bahseder (Harvey 2016). Teknolojilerin hızla değiştiği dönemlerde mevcut olan birçok sermaye malının değerinin hızla düşmesi, sermayenin organik bileşimindeki artışı yavaşlatabilir. Örneğin bilgisayarlardaki yeni teknolojik gelişmelerin devreye girmesi, eski teknolojiye sahip bilgisayarların değerinde çok hızlı bir düşüşe neden olmaktadır. Ancak bu gelişmelerin de sermayenin organik bileşiminde uzun vadeli bir düşüşe neden olması beklenmemelidir. Çünkü yeni teknolojilerin sermayenin değerini doğrudan artırıcı etkisi dolaylı olarak eski sermayenin değerini azaltıcı etkisinden daha büyük olacaktır.

Son olarak, teknolojik gelişmelerin sermayenin değerini doğrudan düşürmesi, kar oranlarının düşmesini engelleyici önemli bir faktör olarak görülebilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yukarıda bahsedilen etkiden farklı olarak, teknolojik değişikliklerin sadece var olan eski sermayenin değerinde yaşanacak olan değer yitimi değil, üretime yeni katılan sermayenin değerindeki düşüştür. Örneğin yeni bilgisayarlar sadece eskilerini devre dışı bırakmakla kalmazlar, kapasiteleri (işlemci hızı, hafıza vb.) göz önüne alındığında kendileri de daha ucuzdurlar. Dolayısıyla teknolojik değişmelerin sadece tüketim mallarını değil, eşit oranda sermaye mallarını da ucuzlatmaları gerekir ki bu durumda sermayenin organik bileşimi yükselmeyecek ve kar oranı düşmeyecektir.

Bu son noktayı biraz daha açmakta yarar vardır. Sermayenin bileşimi ilk bakışta basit bir kavram gibi görünse de, bu yazıda detaylıca gözden geçirilemeyecek kadar karmaşık bir kavramdır ve bu karmaşıklık hem teorik hem de ampirik çalışmaları etkilemektedir. Örneğin, bu literatürün duayen yazarları arasında bile sermayenin organik bileşiminin tanımını ve anlamını üzerinde ciddi anlaşmazlıklar vardır. Harvey (2016)'e göre, sermayenin organik bileşimi işletme ya da sektör bazında yapılan bir hesaplama iken, sermayenin de-

ğer bileşimi tüm ekonomi çapında yapılan bir hesaplama atıfta bulunur. Bu tanımlamadan hareketle Harvey (2016), sermayenin değer bileşimini totolojik ve tutarsız bir kavram olarak değerlendirir. Buna karşı Roberts (2016), Harvey’in sermayenin organik ve değer bileşimi kavramlarını yanlış anladığını, Fine ve Harris (1979)’in aşağıda açıklanacak olan yorumundan hareketle yapılan tanımın Marx’ın yaklaşımına çok daha yakın olduğunu belirtmektedir. Harvey gibi akademik hayatını Marx’ın çalışmalarını anlamaya adanmış ve bu literatürün en önemli isimlerinden birisi bile bu kavramları bu kadar yanlış anlıyorsa burada ciddi bir sorunun olduğu açıktır.

Marx; sermayenin bileşimini teknik, değer ve organik olmak üzere üçe ayırmıştır. Fine ve Harris (1979)’e göre sermayenin teknik bileşimi fiziksel olarak sermaye miktarının fiziksel olarak işçi sayısına bölümüdür. Sermaye malları ve işgücü homojen (örneğin tek bir çeşit sermaye malı ve tek tip işgücü) olsaydı sermayenin teknik bileşimi kolayca hesaplanabilirdi. Ancak özellikle sermaye malları çok çeşitli olduğu için bunları sayısal olarak hesaplamak mümkün değildir. Bu nedenle bunları değerleri cinsinden hesaplamak gerekir ki bu bizi sermayenin değer bileşimine getirir. Ancak sermayenin değer bileşimi çeşitli nedenlerle sıkça değişebilmektedir. Bu nedenle sermayenin organik bileşimi, sermaye mallarının değerinde bir değişme olmadığını varsayarak sermaye miktarını yansıtacak bir biçimde hesaplanır. Bir başka deyişle sermayenin organik bileşimi aslında değer cinsinden sermayenin teknik bileşimindeki değişimleri yansıtır ve (eğer sermayenin teknik bileşimi hesaplanabilecek olsaydı) her iki ölçüt aynı eğilimlere sahip olurdu.

Sermayenin bileşimi söz konusu olduğunda yukarıda bahsedilen üç seçenektan hangisinin teorik ve ampirik çalışmalarda kullanılması gerektiği önem kazanır. Sermayenin teknik bileşiminin hesaplanması mümkün olmadığı için, seçimin sermayenin değer ve organik bileşimi arasında yapılması gerekir. Marx daha çok sermayenin organik bileşimine atıfta bulunmuş olsa da bu kavramın teorik ve ampirik sorunları olduğu söylenebilir.

İlk olarak Berger (2019), kar oranı formülünde kullanılan sermayenin bileşiminin organikten çok değer bileşimine benzediğini vurgulamıştır. Gerçekten de, karşıt eğilimlerin bir kısmı aslında sermayenin organik bileşimi ile uyumlu değildir ve daha çok sermayenin değer bileşimi ile ilgili olmalıdır. Örneğin Marx sabit sermaye mallarının değerinin teknolojik gelişmeler nedeniyle düşebileceğini söylediğinde sermayenin organik bileşimine değil sermayenin değer bileşimine atıfta bulunuyor olmalıdır. Çünkü sermayenin teknik bileşimi ile doğrudan ilişkili olan sermayenin organik bileşiminin bu değişiklikten etkilenmesi mümkün değildir. Aynı şeyi ticaretin sermaye mallarının değerini ucuzlatması etkisi için de söylemek mümkündür.

İkinci olarak, her ne kadar teoride teknolojik gelişmelerin sermayenin teknik bileşimini (ve dolayısıyla da sermayenin organik bileşimini) arttırdığı söylene de bu her zaman doğru değildir. Üretkenlik iki biçimde artırılabilir. Bunlardan birincisi işgücü başına sermaye miktarını (sermayenin teknik bileşimi) arttırmaktır. Özellikle sermayenin kıt olduğu ülkelerde sermaye miktarını arttırmak üretkenliği arttırmanın en kolay yoludur. Bu (sermaye mallarının ticaretinin olmadığı kapalı bir ekonomide) daha fazla oranda işgücünün

tüketim malı üreten sektörden (Kapital’in üçüncü cildinde Departman 2) sermaye malı üreten sektöre (Departman 1) aktarılması anlamına gelir. Ekonomi çapında sermayenin teknik bileşimi (sermayenin işgücüne oranı) aslında kabaca sermaye malları üretiminde çalışan işgücü miktarının toplam işgücü miktarına oranıyla doğrudan ilişkili olmalıdır. Sermaye malı miktarının çok düşük olduğu durumlarda, daha fazla işgücünü sermaye malı üretimine aktararak sermayenin teknik bileşimini (işçi başına düşen sermaye miktarı) ve üretkenliği artırmak mümkünken, bunu sonsuza kadar yapmak mümkün değildir. Çünkü, ekonomide yer alan sektörlerin ortalama özelliklerine (sermaye/emek yoğunluk düzeylerine) bağlı olarak oluşan ideal bir sermayenin teknik bileşimi oranına erişildiğinde, sadece işçi başına sermaye miktarını artırarak üretkenliği arttırmak mümkün olmayacaktır. İşçi başına düşen ideal sermaye miktarı oranına ulaşıldığında, işgücü başına üretkenliği arttırmanın tek yolu sermayenin kalitesini arttırmaktır ki bu teknolojik değişiklik anlamına gelir. Tarihsel olarak işçi başına düzen sermaye miktarıyla teknolojik değişikliklerin eşgüdümlü olarak artması bazen bu iki etken arasındaki farkların unutulmasına neden olmaktadır. Bir ekonominin gelişmesinin ilk aşamalarında daha çok sermaye miktarının artırılması ön plandayken, ilerleyen aşamalarda sermayenin kalitesi (teknolojik gelişme) daha önemli bir rol oynar. Burada önemli olan şudur: işçi başına sermaye miktarı (sermayenin teknik ve organik bileşimi) belli bir düzeye ulaştığında üretkenlik daha kaliteli sermaye malı kullanılarak arttırılır. Örneğin, eskileri üretimden çekerken daha güçlü bilgisayarları üretim sürecine dahil etmek sermayenin teknik ve organik bileşimini arttırmadan işçilerin üretkenliğini arttıracaktır. Böyle bir durumda sermayenin organik bileşimi yerine değer bileşimini kullanmak daha gerçekçi bir değişime işaret edebilir. Çünkü işçi başına bilgisayar miktarı sabitken bu bilgisayarın değeri daha yüksek ya da daha düşük olabilir. Bu konuda sermayenin değer bileşimi daha anlaşılır bir gösterge olacaktır.

Son olarak, ampirik çalışmalarda sermayenin organik bileşimi yerine daha çok sermayenin değer bileşiminin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Roberts (2011) kullandığı verilere sermayenin organik bileşimi demekle birlikte sermayenin ve işgücünün toplam değerini kullanmaktadır. Ampirik çalışmalarda kullanılan sermayenin değer bileşimi ise bunun her zaman artmayacağı söylenebilir (Mohun 2001).

Sermayenin bileşimini etkileyen diğer faktörler

Karşıt eğilimlerden daha yüksek sömürü oranı ve daha düşük reel ücretlerin sermayenin organik bileşimini uzun süre düşüremeyeceği açıktır. Ancak yine de 1980’lerden itibaren ücretlerde görülen gerilemenin kar oranlarını yükselterek yaşanacak olan krizleri ertelemesi beklenirdi.

Karşıt eğilimlerden görece düşük organik bileşimli sanayilerin ekonomideki payının artması da dikkatlice değerlendirilmesi gereken bir konudur. Birkaç on yıldır hizmet sektörünün ulusal gelir içindeki payında gerçekleşen ciddi artış yine kar oranlarının düşmesini engelleyici bir etken olarak düşünülebilir. Elbette burada hizmet sektöründe üretken ve üretken olmayan emek ayrımı önem kazanmaktadır. Ancak üretken sayılabilecek emeği içeren hizmet kollarında ciddi artışlar yaşanmaktadır. Ayrıca bazı hizmet sektörlerinde

sermayenin organik kompozisyonunun yüksek olması da mümkündür. Bu tartışmalar bu konunun ampirik olarak dikkatlice incelenmesini gerektirir.

Hızla artan uluslararasılaşmanın parçaları olarak ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlardaki ciddi artış da bir süreliğine de olsa kar oranları üzerinde olumlu etkide bulunmuş olmalıdır. Ticaret sermaye ve tüketim mallarını ucuzlatabilir. Doğrudan yabancı yatırımlar ise sermayenin bileşimini yatırım yapan ülkede azaltma ve yatırım yapılan ülkede ise artırma yönünde etki yapacaktır. Ancak hem ticaretin hem de doğrudan yatırımların daha çok yüksek gelirli ülkeler arasında yapıldığını da dikkate almak gerekir.

Bütün bu gelişmeler, 1980’lerden itibaren görülen krizlerin sayısı ve etkilerindeki artışın kar oranlarının düşmesiyle ilgili olma olasılığının düşük olduğunu ve teori açısından bir çelişki yarattığını göstermektedir.

Kriz nedeni olarak kar oranının düşme eğilimi

Krizlere yönelik ekonomi politik yaklaşımları kabaca ikiye ayrılabilir. İlk olarak, uygulanan politikalarından kaynaklanan sorunlara odaklanan yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlara göre artan krizlerin arkasında 1980’den itibaren uygulanan neoliberal politikalar yer almaktadır. 1980’lerden itibaren daha çok düşük ve orta gelirli ülkelerde görülen krizlerin sayısında ve etkisinde ciddi bir artış görülmüştür. 2008’e kadar krizlerin daha çok düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşanması, sorunun bu ülkelere özgü olduğu algısını yaratmıştır. 2008’den itibaren çok sayıda yüksek gelirli ülkenin nerdeyse eş zamanlı bir krize girmesi, bu krizin ülkelerin (kendilerine özgü koşullarından bağımsız) ortak bazı sorunlarından kaynaklanan (uluslararası) bir kriz olduğunu göstermiştir. Gerçekten de 2008 öncesinde krize maruz kalan tüm ülkelerde bazı ortak sorunlar olduğu görülmektedir. Bu sorunlar; hızla artan sermaye girişleri, büyük ticaret ve cari denge açıkları, büyük dış borç, yurtiçi kredi miktarının hızlı büyümesi, büyük hane halkı borcu, konut fiyatlarındaki hızlı artış ve tasarruf oranlarındaki hızlı düşüş olarak özetlenebilir.

Bazı politik iktisatçılar, politikayla ilgili kriz açıklamalarını, kapitalizmin köklü çelişkilerini hesaba katmadığı için eleştirirler. Bu görüşe göre, krizlerin hatalı politikalarından kaynaklandığını öne sürmek demek, doğru politikaların uygulanması durumunda krizlerin önlenebileceği anlamına gelir. Ancak hata yerine sınıfsal seçimlerden kaynaklandığı düşünüldüğünde, uygulanan politikaların sınıfsal kökeni ve politik ekonomi perspektifiyle uyumlu olduğu ortaya çıkacaktır. Çünkü uygulanan politikalar, karmaşık sınıf mücadeleleri ve iş birliklerinden etkilenen sosyal oluşumlardır. 1980’lerden itibaren uygulanan neoliberal politikaları bir hata olarak değil, özünde işçi sınıfının sosyal kazanımlarının geriletilmesi amacı taşıdığı görülmektedir.

İkinci olarak, kapitalist üretim tarzının çelişkili yapısal özelliklerine odaklanan yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımlar; kar oranının düşme eğilimi, kar sıkışması, yetersiz tüketim, aşırı birikim, orantısızlık ve sermayenin değer kaybı gibi teorileri içerir. Bu teoriler, krizin her ülkenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanacağını ve ülkelerin krizi eş zamanlı deneyimlemeyeceğini ima eder.

Uluslararası doğası (yani eş zamanlı bir biçimde çok sayıda ülkeyi etkilemiş olması) 2008 krizinin ülkelerin kendine özgü sorunlarıyla açıklanamayacağı anlamına gelmektedir. Weeks (2016), sermayenin organik bileşiminin (ve kar oranının düşmesinin) bir krize yol açması için belli bir kritik değere ulaşması gerektiğini vurguluyor. Bu değerin ne olduğunun belirsizliği bir yana, birçok ulusal sermayenin bu değere aynı anda ulaşmasının olanaksız olduğundan hareketle kar oranının düşme eğiliminin 2008 krizi gibi küresel bir krizi açıklamada başarılı olamayacağını iddia ediyor.

Kar oranının düşme eğiliminin bazı krizlerin arka planında olduğu kabul edilse bile, her krizin arkasında bu eğiliminin olduğunu düşünmek için yeterli bir neden yoktur. Subaşat (2016) bu konuya bir örnekle açıklık kazandırmıştır: Altta yatan gerçek nedenleri (yaşlılık) tetikleyicilerden (yaşlı bir insanı öldürebilecek basit bir grip gibi) ayırmak gerekli olsa da, tüm ölümler yaşlılıktan kaynaklanmazlar. Görevi ölüm nedenlerini saptamak olan bir patoloğun önüne günlük ortalama iki ya da üç cesedin geldiğini varsayalım. Ölüm nedenleri arasında yaşlılıktan kaynaklanan doğal ölüm ve hastalıklar gibi bireysel nedenler olabileceği gibi, kaza ve çatışma gibi çok çeşitli nedenler de olabilir. Bir gün hastaneye 20 ceset gelir ki bu sıra dışı bir durumdur. Bu durumla başa çıkmanın sağduyulu bir yolu (cesetlerin yaşlılık ve hastalık gibi bireysel koşullarına odaklanmak yerine) ortak bir ölüm nedeni olup olmadığını saptamaktır. Örneğin, ölenlerin bir gece önce aynı restoranda yemek yedikleri bilgisi verilmişse, öncelikle gıda zehirlenmesi üzerinde düşünülmesi doğaldır. Bu olasılığı görmezden gelmek ve ölenlerin bireysel koşullarına odaklanmak doğru olmaz. Elbette bu, bireylerin genel sağlığının önemsiz olduğu anlamına gelmez. Zehirlenme daha çok yaşlı ve ciddi bireysel hastalıkları olanlarda ölüme neden olmuş olabilir. Ancak ölüm nedeninin yaşlılık ve bireysel hastalıktan çok zehirlenme olduğu açıktır. Aynı yaklaşımla, 2008 krizinden etkilenen ülkelerin hemen hepsinde (yukarıda özetlendiği gibi) ortak bazı sorunların olduğu bilinirken bu ülkelerin kendine özgü koşullarına odaklanmak yanıtıcı olacaktır.

2008 krizi öncesinde yaşanan krizler (1997 yılındaki Doğu Asya Krizi hariç) daha çok ülkelerin kendi başlarına deneyimledikleri (uluslararası olmayan) krizlerdi ki bu durum bu ülkelerin (kar oranının düşme eğilimi gibi) sermaye birikim sürecinin iç dinamiklerinden kaynaklanmış olabileceği tezini destekleyebilir. Ancak bu krizlerin daha çok düşük ve orta gelirli ülkelerde gerçekleşmesi, kar oranının düşme eğiliminin geçerliliğinin sorgulanmasına neden olmalıdır. Kar oranının düşme eğilimi, kar oranlarının sermaye birikiminin daha yüksek olduğu ülkelerde daha hızlı düşeceğini ima eder. Bu açıdan bakıldığında, krizlerin daha çok yüksek gelirli ülkelerde gerçekleşmesi ve eş zamanlı olmaması beklenir. 1980'ler sonrasında gerçekleşen krizlere bakıldığında, hızlı teknolojik değişikliklerle krizlerin ilişkilendirilmesi zordur. 2008 krizi örneğinde, Yunanistan'ın ABD'den ve ABD'nin ise Almanya'dan daha hızlı bir sermaye birikim süreci deneyimlediğini düşünmek için neden yokken, kriz en çok Yunanistan'ı ve ABD'yi etkilemiştir.

Ayrıca teoride düşük kar oranlarının hangi mekanizmayla kriz yaratacağı da açıkça belirtilmiş değildir. Düşük kar oranlarının daha çok sermaye birikimini yavaşlatması beklenmelidir ki bu küresel gelir dağılımının iyileşeceği anlamına da gelecektir. Çünkü hızlı teknolojik gelişme yaşayan yüksek gelirli ülkeler kar oranlarında hızlı bir düşüş görecektir ve

başarılarının kurbanı olacaktır. Ayrıca sermaye de (düşük karlı) yüksek gelirli ülkelerden (yüksek karlı) düşük gelirli ülkelere kayacaktır. Bu beklenti ana akım iktisadın çeşitli teorileriyle uyumlu ve politik iktisadın eşitsiz gelişim yaklaşımıyla (ve yaşanan gerçeklerle) uyumsuzdur.

Teori açısından sorun yaratabilecek olan bir başka gelişme de neoliberal politikaların etkisiyle 1980'lerden itibaren reel ücretlerde gözlenen ciddi yavaşlama ve gelir dağılımındaki ciddi bozulmadır. Wolff (2012) ABD'de yaşanan 2008 krizinin en önemli nedeninin reel ücretlerdeki düşüş ve talebi canlı tutmak için işçilerin borçlandırılmasında yattığını iddia etmektedir. Karşıt eğilimlerin en önemlilerinden birisi olarak sömürü oranındaki bu artışın kar oranlarındaki azalışı en azından yavaşlatması beklenir ki bu beklenti bu dönemde sayıları ve yıkıcı etkileri artan krizlerle uyumlu değildir.

Son olarak, kar oranlarındaki düşüş ve krizler bağlantılı olsa bile, kar oranındaki düşüş organik bileşimdeki artıştan başka nedenlerden kaynaklanıyor olabilir. Örneğin 2008 krizinden önceki on yılda petrol fiyatlarının hızla artış hem krize katkı yapmış hem de küresel kar oranları üzerinde ciddi bir etki yapmış olabilir. Üstelik kriz dönemlerinde kar oranında gözlenen düşüş kriznin nedeni değil bir sonucu olabilir (Treen 2014).

Buna karşın Freeman (2016), kar oranının düşme eğilimi ile kriz arasında doğrudan bir bağlantı kurma girişiminin büyük bir kafa karışıklığından kaynaklandığını öne sürüyor. Bunun nedeni, kar oranının düşme eğiliminin doğrudan değil, kapitalizmin diğer tüm çelişkilerini kötüleştirilmesi ile birlikte dolaylı olarak krize neden olmasıdır. Bu nedenle, krizin yüzeyde görünen nedenleri ile altta yatan gerçek neden olarak kar oranının düşme eğilimini birbirinden ayırmaya ihtiyaç vardır. Diğer bir deyişle, Marx kar oranının düşme eğilimine dayalı bir kriz teorisi sunarken, teoriyi bir mekanizmaya indirgememiştir. Bu nedenle, Freeman (2016), finansallaşma ve neoliberalizm gibi bazı konjonktürel gelişmelerin kriznin nedeni gibi görünse de bunlara neden olan şeyin kar oranının düşme eğilimi olduğunu iddia ediyor.

Bu yaklaşım makul gibi görünse de Freeman (2016) kar oranının düşme eğiliminin hangi mekanizmayla finansallaşmaya neden olduğunu ve çok sayıda ülkenin finansallaşmayı ve krizi neden eş zamanlı olarak deneyimlediğini ikna edici bir biçimde açıklamış değildir.

Sonuç

Yukarıda yapılan tartışmalar kar oranının düşme eğilimi teorisinin ciddi sorunları olduğunu ve teorisinin geçerliliği üzerine politik iktisatçılar arasında bir anlaşma olmadığını göstermektedir. Özellikle teorisinin varsayımları, karşıt eğilimlerin önemi ve krizlerle ilişkisi üzerindeki anlaşmazlıklar nedeniyle bu tartışmanın yakın bir zamanda sonuçlanması olası değildir. Bu tartışmalarda kar oranının ölçümünü de etkileyecek olan; sermayenin doğası, bileşim çeşitleri, değeri ve ölçüm biçimlerinin de önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu tartışmalardan çıkan sonuç, teorisinin sorunlarının küçümsenmeyecek boyutlarda olduğudur. Ancak ampirik çalışmaların uzun dönemde kar oranlarının düştüğünü göstermesi, teorisinin popülerliğini destekleyen en önemli etken olduğu söylenebilir. Bu konu yazımızda

ele alınmış olmamakla birlikte, sermaye kavramının tanımı ve ölçümü noktasında fikir birliğinin olmamasından hareketle ampirik çalışmalardaki bulgulara da temkinli yaklaşılması gerektiği açıktır. Ciddi sorunları olan bir teoriden hareketle yapılan ampirik çalışmaların geçerliliği de sorgulanmalıdır ki bu başka bir çalışmanın konusu olacaktır.

Kaynakça

- Berger, E. (2019), Note on the organic composition of capital, <https://reciprocalcontradiction.home.blog/2019/12/15/note-on-the-organic-composition-of-capital/>
- Carchedi, G. (2011), *Behind the Crisis: Marx's Dialectics of Value and Knowledge*, Leiden: Brill.
- Dumenil, G. and D. Levy (2011), ‘The crisis of the early 21st century: a critical review of various interpretations’, <http://www.jourdan.ens.fr/levy/dle2011h.pdf>.
- Fine, B. and L. Harris (1979), *Rereading 'Capital'*, London: Macmillan.
- Freeman, A. (2016), Booms, depressions, and the rate of profit: a pluralist, inductive guide, in T. Subaşat (ed.), *The Great Financial Meltdown Systemic Conjunctural or Policy Created*, (Edward Elgar: London).
- Harvey, D. (2016), Crisis theory and the falling rate of profit, in T. Subaşat (ed.), *The Great Financial Meltdown Systemic Conjunctural or Policy Created*, (Edward Elgar: London).
- Heinrich, M. (2013), Crisis theory, the law of the tendency of the profit rate to fall, and Marx's studies in the 1870s, *Monthly Review*, 64 (11).
- Heinrich, M. (2016), *Kapital'e Giriş*, (İstanbul: Yordam Kitap).
- Kliman, A. (2011), *The failure of capitalist production*, London, Pluto Press.
- Kliman, A. (2012), *The Failure of Capitalist Production: Underlying Causes of the Great Recession*, London: Pluto Books.
- Kratke, M. (2015), Marx's theory or theories of crisis, paper presented to Capitalism Workshop, King's College London.
- Marx, K. (1981), *Capital Volume 3*, Penguin: Harmondsworth.
- Mohun, S. (2001), ‘Organic composition of capital’, in T. Bottomore (ed.), *A Dictionary of Marxist Thought*, Blackwell Publishers: London.
- Moseley, F. (2004), Marx, Engels, and the text of Book 3 of Capital, *International Journal of Political Economy*, 32 (1).
- Mosely, F. (2014), ‘The Development of Marx's Theory of the Falling Rate of Profit in the Four Drafts of Capital’, paper delivered to the MEGA symposium at the Institute for Economic and Historical Research, Amsterdam, 10-12 October.
- Roberts, M. (2009), *The Great Recession, profit cycles and crises – a Marxist view*, (London: Lulu press).
- Roberts, M. (2011), Measuring the rate of profit; profit cycles and the next recession, the 13th Conference of the Association for Heterodox Economics (AHE).
- Roberts, M. (2014), ‘The Nature of Current Long Depression’, *Marxism 2014*; London, 11 July.
- Roberts, M. (2016), Monocausality and crisis theory – a reply to David Harvey, in T. Subaşat (ed.), *The Great Financial Meltdown Systemic Conjunctural or Policy Created*, (Edward Elgar: London).
- Shaikh, A. (2001), ‘Falling rate of profit’, in T. Bottomore (ed.), *A Dictionary of Marxist Thought*, Blackwell Publishers: London.
- Shaikh, A. (2010), ‘The First Great Depression of the 21st century’, in L. Panitch, G. Albo and V. Chibber (eds), *Socialist Register 2011: The Crisis This Time*, London: Merlin Press.
- Sperber, J. (2014), *Karl Marx 19. yüzyılda yaşanmış bir hayat*, (İletişim Yayınları: İstanbul).

Demir, Volkan ve Turan Subaşat, (2021); “Kar Oranının Düşme Eğilimi - Bir Değerlendirme”,
Efil Journal, Cilt 4, Sayı 14, s. 8-22

- Subasat, T. (2016), Conjunctural and policy based causes of the 2008 crisis, in T. Subasat (ed.),
The Great Financial Meltdown Systemic Conjunctural or Policy Created, (Edward Elgar:
London).
- Treen, M. (2014), Speech at the annual conference of the socialist organisation Fightback, held
in Wellington, May 31-June 1, 2014, and a seminar hosted by Socialist Aotearoa in Au-
ckland on 12 October 2014, available at Links International Journal of Socialist Renewal.
- Weeks, J. (2016), A global approach to the global financial crisis, in T. Subasat (ed.), The Great
Financial Meltdown Systemic Conjunctural or Policy Created, (Edward Elgar: London).
- Wolff, R. D. (2012), *Capitalism hits the fan: The global economic meltdown and what to do
about it*, Chicago: Haymarket Books.
- Wolf, M. (2014), ‘The shifts and the shocks: What We’ve Learned - and Have Still to Learn -
From the Financial Crisis’, New York: Penguin.
- Wolfe, D. A. (1986), *Labour / Le Travail*, Spring, 1986, pp. 225-254

Ar-Ge Faaliyetleri ile Ekonomik Büyüme ve Bölüşüm İlişkileri Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği

Semih Çağan, Arş. Gör., Doktora Öğrencisi, İktisat Bölümü, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi:
semihcagan@mu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2294-8508

Osman Aydoğuş, Prof. Dr., İktisat Bölümü, Ege Üniversitesi, e-posta: osman.aydogus@ege.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-0961-6923

Özet

Ar-Ge faaliyetlerinin iktisadi büyüme ve bölüşüm ilişkileri üzerindeki etkileri uzun zamandır araştırılmaktadır. Özellikle iktisadi büyüme literatüründe Ar-Ge faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Teknoloji, üretimde çıktının artışında pay sahibi olan bir faktördür. Teknolojik gelişimin temelinde ise Ar-Ge faaliyetleri yer almaktadır. Ekonomik büyüme ilişkilerinde Ar-Ge çalışmaları ile ortaya çıkan teknolojinin yarattığı etkinin bölüşüm ilişkilerine yansımaları ise günümüz iktisadi tartışmalarında önemli yer tutmaktadır. Bu durumun temel nedeni ise dünya genelinde artan gelir eşitsizliği sorunudur. Bu çalışmanın temel amacı Ar-Ge faaliyetlerinin, iktisadi büyüme ve bölüşüm ilişkileri üzerine etkisi olup olmadığının incelenmesidir. Ar-Ge faaliyetleri göstergesi olan Ar-Ge harcamaları, Ar-Ge yoğunluğu, Ar-Ge insan kaynağı ve patent sayıları ile reel GSYİH ve bölüşüm ilişkisi göstergesi olan Gini katsayısı değişken olarak alınmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki ekonometrik bir model kurularak Hacker ve Hatemi-J bootstrap nedensellik testi ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İçsel Büyüme, Yenilik, Yenilik Göstergeleri, Ar-Ge Faaliyetleri, Ekonomik Büyüme, Hacker and Hatemi-J Nedensellik Testi.
JEL Kodları: O11, O32, O47

R&D Activities of the Relationship between Economic Growth and Relations of Distribution: The Case of Turkey

Abstract

The effects of R&D activities on economic growth and distribution relations have been studied for a long time. In particular, R&D activities occupy an important place in the economic growth literature. R&D activities are the basis of technological development. The effect of technological improvements from R&D studies in economic growth relations on income distribution has an important issue in contemporary economic discussion. The driving force of discussion is the rise of income inequality worldwide during the neo-liberal era. This study aims to examine whether R&D activities have an impact on economic growth and distribution relations. R&D expenditures, R&D intensity, R&D human resources and patent numbers, which are indicators of R&D activities, and Gini coefficient, which is an indicator of real GDP and distributional relations, are taken as variables. The relationship between the variables was analyzed with Hacker and Hatemi-J bootstrap causality test by establishing an econometric model.

Keywords: Internal Growth Theories, Innovation, Innovation Indicators, R & D Activities, Economic Growth, Hacker and Hatemi-J Causality Test.

JEL Codes: O11, O32, O47

1. Giriş

Ülke ekonomileri için temel amaçların başında iktisadi büyüme gelmektedir. İktisadi büyüme, iktisadın bir bilim olarak ortaya çıktığı 18.yy sonunda başlayan sanayi devrimi sonrası incelenen bir kavram olmuştur. Bu dönem sonrası sanayi, tarıma göre hasılaya giderek artan miktarda katkı sağlamaya başlamıştır. Sanayi Devrimi’ni yaşayan ülkelerin büyüme hızlarında artışlar yaşanmıştır.

Sanayileşen ülkelerin artan üretiminin iç talebi aşmaya başlaması ile dış ticaret ilişkisi pazar arayışına yönelmiştir. Dış ticaret ülke içi mal ve hizmet hareketinin ülkeler arasında doğru evrilmesini sağlamıştır. Ülkelerarası mal ve hizmet ticaretinde yaşanan gelişmeler beraberinde rekabet kavramının önemini arttırmıştır. Rekabet kavramı ülke içindeki üreticilerin kendi arasındaki ticari yarıştan, ülkelerin benzer yapılara sahip ürünlerini, dünya pazarına sunması ile uluslararası ticarete ortaya çıkan yarışa dönüşmüştür. Özellikle 1980’li yıllar sonrasında dünya ekonomilerindeki serbestleşme faaliyetleri, ihracata dayalı büyüme politikaları ile ülkeler arası rekabeti hızlandırmıştır. Mal ve hizmetlerin düşük maliyetli, talep artışlarına kolaylıkla cevap verecek şekilde üretilmesi gerekli hale gelmiştir.

Ülkelerin rekabeti yeni bir kavram olan yeniliğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yenilik kavramının temeli ise Ar-Ge faaliyetlerine dayanmaktadır. Ar-Ge faaliyetleri ile ortaya çıkan yenilik, bir düşüncenin iktisadi bir değerinin olması piyasada pazarlanabilir ve satışa sunulabilir olmasıdır (Dökmen, 2009: 41). Yenilik aynı zamanda bir düşüncenin ürüne dönüşmesinin yanında, imal edilmesi ve dağıtılabilişinde süreklilik arz eden bir süreci ifade eder (European Commission, 1995: 4). Yenilik kendi içerisinde ürün, süreç, pazarlama ve organizasyon yeniliği olarak dörde ayrılmıştır. Ürün yeniliği, daha önce piyasaya sunulmamış yeni bir ürün ile var olan ürünün niteliğinin geliştirilmesi şeklinde ortaya çıkar. Süreç yeniliği, mevcut üretim tesisinin değiştirilmesi veya verimlilik artışı sağlanacak şekilde geliştirilmesi olarak tanımlanır. Pazarlama yeniliği, işletmelerin ürün üzerindeki pazarlama stratejilerinin değiştirilmesi iken organizasyon yeniliği, işletmelerin yönetim yapısındaki değişimlerden oluşmaktadır (OECD, 2005: 48-51).

Bu çalışmada öncelikle iktisadi büyüme ve bölüşüm kavramları, daha sonra da Ar-Ge ile büyüme ve bölüşüm arasındaki ilişkilerin iktisat literatüründeki yeri ele alınmıştır. Çalışmanın devamında araştırmanın verileri ve ekonometrik yöntemi ele alınmış son bölümde ise araştırma sonuçları değerlendirilmiştir.

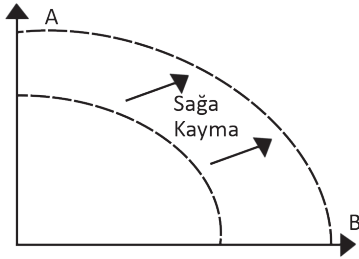
2. İktisadi Büyüme ve Bölüşüm

Bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarının zaman içindeki artışı ekonomik büyüme olarak ifade edilir. Başka bir deyişle, ekonomik büyüme reel GSYİH’de bir önceki döneme göre görülen net artışlardır. Bölüşüm ise büyüme sonucu ortaya çıkan hasılanın üretim faktörleri arasındaki dağıtımıdır.

$$g = \frac{GSYİH_t - GSYİH_{t-1}}{GSYİH_{t-1}} \times 100$$

Yukarıdaki eşitlikte g ekonomik büyüme oranını temsil etmektedir. Üretim olanakları eğrisi, belirli bir dönemde bir ülkede veri teknoloji ve üretim faktörleri ile üretilen maksimum mal hizmet miktarını gösteren noktaların geometrik yeridir. Bu eğrinin orijinden uzaklaşıp sağa kayması ekonomik büyümeyi ifade eder.

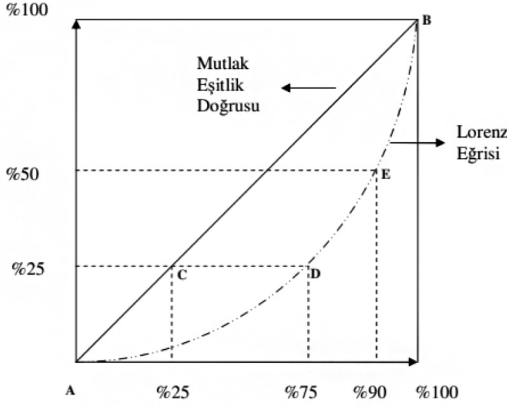
Grafik 1: Üretim İmkanları Eğrisi

Kaynak: *Parasız, 2008: 10*

Bölüşüm ilişkilerini ölçme yollarından en önemlilerinden birisi 1905 yılında Max Otto Lorenz tarafından geliştirilen Lorenz eğrisidir. Bu eğrinin dikey eksenini birikimli olarak toplam hasılayı, yatay eksenini ise ülkenin nüfus gruplarını göstermektedir. Bu eğriden hareketle 1912 yılında Corrado Gini tarafından gelir eşitsizliğinin ölçen bir katsayı geliştirilmiştir. Gini olarak ifade edilen katsayının değeri 0 ile 1 arasında değişmektedir. Katsayının 0 olması toplumda hasılanın yani gelirin tam eşitlik seviyesinde dağıtıldığını, 1 olması ise hasılanın yani gelirin eşitsiz dağıtıldığını gösterir.

Grafik 2: Lorenz Eğrisi

3. İktisat Literatüründe Ar-Ge ile Büyüme ve Bölüşüm İlişkisi

İktisatın bir bilim olarak ortaya çıktığı dönemi referans aldığımızda, Adam Smith iktisadi büyüme olgusunu ilk inceleyen iktisatçıdır. Adam Smith büyümenin temelinde işbölümü ve uzmanlaşma olduğunu söylemiştir. Smith'e göre ekonomide emek gücünü oluşturan işçilerin çeşitli iş kollarından birinde uzmanlaşmaları üretimde verimliliği artırır. Bu durumun nedeni, işçinin becerisinin zamanla artmasıdır. Uzmanlaşma ile birlikte iş bölümünün artması birim zamandaki üretimi arttırır. Uzmanlaşma, iktisadi açıdan teknoloji olarak tanımlanan kavrama karşılık gelir. İşbölümü sonucu artan teknolojik ilerleme hasılayı arttıracaktır. Smith'in çalışmasında yenilik kavramı verimlilik olgusu olarak ifade edilmiştir (Ünsal, 2007: 45). Adam Smith'in emek değer teorisi bölüşüm ilişkilerine temel olmuştur. Ekonomik mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin temelde emek gücü ile belirlendiğini ifade etmiştir. Emek ve sermaye arasındaki ilişkide sermaye yalnızca birikmiş emektir. Kişisel çıkar arzusu ile herkesin hasıladan pay alabileceğini söylemiştir. Bu açıdan bölüşüm ilişkilerinde iyimser görüşü olan Smith, aynı zamanda tekelleşme eğilimini de karşı çıkan bir iktisatçı olmuştur.

David Ricardo, Adam Smith'in emek değer teorisinin temelinde 1813 yılında yayınlanan Politik İktisadın ve Vergilendirmenin Prensipleri adlı eseri ile büyüme, azalan verimler yasası ve sınıfsal gelir dağılımı kavramlarını açıklamaya çalışmıştır. Üretimde üç sınıf vardır. Bunlar işçiler, toprak sahipleri ve kapitalistlerdir. Ekonomide kapitalistler üretim süreci sonucu kar elde ederler. Artan karlar ile sermaye birikimi sağlarlar ve daha çok işçi istihdam ederler. Ancak bu durum sonsuza kadar sürmez. Azalan verimlerin etkisi ile kar bir süre sonra azalma eğilimine girer. Ekonomi işgücünün ve hasılanın değişmediği bir durağan duruma yönelir. Modelde teknolojik ilerleme dışsal olarak ifade edilmiş, büyüme modeline doğrudan dahil edilmemiştir (Ünsal, 2007: 65). Model Marksist iktisada öncülük etmiş rant teorisi ile bölüşüm ilişkilerinin merkezine oturmuştur. Karl Marx, David Ricardodan aldığı rant teorisi ile emek değer teorisini dha ileriye götürerek bölüşüm ilişkileri-

ni artık-değer teorisi ile incelemiştir. Ricardo emek, sermaye ve toprak sahipleri arasında bölüşüm ilişkilerini ele alırken, Marx bunu ikili bir yapıda diyalektik bir anlayışla emek ve sermaye arasındaki bölüşüm ilişkisini öne çıkarmıştır.

Neoklasik büyüme modeli teknoloji ve tasarrufun, yatırım ve ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini gösterir. Bunun içinde sermaye stokundaki ve verimlilikteki değişmeyi ince-ler. Emek birimi başına sermaye miktarı ile emek birimi başına hasıla miktarı arasındaki ilişkiyi göz önünde tutar. Kişi başına sermaye miktarı artıkça, reel ücretler artar ve eko-nomide büyüme yaşanır. Büyümenin sürecinde yenilikler ve teknolojik ilerleme ekono-mik büyümenin sürekliliğini sağlayan unsurlardır. Ancak ekonomik büyüme teknolojik ilerlemeyi doğrudan etkilemez. Teknolojik ilerleme tesadüfi ve şansa bağlı olarak ortaya çıkar (Parasız, 2008: 131). Neoklasik büyüme modeli bölüşüm ilişkilerini incelemez. Temel amacı toplumu sınıflar veya gruplar halinde değil birey düzeyine indirerek bireysel çıkar peşindeki insanları rasyonelleştirmektir. Bu şekilde toplumda homojen bir yapı arayışı içe-risinde olur.

Harrod-Domar büyüme modeli keynesyen iktisadın teorik yapısı kullanılarak oluşturu-lmuştur. Modelin temel varsayımı, net yatırımların ikili etkisinin ekonomik büyümenin belirleyicisi olmasıdır. Bu ilk etki yatırımların üretim artışına neden olması ikincisi ise sermaye birikimi sağlaması ve üretime yönelik talep oluşturmasıdır. Ekonomide zaman içerisinde gerçekleştirilen talep, kapasite etkisi olarak ifade edilir. Sonuç olarak üretimde-ki artış gelecek dönemdeki toplam talebi artırırsa bir sonraki dönem yatırımlar artar ve ekonomik büyüme gerçekleşir. Kısaca bıçak sırtı büyüme modeli olarak da ifade edilen Harrod-Domar modelinde teknolojik gelişmeler ve yenilik faaliyetleri dışsal olarak ifade edilir. Doğrudan büyümenin sebepleri arasında sıralanmaz (Parasız, 2008: 89). Modelde bölüşüm ilişkilerine doğrudan değinilmemiştir. Ekonomi bir bütün olarak ele alınmıştır. Üretim faktörleri arasındaki ilişkiye yer verilmemiştir.

Joseph Schumpeter iktisadi büyüme içerisine yenilik faaliyetlerini koyan bir yaklaşım benimsemiştir. Büyümenin iki temel kaynağı girişimler ve onların yarattığı yenilik faaliyetleri sonucu ortaya çıkan üretim süreçleri ve ürünlerdir. Modelde büyümenin kay-nağı teknolojik yeniliklerdir (Ünsal, 2007: 72-73). Bu modelde gelir dağılımındaki bozuk-luk sermayenin kar oranlarını arttırmasını sağlar. Tekelleşme eğilimleri yeniliğin kaynağı-dır. Çünkü Ar-Ge kaynaklarının finansmanı için yüksek bir kar oranı gerekir.

İçsel büyüme modeli, büyümeyi piyasa mekanizması içerisinde faaliyet gösteren ekonomik güçlerin belirlediğini varsayarken büyümenin itici gücünü üç ana nedeni olduğunu düşünmektedirler. Bunlar nüfus artışı, beşeri sermayenin birikimi ve teknolo-jidir (Bilgin, 2012: 24). Ekonomik büyümenin temelinde yaparak öğrenme, bilginin yayıl-ması süreçleri ile beşeri sermaye birikiminin yarattığı verimlilik vardır. Bu durum bundan önceki büyüme modellerindeki sabit ve azalan getiri varsayımlarının tersine artan getiri-nin ekonomide geçerli olacağını ifade eder. Piyasada eksik rekabet koşullarının olacağını kabul eder. Böylelikle örneğin tekellerin Ar-Ge çalışmaları için kaynak ayırabileceğini or-taya koyar. Ekonomik büyümedeki artışlar Ar-Ge harcamalarının, beşeri sermayedeki ar-

tışların, bilgi üretiminin yayılmasının sonucudur. Modelde yenilik faaliyetleri ve teknoloji içsel olarak yer alarak doğrudan büyüme etkiler. Modelde doğrudan bölüşüm ilişkilerine değinilmemiştir. Bu çalışmada Ar-Ge faaliyetleri ile ortaya çıkan yeniliklerin büyüme etkisi içsel büyüme modeli temelinde incelenmiştir.

4. Veriler, Ekonometrik Yöntem ve Tahmin Sonuçları

Bu çalışmada Türkiye ekonomisi içerisinde yer alan yenilik göstergelerinden toplam 4 değişken kullanılmıştır. Değişkenler, toplam Ar-Ge harcaması, Ar-Ge harcamasının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, Ar-Ge toplam insan kaynağı sayısı, yerli patent sayısı. Ayrıca büyüme göstergesi olarak reel GSYİH ve bölüşüm ilişkileri göstergesi olarak Gini katsayı modele değişken olarak eklenmiştir. Modeldeki beş değişken için veriler TÜİK'ten alınmış, son değişken olan yerli patent sayısı verileri ise Türk Patent ve Marka Kurumu'ndan sağlanmıştır. Çalışmada 2002-2019 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır.

Bu çalışmada kullanılan yöntem, Todo-Yamamoto (1995) tarafından değişkenlerin entegrasyonu ve koentegrasyon mertebelerindeki sorunları gidermek için düzey değerlerle oluşan VAR (p+d) modeli temelinde nedensellik testine dayanır. Bu model aynı zamanda değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin ön testlerine gerek duymadan nedensellik yapılmasına olanak sağlar. Modelde standart asimptotik dağılıma dayanan modifiye edilmiş Wald testi bulunur. Aşağıdaki modelde C kısıt matrisidir. S_u kısıtsız modelin varyans-kovaryans matrisidir. Modelin sıfır hipotezi karşısında β değerleri sıfır ise, C değerleri 1 olmaktadır. β değerlerine kısıt koyulmadığında C 'nin elemanları sıfır değerini alır.

$$MWALD = (C\hat{\beta})' [C((Z'Z)^{-1} \otimes S_u)C']^{-1} (C\hat{\beta})$$

Hacker ve Hatemi-J (2006) modifiye edilmiş Wald testinin küçük örneklerde başarısız olduğunu ifade ederek yeni bir MWALD testi önermişlerdir. Bu test bootstrap yöntemi ile değişkenler normal dağılımsa da uygulanabilir bir yapı içerir. Testte gecikme uzunluğu içsel olarak belirlenmektedir. Testteki eksiklik ise negatif ve pozitif şoklardan kaynaklanan nedenselliği analiz edememesidir. Hacker ve Hatemi-J (2012) yılında yaptığı çalışmada testin bu eksikliğini gidererek pozitif ve negatif şokları analiz eden asimmetrik nedensellik testini geliştirmiştir. Bu modelde kullanılan vektör otoregresif model k gecikme uzunluğu olmak üzere aşağıda gösterilmiştir.

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \dots + \beta_k y_{t-k} + u_t$$

Eşitlikte β_0 ve u_t $n \times 1$ boyutlu vektörleri temsil etmektedir. Hacker ve Hatemi-J'nin içsel olarak gecikme uzunluğunu belirlenmesinde kullandığı denklem ise;

$$HJC = \ln(\det\hat{\Omega}) + j \frac{(n^2 \ln T + 2n^2 \ln(\ln T))}{2T}$$

şeklinde yazılır. Bu denklem alternatif bir bilgi kriteri yaklaşımını ifade. Bu çalışmada Hacker ve Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik yaklaşımı kullanılmıştır.

Modelde yer alan değişkenlerden Gini ve Ar-Ge harcamasının GSYİH'ye oranı dışındaki tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır.

-Lrgsyih= Reel GSYİH

-Large=Toplam Ar-Ge Harcaması

-Arge_gsyih= Ar-Ge Harcamasının GSYİH'ye Oranı

-Large_ins= Ar-Ge Toplam İnsan Kaynağı Sayısı

-Gini = Gini Katsayısı

-Lpatent= Yerli Patent Sayısı

Tablo 1: Değişkenlerin Stokastik Zaman Serisi Özellikleri

	Lrgsyih	Arge-Gsyih	Gini	Large	Large-Ins	Lpatent
Maksimum	19.593	1.060	0.440	24.550	12.630	9.062
Minimum	16.081	0.469	0.380	21.334	11.289	6.025
Standart Sap	0.990	0.183	0.013	0.968	0.443	0.980
Çarpıklık	-1.394	-0.185	0.796	-0.129	-0.037	-0.605
Basıklık	4.114	1.932	4.007	1.993	1.708	2.072
JB	6.769	0.957	2.665	0.810	1.253	1.744
Ortalama	18.701	0.765	0.405	23.000	11.955	7.876

Not: JB:Jarque-Bera normal dağılım test istatistiğini gösterir. ***,** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerinde sıfır hipotezinin reddini gösterir.

Tablo 1'deki değerlere göre modeldeki reel GSYİH dışındaki değişkenler Jargue-Bera normal dağılım testinin %5 anlam düzeyindeki 5,99 tablo değerinden küçük değerlere sahip oldukları için normal dağılmaktadırlar.

Tablo 2: Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Philips ve Perron (PP) Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF Sabit	PP Sabit	ADF Sabit ve Trend	PP Sabit ve Trend
Lrgsyih	-4.895*** (0.001)	-3.872** (0.010)	-3.825** (0.042)	-3.787** (0.043)
Arge_gsyih	0.008 (0.946)	0.025 (0.948)	-2.999 (0.160)	-3.040 (0.150)
Large	-1.038 (0.714)	-1.131 (0.677)	-2.149 (0.484)	-2.149 (0.484)
Large_ins	0.008 (0.946)	0.025 (0.948)	-2.999 (0.160)	-3.040 (0.150)
Gini	-4.580*** (0.002)	-6.741*** (0.000)	-4.554** (0.011)	-10.432*** (0.000)
Lpatent	-2.690* (0.095)	-5.844 (0.000)	-0.871 (0.936)	-0.100 (0.989)

Not: ***, **, * değerleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyelerinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir. Parantez içindeki değerler ADF için Schwarz bilgi kriterine göre, PP için Bartlett Kernel Newey-West Bandwidth kriterine göre optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Modelin parametrelerinin ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre her iki testte sabit model ile sabit trendli modelde durağan olan parametreler toplam reel GSYİH ve Gini değişkeni olmuştur. Patent değişkeni ADF testi sabit modelde durağan çıkmıştır. Diğer değişkenlerin tümü birinci farklarında durağan hale gelmiştir. Bütünleşme derecesi düzeyde birinci mertebededir.

Tablo 3. Nedensellik Testi Sonuçları

Denklemler	Nedenselliğin Yönü	MWALD Test istatistiği	Bootstrap Kritik Değerler		
			%1	%5	%10
1.Denklem	Arge_gsyih > Lrgsyih	3.556*	10.076	4.942	3.302
	Arge_gsyih < Lrgsyih	0.497	9.629	4.892	3.213
2.Denklem	Large > Lrgsyih	2.341	9.211	4.930	3.286
	Large < Lrgsyih	3.508	9.667	5.000	3.314
3.Denklem	Large_ins > Lrgsyih	0.248	9.982	4.763	3.288
	Large_ins < Lrgsyih	4.212*	9.151	4.685	3.277
4.Denklem	Lpatent > Lrgsyih	0.161	10.023	4.727	3.174
	Lpatent < Lrgsyih	4.589*	9.774	4.802	3.239
5.Denklem	Gini > Lrgsyih	0.957	9.635	4.891	3.259
	Gini < Lrgsyih	0.010	9.925	4.993	3.207

Not: ***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde anlamlılıkları göstermektedir.

Hacker ve hatemi-j bootstrap yöntemi ile yapılan nedensellik testi sonuçlarına göre, MWALD test istatistiği değerleri ile bootstrap kritik değerleri karşılaştırıldığında nedensellik birinci denklemde tek taraflı olarak gerçekleşmiştir. Ar-Ge yoğunluğu olarak ifade edilen GSYİH içerisindeki Ar-Ge harcamalarının payından reel GSYİH yani ekonomik büyümeyi nedensellik var iken, reel GSYİH’den Ar-Ge yoğunluğuna nedensellik yoktur. İkinci denklemde değişkenler arasında nedensellik yoktur. Üçüncü denklemde Ar-Ge faaliyetlerinde çalışan insan sayısındaki değişimden reel GSYİH nedensellik yokken, reel GSYİH’den insan sayısına nedensellik bulunmuştur. Dördüncü denklemde tek taraflı nedensellik reel GSYİH’den patent sayılarına doğru olmuştur. Beşinci denklemde reel GSYİH ile Gini katsayısı yani bölüşüm üzerinde iki taraflı da nedensellik ortaya çıkmamıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Türkiye ekonomisi’nin 2001 yılından sonra Ar-Ge göstergeleri ile büyüme arasındaki ilişki incelendiğinde, ekonomide gelir dağılımı üzerine büyümenin bir etkisi olmadığı analiz sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Buna karşın Ar-Ge göstergelerinin bir kısmı reel GSYİH’i etkilerken bir kısmını da reel GSYİH’nin etkilediği görülmektedir. Bu durumda Türkiye ekonomisinde Ar-Ge göstergeleri büyümeyi etkileyen bir faktör olmaktadır. Ekonomik büyümenin beraberinde Ar-Ge insan gücü ve patent sayılarına etkisi büyümede ortaya çıkan hasılanın bu alanlarda da kullanıma geçtiği şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuçlar neticesinde yaratılan teknolojik gelişmelerin büyümenin nedeni olabileceği ancak gelir eşitsizliğinde değişme yaratmadığı çıkarımında bulunabilir. Toplumun gelir grupları içerisindeki düşük gelir kesiminin teknolojik ürünlere ulaşması onların gelir dağılımında hak ettiği payı aldığı bir göstergesi olmadığını belirtmek gerekir. Teknolojik yeniliğin ekonomik büyümeyi arttırdığı ancak bu büyümenin bölüşümde iyileşme sağladığını söylemek zordur. Bu durumun düzeltilmesinde kamu müdahalesine ve düzenlemelere gereksinim vardır. Bu müdahale ve düzenlemeler ile yüksek gelirli kesimlere gelir aktarımı yapılmalıdır.

Kaynakça

- Bilgin, D.(2012). “İçsel Büyüme Modelleri ve 1980 sonrası Türkiye’de Kalkınma Politikaları”, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Uşak.
- European Commission (2005). “Creating an Innovative Europe”, European Communities. Brüksel.
- Freeman, C., Soete, L. (2003). “Yenilik İktisadı”, Çev. E. Türkcan, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- Faberberg, J. (1994). “Technology and International Differences in Growth Rates”, *Journal of Economics Literature*,32(3):1147-1175.
- Hacker, R., S.,Hatemi, J, A. (2006)“Tests for Causality Between Integrated Variables Using Asymptotic and Bootstrap Distributions: Theory and Application” *Applied Economics*, 38: 1489-1500.
- Hatemi, J. A. (2003).“A New Optimal Lag Order in Stable and Unstable VAR Models”, *Applied Economics Letters*, 10(3):135-137.

Çağan, Semih ve Osman Aydoğuş, (2021); “Ar-Ge Faaliyetleri ile Ekonomik Büyüme ve Bölüşüm İlişkileri Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, *Efil Journal*, Cilt 4, Sayı 14, s. 23-32

- Hacker, R.S., Hatemi-J, A. 2012. “A Bootstrap Test for Causality with Endogenous Lag Length Choice - theory and application in finance,” *Journal of Economic Studies*, 39(2):144-160.
- OECD (2005).”Oslo Manual: Guidelines For Collecting and Interpreting Innovation Data”, Paris.
- Özdaş, N. (2000). *Bilim ve Teknoloji Politikası ve Türkiye*, Ankara: TÜBİTAK.
- Özdöl, Y. (2010). “*Yenilikçiliğin Rekabet Gücüne ve Şirket Piyasa Değerlerine Etkileri Bir Uygulama: Turkcell Örneği*”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Sigortacılık Enstitüsü Sermaye Piyasası ve Borsa Anabilim Dalı, İstanbul
- Parasız, İ. (2008) *Büyüme Teorileri*, Ezgi Yayınları: Bursa.
- Şener, G. (2010). “*Türkiye'nin Yenilikçilik Gücü ve İmalat Sanayi Üzerine Ampirik Bir Uygulama*”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İzmir
- Toda, H.Y., Yamamoto, T. (1995)“Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes” *Journal of Econometrics*, 66:225-250.
- Ünsal, E. (2007). *İktisadi Büyüme*, İmaj Yayınları: Ankara.

Adam Smith'in İktisadındaki Kurumsal Ögeleri Mitchell'le Okumak

İlker Bulut, Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9574-4496>, ilkerbulut_45@hotmail.com.

Özet

Kurumsal iktisadın, günümüzde yaşanan paradigma değişimi ile birlikte tekrardan gün yüzüne çıkmış olmasıyla birlikte, kurumların yanı sıra kurumsal bir bakış açısından iktisadın evrimine bakış bir gereklilik halini almaktadır. Bu böyledir çünkü kurumsallığı içermeyen bir iktisat teorisi formülasyonu, kabul edileceği üzere, mümkün değildir. İnsanlar ile kurumlar arasındaki ilişki, birinden diğerine doğru tek yönlü bir ilişki değil, karşılıklı bir ilişkidir. Eğer bir iktisatçının bu karşılıklı etkileşimin dışında olduğu varsayılmıyorsa bu iktisatçının geliştirdiği teori de bu etkileşimin bir ürünü olacaktır. Wesley Clair Mitchell, Adam Smith'in *magnum opusunu* bu çerçevede içerisinde değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kurum, Kurumsal İktisat, Evrim, Adam Smith, Wesley Clair Mitchell,*

JEL Kodları: *B12, B15, B52, O43*

Finding Institutional Elements in Adam Smith's Economics With Reference to Wesley Clair Mitchell

Abstract

A evolutionary-institutional point of view to economics, at least to modern economics, is to become a necessity to find out how a variety of institutions and environments had an effect on the economic theories of the old. This is because finding an economic theory not blended with institutionalism is, as it can be recognized, not possible. The relationship between people and institutions is not unilateral but reciprocal relationship. If one does not assume that an economist is exempt from this relation then the theory which was worked out by the economist will be the product of the relation. Wesley Clair Mitchell evaluates Adam Smith's *magnum opus* with reference to this relationship.

Key Words: *Institution, Institutional Economics, Evolution, Adam Smith, Wesley Clair Mitchell,*

JEL Codes: *B12, B15, B52, O43*

1. Giriş

Thorstein B. Veblen ve John R. Commons ile birlikte kurumsal iktisat okulunun kurucularından biri olan Wesley C. Mitchell, iktisat teorilerinin formülasyonunda çevresel faktörlerin etkisine büyük bir önem arz etmektedir. Mitchell'e göre öncelikli olarak kabul edilmesi gereken nokta, zihnin ve bu zihnin ürünü olan iktisat teorisinin aslında çevresel faktörlerin bir ürünü olduğudur.

Eğer araştırmacılar, kendi kendilerini eleştirebilir hale geleceklerse, yani görüşlerinin tabi olduğu sınırları fark edeceklerse kendileri hakkında olan bu şeyleri [zihinlerinin çevresel faktörlerin kontrolü altında olup toplumsal ürünler olduğunu] fark etmeleri önemlidir. Fakat verili bir çevre tarafından şekillendirilen bir zihin için bu çevreyi doğal bir şey olarak almaması veya zihnin kendisinin geçici koşulların ürünü olduğunu ve bu yüzden de çeşitli sınırlamalara tabi olduğunu görmemesi oldukça zordur. Böyle şeyleri, diğer zihinlere ve özellikle kendilerinininkinden oldukça farklı çevreler tarafından şekillendirilen zihinlere ilişkin olarak görmek çok daha kolaydır. Adam Smith, başlamak için mükemmel bir teorisyendir çünkü yabancı bir ülkede yaşadı ve iktisadi yaşamda yaşanan ve insanların bakış açısını derinden etkileyen birçok çarpıcı değişimi deneyimledi. O halde Adam Smith'in sorunu neydi? [Bu sorun üretimdir] (Mitchell, 1967, s. 37).

Fakat Mitchell'in böyle bir tarihsel incelemeye Adam Smith ile başlamasının gerisinde yalnızca çeşitli çevrelere maruz kalıp bunları deneyimlemiş bir iktisatçı olması değil, aynı zamanda, esas olarak, kendisinden önceki bilgiyi formüle etmesinde yatmaktadır:

Bu tarih, iktisat tarihinin başlangıcını temsil ettiğinden dolayı değil, (...) formülasyonu, sonraki zamanların çalışması üzerinde güçlü bir etki bırakmış olan en eski formülasyon olduğundan dolayı Adam Smith ile başlar (Mitchell, 1967, s. 48-49).

[Adam Smith], iktisatçıların çoğunluğu tarafından okunur. Ve bu iktisatçılar, çoğunlukla, tam gelişmemiş bir değer ve bölüşüm teorisini sunduğu *Ulusların Zenginliği*'ndeki metinleri okurlar. Fakat Adam Smith, "Politik İktisadın Babası" olmaktan çok daha fazlasıdır. Modern tarihin yapanlardan biridir. Bu itibarla da modern uygarlığın

tüm araştırmacılarının ilgisine haizdir. [...] Toplumsal felsefede bir değişim olmaksızın Watt ve Hargreaves'in, Arkwright ve Crompton'un "büyük icatları", önceki yüzyılların birçok icadını alaşağı etmiş olan bu aynı baskıdan mustarip olabilirdi. Hızlıca ve geniş ölçüde kabul edilemezlerdi; aniden buhar gemisine ve lokomotifine yol açamazdı. [...] Tarih yazarları arasında Watt'ın yanı sıra Smith'e hak kazandıran bu hizmeti - zamanının herhangi bir generalinden, amiralinden veya yöneticisinden çok daha etkili bir rol oynadı (Mitchell, 1967, s. 165).

Çalışmanın amacı, Adam Smith'in, yukarıda belirtilen sorunu - üretim sorununu - nasıl merkeze aldığını, bu soruna yönelik yaklaşımının niçin bir devlet idaresi veya kamu politikası sorunu olarak kavradığını ve böylece de eski örgütlenme biçiminin uygunsuzluğuna işaret ederek toplumsal felsefede ve politikada değişimi nasıl gösterdiğini Mitchell'in bakış açısı ile yeniden okumaktır.

2. Adam Smith'in İktisadına Kısa Bir Bakış

Bilindiği üzere Adam Smith'in temel sorunu, üretim veya ulusların zenginliğidir ve bu sorunu David Ricardo ile başlayarak esas mesele haline gelen değer ve bölüşüm sorunlarını, üretimi etkileyen faktörlere yönelik tartışmanın bir sonucu olarak ele almaktadır. "Adam Smith, değeri üretim sürecinin bir sonucu yapar; faydacılar ise üretimi, bir değer biçme sürecinin sonucu yapar" (Veblen, 1899, s. 413). "Günümüzde çoğunlukla değer teorisinin tesadüfi bir özelliği olan şey Adam Smith'te merkezi sorundur ve modern çalışmalarındaki merkezi sorunlar - değer ve bölüşüm - ise Adam Smith'te üretim analizinin tesadüfi özellikleridir" (Mitchell, 1967, s. 39). Smith, üretimi veya zenginliği artıracak olan en temel faktörün işbölümü olduğunu görmektedir. İşbölümü ve işbölümünün getirdiği uzmanlaşmadan mübadele gereğinin ortaya çıkmasına, bu gereğin varlığından etkin bir mübadelenin organize piyasaları gerektirmesine, buradan organize piyasada mübadelenin gerçekleşmesini sağlayan fiyatlara ve fiyatlardan da fiyatların bileşeni olan rant, ücret ve kâr analizine geçmektedir. Böylece, üretim sorununun ele alınması ile başlayan süreçte değer ve bölüşüm, üretim sorununun bir neticesi olarak ele alınmaktadır.

Adam Smith, üretim sorununa bir kamu görevlisi bakış açısından yaklaşmakta ve üretimi, bir devlet idaresi sorunu olarak ele almaktadır. Smith'e göre politik iktisat, hem halkın hem de devletin kendisinin gelirini artırmaya ilişkin bir bilim dalıdır. Halk açısından bakıldığında politik iktisadın amacı, insanlara bol gelir veya geçimlik sağlamak ya da bu geliri elde etme imkânını onlara tanımak olmalıdır. Devletin kendisi açısından ise kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için yeterli geliri yaratmaktır. Bu bağlamda kamu görevlisinin veya kanun yapıcının rolü, hem halkı hem de devleti zenginleştirecek şekilde devleti idare etmek ve ulusun zenginliğini artıracak kamu politikalarını uygulamaktır. Anlaşılacağı üzere Adam Smith'in politik iktisadı, esas olarak pozitif değil, normatif bir iktisattır; yani ne olduğunu değil, ne olması gerektiğini göstermektedir:

Ulusların zenginliğinin artmasına olanak sağlayan etkili kamu politikaları hangileridir? Smith'in merkezi teması budur. Bu tema, çıktı hacmini etkileyen şeyi

görmek için üretim sürecini incelemesi anlamında analitik olarak geliştirilen bir temadır. İfade edildiği üzere işbölümünün, emeğin etkinliğini artırmak için en büyük araç olduğunu bulur. [...] [Fabrika-öncesi dönemde yaşadığı için Adam Smith] analizi boyunca işbölümü tarafından sunulan hatlar üzerinde ilerler. Sermayenin getirdiği avantajı ikincil bir mesele olarak analize dâhil eder. Sonrasında ise üretim üzerine etkileri bağlamında devlet idaresi sistemlerine ilişkin kapsamlı bir eleştiriye başlar. En iyi iktisat politikası tasarısının, eğer devlet doğrudan önlem almasaydı kamu güvenliğini ve refahını tehlikeye atacak olan durumlara - eleştirmenler tarafından sıklıkla gözden kaçırılan durumlara - ilişkin ön-koşullar ile birlikte her bireye, bireyin kendisi için en büyük avantajı vaat ettiği şekilde emeğini ve sermayesini kullanması için müsaade etmek olduğunu ifade eder. "Egemen gücün üç genel görevi vardır: (1) ülkenin savunulması, (2) adalet yönetimi ve (3) belirli kamu işlerinin sürdürülmesi" (Mitchell, 1967, s. 40).

Diğer bir deyişle Adam Smith, amaç veya hedef - ulusların zenginliği - veri iken; araçların etkin bir şekilde yeniden düzenlenmesi noktasında bir analiz gerçekleştirmekte ve bu amaç doğrultusunda yaptığı analizin sonucunda uygulanması gereken kamu politikalarının neler olması gerektiğini ifade etmektedir.

Mitchell'e göre; Adam Smith, üretim sorununu merkezi bir sorun olarak alarak, zamanın görüşlerini ve bu döneme ilişkin kendi deneyimlerini yansıtmaktaydı ve bu deneyimler, merkantilizm olarak adlandırılan ulusal planlanma programına ilişkindi. Mitchell; Smith'in ilgisini neyin şekillendirdiğini ve çalışmasının kamu görüşünü ve sonraki iktisadi incelemeleri nasıl etkilediğini anlayabilmek için, hem Adam Smith'in neslinin hem de onu takip eden neslin toplumsal tarihinin veya toplumsal gelişmelerinin bilinmesi gerektiğini düşünmektedir: "[İktisatçılar], fikirleri üzerinde yaptıkları okumaların ve seçmek için yeterince akıllı oldukları öğretinin etkili olduğunu kabul edebileceklerdir. Fakat şunun pek nadir farkındadırlar: Onların bağımsız aklı, içinde büyüdükleri koşullar tarafından kalıba döküldü; zihinleri toplumsal ürünlerdir; hiçbir şekilde çevrelerini aşip ötesine geçemezler" (Mitchell, 1967, s. 36-37).

Bu bağlamda Mitchell'e göre, Adam Smith'in - ve Smith'ten önceki birkaç iktisatçının - yaptığı şey yalnızca mevcut olan bilgiyi sistematik bir şekilde ortaya koymaktır:

*Ulusların Zenginliği'*nde veya Quesnay, Cantillon veya Boisguilbert'in çalışmalarında yeni olan şey, iktisadi olgulara ilişkin bu bilgi değildi. Yeni olan şey, ortak mülkiyette olan ve araştırmacı eğer gözlem yapmaya veya daha önceki kitapçıları ve el yazmalarını okumak için zamanını harcamaya istekliyse detaylı olarak genişletebilen büyük miktarda bilginin örgütlenmesiydi. Yeni olan şey, tekrarlanacak olursa, bilginin örgütlenmesiydi.¹ Adam Smith'in yaptığı şey, iktisat politikasının önde

1 Bu bağlamda, Mitchell'e göre, Charles Darwin'in yaptığı şey de buydu: "Darwin'in yaptığı şey, yeni bir değer veren yeni bir çerçeveyi formüle ederek eski materyalleri organize etmekte çünkü bir cevap sunuyor gibi görünmekteydi ve yapılması gereken daha ileri araştırmalara, biyolojiyi bugünkü haline getirmede büyük bir rol oynayan araştırmalara yönelik bir umut sağladı" (Mitchell, 1967, s. 45).

gelen sorunları olan şeyleri çağdaşlarına işaret etmekte ve iktisat politikası hakkında bildikleri şeylerin sistematik olarak önde gelen birkaç fikir etrafında gruplanabileceğini göstermekte. Bu bilgi örgütlemesi ile Smith, çağdaş toplumun aşına olduğu meselelere büyük ölçüde artan bir etkinlik verdi (Mitchell, 1967, s. 44-45).

Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, Adam Smith'in yaptığı şey, Aristoteles'in ifadeleriyle şu şekilde özetlenebilecektir: "*Topica*'nın amacı, 'bizler için ortaya konmuş her sorun hakkında genel olarak kabul edilen fikirler üzerinden etraflıca düşünebileceğimiz ve ayrıca, bir iddiaya karşı çıktığımızda, bize mani olacak olan bir şeyi söylememizi kendi kendimize önleyebileceğimiz bir araştırma hattı bulmak'tır" (akt. Spengler, 1955, s. 372). Yani hem filozof hem de Smith için amaç, kendi zamanlarına kadar ortaya konmuş olan savlar aracılığıyla ve onlar üzerinden düşünerek yeni bir savı ortaya koymaktır. Büyük bir bilgi kümesinin elinin altında hazır bulunduran Smith, böylece, eski materyalleri yeni bir çerçeve içerisinde formüle etmekte ya da bir araya getirmekte ve "öncellerinin katkılarını toplayıp üstün formda sunmaktadır" (Mitchell, 1967, s. 49).

Böylece Adam Smith'in kullandığı "araştırma hattı", niteliksel düzlemde ilerleyen bir araştırma hattıdır. Newton'ın yaptığı gibi yapılan çıkarımların bilimsel bir düzleme oturtulmasını sağlayacak olan matematiksel formülasyonlar ve niceliksel ifadeleri kullanmak ve Sir William Petty'nin başlattığı politik aritmetik anlayışından yararlanmak yerine - muhtemelen nüfus artıyor mu yoksa azalıyor mu üzerine tartışmada bile fikir birliğinin bulunmaması nedeniyle politik aritmetiğe yönelik bir güven duymamaktaydı (Mitchell, 1967, s. 47-48) - niteliksel düzlemde ilerleyerek genel savlar ileri sürme ve pratik öneme haiz olan bir çıkarımda bulunmayı tercih etmektedir. Bu düzlemde ilerlemenin neticesinde yaptığı çıkarım, ulusların zenginliğini artıracak olan sisteme ilişkin bir çıkarımdır: "doğal özgürlüğün açık ve basit sistemi" (Mitchell, s. 47).

Niteliksel araştırma hattını izleyerek yaptığı çıkarım, aslında, bir cevaptır - cevabı, kitabının adında gizli olan bir sorunun cevabıdır: "Ulusların zenginliğindeki büyüme nasıl en kolaylaştırılabilir? Daha doğru bir ifadeyle, ulusların zenginliğinin artışı için en elverişli olan politika hattı neydi?" (Mitchell, 1967, s. 49). Cevap, doğal özgürlüğün açık ve basit sistemi veya kısa ve öz bir ifadeyle *laissez-faire* ilkesidir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bu sistem veya ilke, her bireye, bireyin kendisi için en büyük avantajı vaat ettiği şekilde kendi emeğini ve sermayesini kullanması için müsaade etmektedir.

Devletin, bireylere müdahale etmemesinin tavsiye edildiği bu sistemde, doğal olarak, müdahale edilmeyen birey için bir davranış motifinin varsayılması gereği ortaya çıkmaktadır. Günlük kişisel gözlemlerine ve kendi kişisel yargılarına dayanarak Smith, Bagehot'un ifadesiyle, "herkesin içinde bir İskoç vardır" şeklinde bir insan doğası varsayımında bulunmaktadır. Herkesin içindeki bu İskoç, kişisel çıkarını, herhangi bir devlet insanı veya kanun yapıcıdan daha iyi bilen bir birey olduğundan dolayı devlet müdahalesine ve faaliyetlerin devlet tarafından yönlendirilmesine gerek yoktur. Her bireyin kendi kişisel çıkarı peşinde olmasına rağmen yine de bireysel çıkarların toplumsal menfaate dönüşmesini sağlayan böyle bir politikanın izlenmesini, ulusun refahını ve zenginliğini artıracak en uygun politika olarak görmektedir:

Aslında gerek kamusal ve ulusal zenginliğin, gerek özel zenginliğin dayandığı ilke olan her insanın kendi durumunu iyileştirmek için tekdüze, sürekli, ardi ardası kesilmeyen çabası, hem hükümetin savurganlığına hem de yönetimin yaptığı en büyük yanlışlara rağmen, çoğunlukla şeylerin doğal seyrinin iyileşmeye doğru olmasını sağlayacak kadar güçlüdür. [...] Her birey, hükmedebileceği sermaye miktarı ne olursa olsun, en avantajlı kullanımı bulmak için sürekli bir çaba içerisinde. Fakat gerçekte gözetdiği, toplumun çıkarı değil, kendi çıkarıdır. Ama kendi çıkarını gözetmesi, doğal olarak veya daha ziyade zaruri olarak, toplum için en avantajlı kullanımı tercih etmesine neden olur (akt. Mitchell, 1967, s. 51-52).

Burada önemli olan hususlardan biri, bireyin tekdüze, sürekli, ardi ardası kesilmeyen çabasının, hükümetin yanlış ve savurgan idari faaliyetlerine rağmen, hem ulusal hem de özel zenginliğin artışı sağlamada daha baskın bir güç olarak bulunmasıdır. Diğer husus ise, ilk husus ile bağlantılı olarak, ilgili çabanın, şeylerin doğal seyrini korumaya yetecek kadar güçlü olmasıdır. Şeylerin bir doğal seyrinin varlığına dair ön-kabul, şeylerin varmak istediği bir amacın varlığını gerektireceğinden dolayı teleolojik bir ön-kabuldür. Görünmez el anlayışı da tam olarak burada yatmaktadır. Thorstein B. Veblen, Adam Smith' in görünmez elini, yani "belirli bir kişisel dürtü [kişisel çıkar] ile harekete geçen bireylerin eylemlerinde mevcut olan bilinçsiz yasayı", şu şekilde ele almaktadır: Doğanın Yazarı, rayından çıkan insan ilişkilerini tekrar rayına sokan müdahaleci bir Yaratıcı olmaktan ziyade müdahale etmekte ölçülüdür.² Yaratıcı, insanın mutluluğuna ve refahına hizmet eden bir doğal düzeni ve bu düzene içkin olan etkin nedenleri – beşeri hedefler ve güdüler – zaten düzgün bir biçimde şekillendirmiştir. Veblen, görünmez elin, araya girip müdahale eden bir ilahi dokunuş olarak değil de en başından beri yerleşik ve doğal düzene ilişkin olan tasarımlar şematiği (*scheme of contrivances*) olarak kendisini gösterdiğine, yani doğal düzeni sağlayacak tüm etkin nedenleri ile mevcut bir şekilde yer aldığına, işaret etmektedir. Fakat etkin nedenleriyle birlikte bu tasarımlar şematiğinin veya doğal düzenin işleyişine mekanik-olmayan bir nedensellik atfederken bencil insanın varlığının işlerlik kazandırdığı bir nihai hedef olarak da genel refahın varlığından bahsetmektedir. Bir başka deyişle, bir süreklilik unsuru olarak nihai hedefe ulaşılması amacıyla birlikte şeylerin doğal seyrinde nedensel olaylar silsilesinin var olduğunu ifade etmektedir.³ Veblen, örneğin, piyasa fiyatının aksine, doğal

2 Aristoteles'e göre doğa hiçbir şeyi amaçsızca yaratmaz. Aristoteles'in bu ifadesi ile doğa hiçbir şeyi "amaçsız" yaratmaz ifadesi arasında anlam bakımından önemli bir fark mevcuttur. Aristoteles'in bu asıl ifadesinden doğanın, her şeyi bir amaçla yarattığı anlamı çıkmaz; doğanın, hiçbir şeyi amaçsızca yaratmadığı anlamı çıkar – yani yarattığı şeylerin değil, kendi yaratım faaliyetinin bir amacı vardır. Örneğin konuşma yetisi ile donatılmış tek hayvanın insan olduğunu ifade eder çünkü doğanın, böyle bir yetiyi insana vermesinde bir amaç vardır – adil ile adil olmayan, iyi ile kötü, doğru ile yanlış noktasında ortak bir algı yaratarak devlete varılması amacı. Doğa, yalnızca, hedefini gerçekleştirme için ilgili şeyi araçlarla donatır. Adam Smith'in görünmez eli de burada gizlidir. Gerekli kurumsal düzenlemeler ön-koşulu altında ulusların zenginliği için gerekli araçlar – insani güdüler – ile donatılmış olan insanların kendi çıkarları peşinde koşmasına izin verilmesi gereği burada yatmaktadır.

3 Viner, Veblen ile benzer şekilde, Adam Smith'in orijinallik iddiasının, iktisadi düzlemdeki neden-sonuç ilişkilerine teleolojik bir süreklilik eklemek olduğuna işaret etmektedir: "Smith'in büyük orijinallik iddiası, işbirliği içinde ve karşılıklı olarak birbirine bağımlı olan neden-sonuç ilişkileri sisteminin

fiyatın yarı-manevi ve nedensel olmayan bir unsur olarak var olduğunu belirtmektedir. Nedenselliği, (mekanik-olmayan) piyasa fiyatı ile ilişkilendirirken doğal fiyata ise, şeylerin doğal seyrinin düzeltici gücü ile ilişkili olarak, mekanik bir karakter atfetmektedir (Veblen, 1899, s. 396-398). Bu, Newtoncu kütle çekim yasasına benzemektedir (Blaug, 1997, s. 52).

Bundan dolayı, kendi çıkarını gözeten ancak bunu yaparken toplumun menfaatine uygun olan kullanımları tercih eden her bir birey, böylece, yerli endüstriyi ürünü en büyük değerde olacak biçimde yönetmekle topluluğun yıllık gelirini, elinden geldiği kadarıyla, artırmak için istemeden de olsa çabalar; diğer birçok durumda olduğu gibi burada da görünmez bir el, niyet etmediği bir amaca doğru bireyi yönlendirmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı ne bireye ne de ticari faaliyetlere devlet müdahalesini onaylamaktadır:

Sermayelerini ne şekilde kullanmaları gerektiği hususunda özel kişileri yönlendirmeye kalkan devlet insanı yalnızca pek gereksiz bir özeni yüklenmiş olmakla kalmaz, aynı zamanda da tek kişiye bırakılmak şöyle dursun, bir kurula veya bir senatoya bile güvenle emanet edilemeyecek bir yetkiyi üstlenmiş olurdu. Öyle ki bu yetkiyi ifa etmeye kendisini uygun görece kadar ahmak ve haddini aşmış bir bireyin ellerinde bu yetki, başka hiçbir yerde bu kadar tehlikeli olamazdı (akt. Mitchell, 1967, s. 53).

O halde bireysel çıkarların toplamının, toplumun ortak yararını oluşturmasından hareketle, birey için uygun olan *laissez-faire* ilkesi veya politikası, böylece, ulus için de uygun bir ilke veya politika haline gelmektedir. Ulusun zenginliğini artırmanın temelinde yatan politika, *laissez-faire* politikasıdır. Fakat bu, devlet müdahalesinin tamamıyla rafa kaldırılması anlamına gelmemektedir. Devlet, gerekli kurumsal düzenlemeleri yaparak doğal özgürlüğün basit ve açık sistemine veya *laissez-faire* politikasına zemin hazırlamalıdır. Diğer bir ifadeyle, görünmez elin yönlendirmesi başlamadan önce belirli kurumsal düzenlemelerin yapılmış olması gerekmektedir.⁴ Belirtildiği üzere bu kurumsal düzenlemeler

---

birleştirici kavramını, filozof ve teologların zaten dünyaya uygulamış olduğunu, iktisadi fenomenler yabancılaşma detaylı bir şekilde uygulamasıydı" (Viner, 1927, s. 198). Veblen'e göre Smith, şeylerin doğal seyrinden sapmaya yol açabilecek bir nedenin varlığını kabul etse de doğal seyirle çatışan neden ortadan kaldırıldığında hiçbir şey olmamış gibi doğal seyir tekrar geri dönüldüğünü düşünmektedir (Veblen, 1899, s. 398). Bu bağlamda bir süreklilik unsuru olarak doğal seyir, neden-sonuç ilişkisinin gerçek doğasını taşımayan bir birleştirici güç olarak nedeni kendisi ile birleştirmektedir. Böylece Veblen'e göre Adam Smith - ve Fizyokratlar - iktisadi fenomenlere yönelik iki yaklaşım sergilemektedir: "(a) nedensel silsilelere veya korelasyonlara ilişkin bir tartışmayı ortaya koyan gerçekçi bir bakış açısı veya ön-kabul ve (b) teleolojik silsilelere veya korelasyonlara ilişkin bir tartışmayı ortaya koyan (...) animistik bir bakış açısı veya ön-kabul" (Veblen, 1898a, s. 138).

- 4 "Laissez-faire" kavramı *Ulusların Zenginliği*'nde bulunmaz; ve aslında, Viner'in bakış açısından, Adam Smith için neredeyse anlamsız bile olabilirdi. Çünkü özel girişime bırakılırsa 'doğal' dünyanın, insanın kendi başına güç bela hayatta kalabileceği Hobbesçu bir orman olduğuna inandı" (West, 1977, s. 16). "Bu beşeri özellikler [koşulları iyileştirme çabası, rahat yaşama eğilimi, zenginliğin getirdiği yozlaşma ve savurganlık, gerekliliğe oranla gayret, iyi aracı kötü olana tercih etme] dikkate alınırsa dışsal kısıtların yokluğu ve kişisel çıkarın peşine düşme özgürlüğü, Smith'e göre, toplumsal ahengi yaratmak veya 'çıkarıcı sahteliğe olan tutkulu güven'den toplumu korumak için yeterli değildir. Gerekli olan şey, 'doğal küstahlığı' durumunda, 'iyi araçları kullanması için' insanı zorlayan kurumsal mekanizmalardır" (Rosenberg, 1960, s. 558). "[Görünmez elin başarısı], kurumları veya kuralları etkilemeye çalışarak değil,

üç ana başlık altında özetlenmektedir: (1) ülkenin savunulması veya kamu güvenliği, (2) adalet yönetimi ve (3) yollar ve köprüler gibi özel girişime karşılığını vermeyecek olan ancak kamu için yararlı olan kamu işlerinin sürdürülmesi. Örneğin ulusal güvenliğin tesis edilmesini sağlayan kurumlar olmadıktan sonra, muhtemelen, bir ulusun ve o ulusu oluşturan bireylerin kişisel çıkarlarının peşinde olup üretmek, tasarruf etmek veya mübadele yapmak için istekliliklerinden bahsetmenin pek mümkün olmayacağı açıktır. Ya da kendi çıkarları peşinde koşarken başkasının da kendi çıkarları peşinde koşmasını engelleyen - veya kendi çıkarı peşinde koşarken başkasının alanına müdahale etmesini engellemeyen - bir toplumda kişisel çıkarların toplumsal menfaate dönüşmesi gibi bir anlayışın hüküm sürmesinin de pek mümkün olmayacağı açıktır; bu yüzden bir adalet sisteminin de tesis edilmesi gerekmektedir. Böylece "adalet kanunlarını ihlal etmediği sürece her insan, kendi çıkarı peşinden dilediği gibi gitmekte ve emeğini ve sermayesini herhangi bir başka insanın ya da insan tabakasının emeği ve sermayesiyle rekabete sokmakta tamamıyla özgür bırakılır" (akt. Mitchell, 1967, s. 54).

3. Adam Smith'in İktisadi Formülasyonunda Çevresel Faktörlerin Etkisi

Mitchell, merkantilistlerin sonuncusu olan ve merkantilist yazını sistematik bir şekilde derleyen James Steuart ile Adam Smith'i, kişisel çıkar ilkesi açısından mukayese etmektedir. Bu bağlamda Mitchell, doğal özgürlüğün basit ve açık sistemi yerine devlet insanına güvenen Steuart'tan şu alıntıyı yapmaktadır:

Bu ilkedен hareketle insanlar, binlerce farklı şekillerde eyleme geçmekle meşguldür ve her eylem, belli başlı gerekli neticelerle sonuçlanır. Bu yüzden sürekli olarak incelenmekte olan sorunun şu olduğu ortaya çıkar: Falanca koşullar altında insanlık hangi eylemde bulunmayı çıkarlarına uygun bulacaktır? [...] Bir toplumu yönetmenin ve bir plana göre her bir bireyin kendisini idare etmesini garanti etmenin en iyi yolu ise devlet insanının, her bireyin çıkarı ile mümkün olduğunca en tutarlı olan bir yönetim sistemi oluşturması ve genel meselelerde ve kamuyu ilgilendiren meselelerde özel çıkardan başka bir ilke üzerinden halkının harekete geçmesine neden olacak şekilde gururlanmamasıdır (akt. Mitchell, 1967, s. 56-57).

James Steuart, Adam Smith gibi, kişisel çıkar ilkesini incelemesinin temeline koymakta, bireylerin kişisel çıkarlarının toplamının toplumun ortak faydasına hizmet ettiğini belirtmekte ve en önemlisi, binlerce farklı şekillerde eyleme geçen bireyin varlığı nedeniyle aslında, yine Smith gibi, Veblen'in ifadesiyle, nedensel bir silsilenin varlığına işaret etmektedir. Fakat toplumsal refah amacına ilişkin teleolojik varsayım bakımından Smith'in müdahil olmayan görünmez elinin düzeltici bir eyleyen olarak varlığının aksine Steuart, doğal seyirden sapmaları düzeltici bir eyleyen olarak doğrudan kamu görevlisini

---

iyi-bilinen oyunların kuralları içerisinde bireylerin kendi çıkarlarını izlemelerini sağlayacak hem iyi kurumların hem de iyi normların varlığına bağlıdır" (Rothschild, 1994, s. 321).

merkeze yerleştirmektedir. Örneğin ticareti sayesinde zenginlikleri artan bir ulusun üyele-
rinin, tutumluluk ve tasarrufu bırakarak lükse ve müsrifliğe yöneleceğini düşünmektedir.
Bu nedenle kişisel çıkarlarını düşünen bireylerin kendi başlarına bırakılması, doğal se-
yirden sapmalara yol açacaktır. Bu yüzden kamu görevlisini, bireylerin kişisel çıkarlarını
yönlendiren-bir eyleyen olarak görmektedir. Ya da devlet müdahalede bulunmadığında
ücretlerin, kârların sıfır olduğu bir noktaya kadar yükseleceğini ve böylece de ulusun yok-
sullaşacağını ifade etmektedir. Böylece Steuart'ın aklında olan tek şey, hayatın her alanının
yasalarla düzenlenmesi ve bu konulan yasalara tam bir itaattir çünkü mevcut yasalara veya
mevcut yasama şematığına itaat sayesinde bireysel çıkarların, kamu ruhuna veya kamu
yararına dönüşeceğini düşünmektedir. Kısacası, Steuart'ın aklındaki şey, yasama şematığı
aracılığıyla yaşam şematığını belirlemektir.

Mitchell'e göre iki iktisatçı arasındaki fark şudur:

Biri [Adam Smith], özel çıkar arayışının toplumun çıkarını desteklediğine kani gel-
di. Diğeri [Sir James] ise kamu yararının devlet insanları tarafından gözetilmesi
gerektiğine dair kurnazca görüşe sahipti; çünkü kati bir plan olmaksızın özel çıkar
arayışı kamuya zarar verirdi. [...] Fark, en büyük öneme haiz olan sorunlarda, in-
sanları harekete geçiren güdülerde, kendi çıkarlarını düşünen insani rasyonellikte,
kamu politikasının hedefinde, özel çıkarlar ile kamu çıkarları arasındaki ilişkiye
dair görüşte değildir. Smith'in görüşüne göre çıkarlar ahenk içerisinde. Devletin
bu bağlamda üç görevi vardır (Mitchell, 1976, s. 57- 58).

Bu noktada önemli olan soru şudur: İki çağdaş iktisatçı arasında bu temel farkın ortaya
çıkmasına sağlayan neydi? Daha doğru bir ifadeyle, Adam Smith'i, Sir James Steuart'ın
devlet insanının yerine doğal özgürlüğün basit ve açık bir sistemini koymasına yönlendiren
neydi? Merkantilist politikaların yerine *laissez-faire* politikasını tavsiye etmesinin
nedeni neydi? Mitchell, eğer birinde merkantilist politikaların izlendiği ve diğesinde *lais-
sez-faire* politikasının izlendiği ancak bunun dışında aralarında fark bulunmayan iki ülke
bulunabilseydi ve yeterli istatistiki veriler mevcut olsaydı hangi politikanın daha üstün ol-
duğunun bilenebileceğine işaret etmektedir. Fakat Smith'in durumunda böyle bir seçene-
ğin mümkün olmadığını çünkü o dönemde hiçbir ülkenin *laissez-faire* politikasını izleme-
diğini belirtmektedir ve böyle iki ülke olsaydı bile *iklim, çalışkanlık, din, devlet biçimi* gibi
birçok faktörün de iki ülke arasındaki farkı açıklayabileceğini ifade etmektedir (Mitchell,
1976, s. 60). Bu durumda Adam Smith'in yaptığı şeyin bir tasımlama olduğunu belirtmek-
tedir – iki veya daha fazla öncülde ya da varsayımdan bir sonuç çıkarma şeklindeki akıl
yürütme yöntemi.

Yukarıda ifade edildiği üzere ilk öncül, her bireyin kendi durumunu düzeltmek için ardı
arkası kesilmeyen bir çaba göstermesi veya kişisel çıkarını düşünen bir insan doğasının
varsayılmasıdır. İkinci öncül ise, emeğini ve sermayesini nasıl harcayacağını herhangi bir
devlet insanı veya kanun yapıcıdan daha iyi bilen bir bireyin varsayılmasıdır. Bu iki öncülü
temele koyarak Adam Smith, aslında, öncelikle kendinden yola çıkarak ve sonrasında kişi-
sel duyularına ve mantığına dayanarak yaptığı gözlemleri genelleştirerek insan doğası veya

davranışı ile ilgili varsayımlar yapmaktadır. Herkesin içinde bir İskoç vardır ifadesi, kendisini ve çevresini gözlemleyerek vardığı bir öncül niteliğindedir. Üçüncü öncül ise, "her toplumun yıllık geliri her zaman tam olarak çalışmasının bütün yıllık ürününün değiştirilebilir değerine eşittir veya bu değiştirilebilir değer ile aynı şeydir" ifadesidir (akt. Mitchell, 1967, s. 64). Bu bağlamda ulusun çalışmasının yıllık ürününün parasal değerlerinin toplamı olarak bir milli gelir hesaplaması, ulusu oluşturan tüm bireylerin yıllık gelirinin veya zenginliklerinin bir toplamına karşılık gelmektedir. Bu noktada Mitchell, özellikle ilk iki öncülü şu sözleriyle eleştirmektedir:

Adam Smith'in varsayımlarının bizler için sorun olduğu önemli bir gerçektir. Eğer öncüller veriyse çıkarımlar yapmak yeterince kolaydır – iktisadın asli ve zorlu görevi, gerçek koşulları yansıtan öncüllerin ne olduğunu bulmaktır. [Smith] bir başka yerde işaret ettiği zorlukları görmezden gelen genel varsayımlar temelinde tartışmaktadır. Serbest rekabete ilişkin varsayımını açık bir biçimde sava dâhil etmez. Eğer detaya girseydi daha az ikna edici olurdu. Takipçileri, savının kapsamlı genelleştirilmelerinin birçok önemli noktada dönüşüme ihtiyaç duyduğunu kabul etmek için Smith'in dokümanını "yorumlamalıydı." Kadınlar ve çocuklar kendi çıkarlarının iyi yargıçları değillerdir ve sömürülebilirler. Yetişkin erkekler bile işverenler arasındaki serbest rekabet tarafından sömürülmekten korunamaz; örneğin tek bir işverenin bin tane işçiyle karşılaştığı piyasada serbest rekabet yoktur. Serbest rekabet üzerinde yasanın etkin bir biçimde kontrol edemediği birçok sınırlama var olabilir: denizciler ve aşırı yüklenme; madenciler ve havalandırma sistemi; parmaklıkla çevrilmemiş makine ve belli mesleki hastalıklar. Bireyin peşinde olduğu şey *parasal* çıkarıdır ve bu, eğer tüketici satın aldığı metaların iyi bir yargıcı değilse kamu çıkarına ters gidebilir. Çalışanların yanı sıra yatırımcılar da cehaletleri ve tutuklarına karşı korunmaya ihtiyaç duyabilirler. Seyrek nüfuslu tarımsal bir ülkede birçok meselede bariz olmayan kamu çıkarı, yoğun nüfuslu endüstriyel bir ülkede hükümetin dikkatini gerektirir. 19. yüzyılda İngiltere, *laissez-faire* için merkantilizmden vazgeçerken aynı zamanda da kamu refahını korumayı hedefleyen bir dizi yeni hükümet düzenlemesi inşa ediyordu.

Kısacası Mitchell, özellikle ilk iki öncülün bir sonucu olarak varılan serbest rekabetin ve *laissez-faire* politikasının tek başına yeterli olmadığına çünkü bireylerin varsayıldığı kadar akılcı olmadıklarına işaret etmektedir. Adam Smith'in belirlediği üç alan dışında devlet müdahalesini bir rafa kaldırmak yerine bir yandan *laissez-faire* politikası uygulanırken diğer yandan da bir dizi hükümet düzenlemesi ile birlikte (varsayıldığı kadar akılcı olmayan ve tutkularının peşinde sürüklenen) bireylerin korunması gerektiğini belirtmektedir. Bireyin peşinde olduğu parasal çıkarı, serbest rekabet ile birleştğinde, gemiye yüklenmesi gerekenden fazlasını yüklenme, havalandırma sistemi olmadan madenlerde çalıştırma ve iş güvenliği sağlamadan çalıştırma gibi rasyonel - ve etik - olmayan davranışlara yol açabilecektir. Bu gibi davranışlar ise bireysel çıkarların kamu yararına

dönüşmesi önünde bir engel teşkil etmektedir.⁵

Smith'in niçin Steuart'ın aksi bir konum tuttuğu sorusuna geri dönülecek olursa Mitchell'e göre bu sorunun cevabı, "o dönemde Büyük Britanya'nın iktisadi yaşamının hangi yönde seyrettiği"nde yatmaktadır (Mitchell, 1967, s. 67). Bu seyir, bireysel girişimciliği ön plana çıkarma doğrultusunda ilerleyen bir seyirdir: "Sir James Steuart'ın felsefesi, Kraliçe Elizabeth'in zamanından ve daha önceki iktisadi planlamadan gelmiş olan pratiklerin rasyonelleştirilmesidir. Adam Smith'in felsefesi ise, 17. ve 18. yüzyıllarda geliştirilmiş olan yeni bireysel girişim pratiğinin rasyonelleştirilmesidir" (Mitchell, s. 60). Adam Smith'in, yasalara karşı olmasına ve siyasal yapıya zarar vermesine rağmen bireylerin kendi çıkarları peşine düşerek kendi yararlarına olan bir pratiği, yani bireysel girişimciliği ifa etmelerinin doğru olduğunu söyleyen bir filozof olarak çıkageldiğini belirtmektedir.

Mitchell, belirtildiği üzere, toplumsal bir sürecin ürünü olan bir zihnin ürünü olarak iktisat teorisini görmektedir. Bir başka ifadeyle iktisat teorisi, toplumsal gelişmelerin kalba döktüğü zihinsel bir üründür ve zihnin çevresel koşulların etkisi altında olmasından dolayı iktisat teorisi de çevresel koşulların etkisi altında kalmaktadır. Bu nedenle genelde bir iktisat teorisinin – veya özelde klasik iktisadın yükselişinin – anlaşılabilmesi için bu iktisat teorisinin ortaya çıktığı çevresel koşulların öncelikli olarak anlaşılması gerektiğine işaret etmektedir. 18. yüzyıl İngiltere'sini tasvir eden Mitchell, genişleyen piyasalar ve değişen ticari örgütlenme yöntemlerinde; edebiyatta, sanatta, politikada, kimyada, fizikte, jeolojide ve patolojide gerçekleşen değişimleri; tarımsal yöntemlerdeki gelişmeleri ve yapılan mekanik icatları saymaktadır. Tüm bu alanlarda bireysel girişimin canlanışına işaret etmekle birlikte İngilizlerin, kişisel çıkarları peşinde koşmalarının yanı sıra ortak bir amaç için gönüllü işbirlikleri de kurduklarını belirtmektedir.

Mitchell, böylece, bireysel girişim, kişisel çıkar ve işbirliği yapma kapasitesi ile nitelendirildiği bir 18. yüzyıl tasvir etmektedir:

Bireysel girişime imkân veren ve insanların özgürce işbirliğine yapmasına yol açan bir sistemin avantajları ve bariz üstünlüğü, Adam Smith'in yeni bir iktisat felsefesi formüle etmeye başlamasından, doğal özgürlüğün basit ve açık sistemini açıklamasından önce Büyük Britanya'da binlerce insanın zihnini etkilemiş olmalıdır. Bu yeni iktisadi örgütlenme temeline dair teorik açıklaması, çağdaşları tarafından gerçekleştirilmiş olan pratiklerin avantajları üzerine bir dizi felsefi düşüncelerdi - iş dünyasındaki insanların, en azından deneyimleyerek öğrenmiş oldukları pratiklerin avantajları ve geçmişten gelen ve Steuart'ın temsil ettiği eski moda akli cisimleştiren belli yasalar ve düzenlemeler tarafından zaman zaman tehdit edildiğini gördükleri avantajlar (Mitchell, 1967, s. 76).

5 "Demokrasiye inanan ve politik yaşamın yanı sıra iktisadi yaşamda bireysel özgürlüğü takdir eden bir ulus olarak yüzleştiğimiz sorun, ticari girişimde bireysel özgürlük ve kâr elde etmenin getirdiği etkinlik teşvikleri ile ücretlilerin, yatırımcıların ve tüketicilerin sömürülmesine karşı korumayı, iş çevrimi tehlikelerine karşı korumayı ve modern teknolojiden tamamıyla yararlanmayı bir araya getirecek bir iktisadi örgütlenme şematığı geliştirip geliştiremeyeceğimize. [...] [Böyle bir görev] Ulusal Planlama Bakanlığı'nı (...) uygun personeli; devlet planlama kurulları ile organize ilişkileri talep eden bir görevdir." (Mitchell, 1967, s. 167).

Mitchell, bireysel girişimciliğin yanı sıra özellikle 18. yüzyılın politik havasını tasvir etmektedir. Halkın, Parlamento'da tartışılan konulara, verilen oylara veya özlü bir ifadeyle Parlamento'da ne olup bittiğini bilme hakkını kazanma sürecini William ve Mary saltanatının tesis edilmesinden bu hakkın elde edildiği 1771 yılına kadar anlatmaktadır. Tüm bu süreçte Avam Kamarası'nın; Parlamento'da yapılan tartışmaların, üye olmayan kişilere veya diğer bir deyişle halka ya da gazeteciler aracılığıyla kamuya aktarılmasını engellemeye çalışan kararlar almasına karşın 1771 yılındaki "Wilkes'in Kamaradan çıkarılması için halkçı John Wilkes ile Kraliyet ve Avam Kamarası arasındaki" tartışmanın neticesinde yenilgiye uğradığını aktarmaktadır (Mitchell, 1967, s. 76-83). Böylece;

1771 yılından sonra bir gazete satın alıp onu okuyabilen biri, Parlamento'daki kamu meselelerinin tartışılmasını tam olarak takip etme fırsatı elde etti ve ayak direyen yasama meclisinin verdiği oyların nedenlerini bilme hakkını kazanmış olan halk, kendi fikirlerini hissedilir kılmaya yetkin hale geldi.

Bu hikâye, ülkenin seçilmiş delegelerinin yasal işlemlerine yönelik ülkenin artan bir ilgi gösterdiğini ortaya koyan aydınlatıcı bir hikâyedir. *Ulusların Zenginliği* yayınlanmadan hemen önce bu ilgi, gazetelerde günlük olarak yayınlanan tam ve gizlenmemiş bir açıklamayı okuma hakkını elde etmiş oldu. Avam Kamarası tarafından kıskançlıkla korunan bu hakkı kazanmış olan halkın, (...) Kamara üzerindeki kontrolünü hissettiren bir halk olduğu varsayılabilir (Mitchell, 1967, s. 83).

Parlamento'da koltuk sahibi olmak için özellikle Londra brokerlarının koltuk alım-satım işlemlerinin, rüşvetçiliğin ve patronajın - veya kayırmanın - varlığının neden olduğu yozlaşmaya rağmen⁶ halkın, yeri geldiğinde çeteler halinde isyanlar çıkararak Parlamento'nun aldığı kararlara karşı ortaya bir tepki koymalarından, - yüzyılın son 20 yılındaki kıtlık isyanları ile birlikte - böyle isyanlar sayesinde birçok yasanın feshedilmiştir. Mitchell, böylece kamu görüşünün, tüm yozlaşmaya rağmen, Parlamento tarafından dikkate alındığından çünkü söz konusu isyanlardan Parlamento'nun korku duyduğundan bahsetmektedir: "Bu faaliyetlere yönelik korkunun, kamusal müzakere ile yönetimi boş bir isim yerine bir gerçeklik haline getirmede etkin bir faktör olduğu görünmektedir" (Mitchell, 1967, s. 92). Dolayısıyla 18. yüzyılda İngiliz ulusunun, Sir James Steuart'ın toplumsal felsefesi olan devlet insanının sağduyusuna olan güvenden uzaklaşıp Adam Smith'in felsefesi olan "insan aklına güvene" doğru yaklaştığını ifade etmektedir. Fakat bunun, insanların her zaman akılcı, sağduyulu ve hoşgörülü olup doğru ve yerinde kararlar aldıkları anlamına gelmediğine de

6 Mitchell'e göre bu koltuk alım-satımları, daha öncesinde toprak sahiplerinin ulusun temsilcileri olarak ulusal politikalar hususunda karar verme gücünü, sarraflar ve sarraflardan gelişen bankacılara, iş insanlarına ve sonrasında imalatçılara doğru tedrici olarak geçmesine hizmet etti. Bu alım-satımlar, "geleneksel İngiliz kurumları tarafından sağlanamayan türde, kamu fikrinin kendisini hissettirmesini daha kolay kılmaktaydı." "Böylece, koltukların alım-satımı ile Parlamento'nun kendisine - muhtemelen eğer tüm seçimler geleneksel şematiğe göre yapılmış olsaydı olacak olandan daha etkin bir şekilde - ülkenin değişen iktisadi gücünü temsil etmesi imkânı sağlandı. Koltuklara para karşılığında sahip olan bazı insanlar mükemmel üyelerdi. Bu şekilde David Ricardo, Avam Kamarasına girdi çünkü üyelik ile birlikte gelen toplumsal ayrışma için olan tutkunun yanı sıra kamu meselelerine yönelik aşırı bir ilgiye sahipti ve bir koltuk satın alan tek kişi o değildi" (Mitchell, 1967, s. 88-89).

işaret etmektedir. Basın özgürlüğü ve temsil serbestisi noktasında bir zafer kazandıklarını ve bazı yasaların feshini zorlamada haklı olduklarını belirtmekle birlikte çeşitli durumlarda ve bazı başka yasaların feshini zorlamada da haksız olduklarını ifade etmektedir: “Fakat halk, doğru veya yanlış, hemfikir olup harekete geçtiğinde kendi bildiğini okudu. Politik kurumların günahları ve faziletleri, çoğu zaman, halkın günahlarını ve faziletlerini temsil ettiler” (Mitchell, s. 93).

İngiltere’nin politik havasını Parlamento ve merkezi yönetim noktasında tartıştıktan sonra Mitchell, yerel yönetimlerin geçirdiği değişimleri kısaca anlatmaya başlamaktadır. Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkileri düzenleyen Ortaçağ kurumlarının; üretim yöntemlerinin değişmesi, çitleme hareketinin başlaması ve bunların neticesinde günlük yaşam alışkanlıklarının değişim geçirmesi ile birlikte yeni sorunların ortaya çıkışına tepki olarak uyarlanıp yeni kurumların ortaya çıktığına işaret etmektedir. Orta Çağda, idari bölgelere Kralın atadığı memurların barışı sürdürme, yolların bakımını yapma, gelirleri toplama, yoksullarla ilgilenme gibi görevleri yerine getirmekle mükellef olduğunu belirtmekte ve bu memurların, gezici mahkemeler ile denetlendiğini ifade etmektedir. Kentlerde ise kraliyetin verdiği imtiyazlar altında düzenlemenin yapıldığını belirtmektedir. I. Elizabeth ve I. James zamanında idari bölgelerdeki baş yerel otoritenin sulh yargıçları olduğunu aktaran Mitchell, kentlerdeki imtiyazlı durumun devam ettiğini ifade etmektedir. İç Savaşın sonra, Kralın sıkı elinin, yerel yönetimler üzerinden kalktığına ve bu eski ortaçağ şematiğine geri dönülemediğine işaret etmektedir. Ortaçağa özgü feodal mahkemelerin giderek azaldığını belirtmektedir. Bunun nedeni olarak da çitleme hareketinin neticesinde yaratılan kâr odaklı büyük çiftliklerin ortaya çıkışını göstermektedir. Dönemin sonunda feodal mahkemelerin yerini idari bölge memurları olarak kraliyet tarafından atanmaya devam eden sulh yargıçlarının aldığını ifade etmektedir. Yerel kilise yönetimlerinin ise 1835 Belediyecilik Yasaları yürürlüğe girene kadar varlıklarını koruduklarını, en yakındaki sulh yargıcına bağlı olduklarını ve küçük bir oligarşi şeklinde yapılandıklarını belirtmektedir.

Mitchell, 18. yüzyıl boyunca kraliyet tarafından verilen imtiyazlara sahip kentlerde yerel yönetimlerin veya belediyecilik kurumlarının, aldıkları imtiyazların koşullarına göre değişkenlik gösteren bir memurlar bütününden oluştuğuna işaret etmektedir. Bu nedenle, böyle imtiyazlara sahip kentlerde yozlaşmış bir adalet sistemine sahip belediyelerin olduğu durumlardan böyle imtiyazların olmadığı ancak kilise yönetiminin desteğiyle yenilikçi ve ilerlemeci büyük kent merkezlerinin geliştiği durumlara, kilise yönetiminin böyle bir gelişimi sağlayamadığı durumlara ve metropolitan illerde “rüşvetçi yargıçlar”ın yozlaşmış adaletine kadar belediyecilik kurumlarının etkinlik ve örgütlenme biçimi bakımından çeşitlilik gösterdiğini ifade etmektedir (Mitchell, 1967, s. 96-97). Örneğin, belediyecilik kurumlarının yozlaşmış ve etkinsiz bir yapıda olduğu yerlerde kamu çıkarının göz ardı edilmesi durumunda halkın, kamu işlerinin ve hizmetlerinin yerine getirilmesi amacıyla Parlamento’ya bir dilekçe yazarak mevcut yerel otoritelerin başka bir yerel otorite ile değiştirilmesini talep ettiğini aktarmaktadır. 18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyılın başlarında Parlamento’nun yerel yönetimler ile ilişkisinin, dilekçe dışında yerel yönetimi düzenlemek için neredeyse hiç müdahale etmemesi şeklinde olduğunu belirtmektedir. Böylece İç Savaşın sonra “Parlamento,

yerel birimlerin kendilerini yönettiği bir şematığı sorgusuz kabul etti ve yerel otoriteler, bir şeyin yapılması gerektiğini ve bu şeyin de şu olduğunu Parlamento'ya söylediğinde değişimleri yürürlüğe koymaya çalıştı" (Mitchell, s. 98).

Değişen çevresel koşullara - fiyatların ve ücretlerin devletçe belirlenmesi veya devletçe değer biçme gereğinin kalkması, lonca kısıtlamalarının engelleyici olduğunun fark edilmesi, feodal mahkemelerin giderek azalması gibi koşullara - insanların algısının uyarlanmasının neticesinde bu eski kurumların yerini yeni kurumların aldığını belirten Mitchell, bu nedenle Adam Smith'in felsefesini, bu değişen çevresel koşulların veya toplumsal gelişmelerin bir ürünü olarak görmektedir: "Tüm bunlarda az da olsa bariz bir felsefe vardı ancak ne yaptıklarını insanlara açıklayabilen ve bunları gerekçelendirebilen bir toplum filozofu, Adam Smith'in çıkarıldığı gibi, büyük bir kâşif olarak göklere çıkarılabilecektir" (Mitchell, s. 99).

Mitchell, Orta Çağın ağırlıklı olarak tarımsal olan köy topluluklarından oluşan bir malikâne sistemine dayandığını; takasa dayalı ve ödemelerin mal cinsinden yapıldığı bir ekonomik yapının bulunduğunu; kentlerde ise loncalar biçiminde faaliyet gösteren zanaatkâr sınıfların ve zamanla zanaatkâr sınıftan ayrılan bir tüccar sınıfının faaliyet gösterdiğini belirtmektedir. O'na göre, Orta Çağın bu iktisadi örgütlenme biçiminden, modern bir iktisadi örgütlenme biçimine tedrici dönüşümünde en önemli faktör, paranın artan kullanımına ilişkindir. Krala yapılan vergi ödemelerinin mal cinsinden değil de para cinsinden yapılmasının sağladığı avantajların fark edilmesiyle birlikte ödemelerin para cinsinden yapıldığı bir sisteme tedrici olarak geçildiğine işaret etmektedir - yani kraliyet malikânelerinden lordların malikânelerine doğru yayılan bir parasal sistem. Mitchell'e göre böyle bir parasal ekonominin tedrici olarak gelişimine, insanların yaşam alışkanlıklarında gerçekleşen tedrici değişimler eşlik etmektedir:

Bu, ortaçağ İngiltere'sinin örgütlenmesini mevcut biçimine dönüştüren en önemli tek adımdı çünkü bu, halkı kitlelerinin kendilerinin, ihtiyaç duydukları tek büyük şeyi - topraklarını - parasal bir ödeme yaparak elde etmeye başlamaları anlamına geldi. Bu, ayrıca, bu parayı elde etmek için ürünlerini sattıkları anlamına geldi. Bu, bu kitlelerin, birkaç yüz yıllık bir dönem boyunca tedrici olarak, parasal bir gelir elde ederek ve bunu harcayarak yaşama alışkanlığı edinmeleri anlamına geldi. Bu, tedrici olarak, bir tür hesaplamayı öğrenmelerini ve planlama yapma, tutumluluk, idare ve öngörü gibi iktisadi erdemleri ifa etmelerini gerekli kılan bir yaşama yol açılması anlamına geldi; yani kitlelerin, onları artan bir şekilde Adam Smith'in ideal vatandaşı gibi kurnaz ve girişimci İskoç haline getiren bir disipline maruz bırakan yaşam şematığını öğrenmelerini gerekli kılan bir yaşam anlamına geldi (Mitchell, 1967, s. 102).

Mitchell, parasal bir ekonominin kendisini tedrici olarak göstermesi ile birlikte doğal seçilimin işlerlik kazandığını ima etmektedir. Çünkü böyle bir dönüşüm sürecinin, diğerlerine nazaran yukarıdaki erdemleri taşıyan bazı insanlarla daha iyi bir şekilde başarılı olduğunu belirtmektedir. Malikâne topraklarının çitlenmesi ile birlikte ortaya çıkan büyük çiftliklerin kullanım hakkını sahip olan - köylülükten çiftçiliğe geçen - insanların bu grup içerisinde yer

aldığını ifade etmekte ve kalanların ise ağırlıklı olarak parasal ücretler elde eden bir proletarya haline geldiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak "paranın kullanımı, bu ortaçağ şematüğinde çözücü bir faktördü. Bu şematik parçalara ayrılırken yeni bir iktisadi örgütlenme planı, bu eski şematüğün yerini almak için geliştirildi." Ve I. Elizabeth'in saltanatı itibarıyla kati hale gelen bu yeni şematüğün – yani merkantilizmin – parçalara ayrılıp yerini "kâr peşinde koşan insanların kendiliğinden kendi kendilerine örgütlendikleri" bir başka şematüğün (fabrika sisteminin) almasının ise "Elizabeth-sonrası gelişmelere; [ticaret hacmindeki artışa, artan işbölümüne ve paranın geniş çaplı kullanımına]; bankacılığın yükselişine, ticari girişimin artan kapsamına, kapitalist temelde işletmenin yeniden örgütlenmesine, ücretle çalışanların sayısındaki artışa ve anonim şirket sayısındaki azalışa" bağlı olarak tedrici olarak gerçekleştiğini ifade etmektedir (Mitchell, 1967, s. 103).

Mitchell, bu süreçte kentlerdeki seçilimin ise sonrasında imalatçı sınıfı oluşturacak olan büyük tüccarı desteklediğine işaret etmektedir. Bu yeni sistemin tedrici olarak gelişimi sayesinde yarı-kast sisteminin de tedrici olarak parçalandığını, yani söz konusu iktisadi erdemleri taşıyan her kişinin önde gelen bir birey olma fırsatına sahip olduğu bir yapının geliştiğini belirtmektedir.

Aynı zamanda Mitchell, I. Elizabeth'in saltanatı ile kati hale gelmiş olan bu yeni şematüğün - merkantilist sistemin - çeşitli ayırt edici özelliklerinin olduğunu belirtmektedir. Bunlardan biri emek politikasıdır. Bu emek politikasının, aslında bir tam istihdam politikası olduğunu ancak insancıl olmayan yöntemlerle zorla çalıştırmayı içerdiğini ima etmektedir. Emek arzını sağlama almak için; her erkek çocuğunun, eğer üst tabakaya ait değilse, 1814 yılında feshedilene kadar, belli bir zanaat dalında 7 yıl çıraklık yapacak şekilde bir eğitim alması gerekliliğine yönelik bir politika yürütüldüğünü belirtmektedir. Bu dönemde, yoksulluk içerisinde olmayan ancak çalışmayı reddeden gücü kuvveti yerinde olan insanların kırbaçlanıp ıslah evlerine gönderildiğini ifade etmektedir. 1601 yılında Elizabeth tarafından kanunlaştırılan yoksul yasası kapsamında ise; yoksulların da işgücüne katılımını sağlamak adına, kilise bölgelerindeki mülkler üzerinden alınan vergi aracılığıyla, yoksul kişilere gerekli hammaddelerin ve çalışması için gerekli alet-edevatın sağlanmasının amaçlandığını aktarmaktadır.

Farklı mesleklere ödenecek ücretlerin ne olması gerektiğinin, teoride, sulh yargıçları tarafından yerel olarak belirlendiğini ifade etmektedir. Sulh yargıçlarının görevi, 1813 yılında feshedilene kadar, hem ulusal refahı tehdit edeceği bir durumda veya yaşam maliyetlerinin artması durumunda ücretleri düşürmek hem de fiyatların veya yaşam maliyetlerinin artması durumunda alışkın olunan yaşam standardını koruyacak ücret oranlarını güvence altına almaktır.

Kısacası, emek [veya çalışma] bağlamında merkantilizm, ülkenin, yüksek olmayacak şekilde yeterli ölçüde bedeli ödenen düzgün yetiştirilmiş emek güçlerine sahip olmasını, çalışmayan insanların layığıyla cezalandırılmasını, geçerli ödeme oranlarında iş bulamayan kişilerin ise kamu otoriteleri tarafından sağlanan materyalleri işleyerek

çalışmasını garantileyen kapsamlı bir şematik sağladı (Mitchell, 1967, s. 108).

Mitchell, Gereklî ekinin arz edilebilmesi için yeri geldiğinde loncalara bağılı zanaatkârların bile hasat döneminde çağrılabilmesini sağlama alan bir yasayla birlikte bu ekinin, uygun bir fiyatla - hem çiftçi için kârlı hem de tüketici tarafından karşılanabilecek bir fiyat - arz edilmesini de güvence altına bir yasanın da gereklî olduğunu ifade etmektedir. Bu yasa bağlamında (1) lisanslı seyyar alıcıların, ekini bir yerden satın alıp diğeri bir yere taşıyıp orada satma görevini üstlendiğini ve (2) piyasa kâtibinin, muhtemelen arz ve talep koşullarına hâkim olan seyyar alıcı ve satıcılara başvurarak, fiyatı belirleme, tahılın kalitesini denetleme ve bu yasaya karşı gelenleri cezalandırma görevlerine sahip olduğunu belirtmektedir. Özetle, "bu dönemde tarım politikasının, gıda arzını güvence altına olan bir politika olduğunu; hedefin, bir yandan üreticileri teşvik ederken diğeri yandan da tüketicileri unutmamak olduğunu; iç ticaretin, izinli seyyar alıcıların ellerinde olduğunu; piyasaların kâtiplerinin ise (kötü yıllarda) fiyatları belirleme, ağırlıkları ve ölçüleri düzenleme, kalite kontrolü yapma, suçluları cezalandırma görevlerine sahip olduklarını" ifade etmektedir (Mitchell, 1967, s. 109).

Mitchell ayrıca belli endüstri dallarını canlandırmak için, din savaşlarının da yardımıyla, Protestan ustaların İngiltere'ye göçünün teşvik edildiğini; bunun mümkün olmadığı durumlarda yabancı işçilerin ülkeye getirtildiğini ve ayrıca endüstriyel alanda icat yapmış kişilere, yurt içi tekel patentleri verilerek ilgili imalat dalında kârlı bir biçimde faaliyet gösterme hakkının tanındığını belirtmektedir.

Merkantilist dönemin ayırt edici özelliğı olan dış ticaret politikasının ise hem yukarıda ifade edilen çalışma koşullarını koruyacak hem de değerli metallerin ülke içerisine akışını sağlayacak lehte bir ticaret dengesini güvence altına almak için dış ticaretin düzenlenmesi şeklinde olduğunu ifade eden Mitchell bu bağlamda dış ticaretin, ya düzenlenmiş (*regulated*) ya da anonim şirket şeklindeki imtiyazlı şirketlerin ellerine bırakıldığını belirtmektedir. Diğeri yandan, kurulan kolonilerin, hem ana ülkenin malları için piyasa olmaları hem de ülkenin işçileri için hammadde tedarikçileri olmaları bakımından dış ticaret politikasının önemli bir parçası olduğunu da dikkat çekmektedir.

Mitchell'e göre; çocukların eğitimini ve çalışmayı düzenleyen yasalar; iç ve dış ticareti düzenlemek ve denetlemek için uygulanan yasalar; fiyat ve ücret düzenlemeleri, üretim ve satım noktasında verilen tekel ayrıcalıkları, kolonyal düzenlemeler; çeşitli endüstri dallarını canlandırmak için yapılan düzenlemeler - Sir James Steuart'ın görüşüyle uygun olarak devlet insanı eliyle iktisadi yaşam şematığını büyük bir nüfusa ulaşma çerçevesi içerisinde oluşturmaya yönelik tüm bu kural ve düzenlemelerin amacı, "merkantilizm olarak bilinegelen şeyi tesis etmek"tir. Bu iktisadi yaşam şematığı, "savaşta ve barışta devlet insanları tarafından yapılan ve ülkeyi iktisadi olarak güçlü kılmayı ve böylece de askeri anlamda güçlü kılmayı hedefleyen bir iktisadi düzenleme şematığı"dir (Mitchell, 1967, s. 112). Böylece merkantilizmin esas politikasının, yukarıda sayılan araçlar aracılığıyla elde edilen güç politikası olduğunu ve lehte bir ticaret dengesi ile nüfusun yaşamını düzenleyip standartlaştırma amaçlarının ise gücü elde etme amacına ulaşmak için ara amaçlar olduğunu ifade etmektedir. Bu

güç politikasında kamu çıkarını ve böylece de ulusun çıkarını dikkate aldıklarını iddia eden merkantilist yazarların, aslında, kendi özel çıkarlarını düşündüklerini ve bu çıkarlar doğrultusunda farklı çıkarların sürekli olarak çatıştığını da belirtmektedir. Bir tacirin zenginleşip güç kazanmasından yola çıkarak kamu görevlilerinin bir ulusun da zenginleşirse güç kazanacağını düşündüklerini ifade etmektedir. O'na göre, lehte ticaret dengesini tesis etme ve insanların sürekli olarak çalışmasını ve yoksul durumda kalmalarını sağlayan nüfus politikaları gibi politikaların amacının, aslında, bireyi zenginleştirerek ulusu zenginleştirmek ve böylece de ulusun güç elde etmesini sağlamak olduğuna işaret etmekte ve bu yüzden de bireyin zenginliği ile ulusun zenginliği arasındaki ayrımın yok sayılmaktadır.

18. yüzyıl itibarıyla merkantilist yasama devam etmesine rağmen insanların günlük yaşamındaki belli değişimlerin neticesinde, merkantilist yasama tarafından yasaklanan şeyleri yapmanın birçok birey için kârlı hale geldiğini ve böylece de imtiyazlı şirketlere verilen tekel ayrıcalıklarından kaynaklı olağanüstü kârların varlığının, imtiyazlı şirketlerle bağı olmayan tüccarın da bu şirketlerin gemi gönderdikleri ülkelere gemi göndermesine yol açtığını ifade eden Mitchell, usta-çırak ilişkisini düzenleyen lonca düzenlemelerinin de bireysel girişimcilik görüşü altında bireyler tarafından ihlal edildiğini aktarmaktadır. Böylece

Yasaya ister karşı gitsin ister gitmesin teoride değişim başlamadan önce pratikte bir değişime yol açan bu özel kâr arayışıydı. Adam Smith, herkesin kendi çıkarını araması noktasında özgür olacağı bir sistemi gerekçelendiren bir öğretinin felsefi şampiyonu olarak ortaya çıktı; insanların zihninin, tarif için hazır olduğunu buldu çünkü bu, bazı durumlarda vicdanlarına karşı istemeden yapagelirken buldukları şeyin gerekçesiydi. Fakat Adam Smith'in düşünce şeklinin ilanı, yasaların yanlış olduğuna ve değiştirilmesi gerektiğine ve yapmış oldukları şeyin yalnızca kendileri için kârlı değil, aynı zamanda da bir bütün olarak ülkenin avantajına olduğuna insanların inanmasına yol açtı (Mitchell, 1967, s. 118-19).

18. yüzyılın, teoride var olan ancak pratikte uygulanmayan ve uygulanması için çıkar grupları tarafından dilekçeyle ricada bulunulan tekel ayrıcalıklarına, lonca yapısına ve kaçakçılık düzenlemelerine ilişkin (hükümsüz) yasaların hüküm sürdüğü uzun bir yüzyıl olduğunu anlaşılmaktadır. Fakat "Parlamento dilekçeleri göz ardı etti ve meseleleri kendi haline bıraktı. Bu durum, bireysel girişim doğrultusunda, ülkenin iktisadi yaşamı üzerinde devlet-insanına-yakınsız kontrol şematığının uygulanmasının giderek daha az pratik hale gelmesi doğrultusunda, sürekli kaymaya yol açtı" (Mitchell, 1967, s. 121). Böylece Mitchell, kapitalist sistemin ve kapitalizmin kurumlarının ortaya çıkışını, Veblen'in ifadesi ile, düşünce alışkanlıklarındaki değişimin ürünü olarak görmektedir. Eylem ya da davranış alışkanlıklarındaki değişim nedeniyle düşünce alışkanlıklarında değişim meydana gelmektedir ve bu düşünce alışkanlıkları ile uyumlu olan kurumlar, önceki yaşam şematığının kurumlarında bu yönde dönüşümlere yol açmaktadır.⁷

7 "İnsanların kolayca yapabildikleri şeyler, alışkanlık gereği yaptıkları şeylerdir ve bu, neyi kolayca düşünüp bilebileceklerine karar verir. Günlük eylem hatları sayesinde aşına olunan fikirler dizisi içerisinde kendilerini yuvada hissederler. Alışlagelmiş bir eylem hattı, alışlagelmiş bir düşünce hattı oluşturur ve bu eylem hattı, bir bilgi bütününe indirgenen olguları ve olayları kavramayı sağlayan bir

Adam Smith'ten önce ve Smith'in yaşadığı dönemin politik ve iktisadi havasının Smith üzerine etkisine dair anlatısının ardından Mitchell, Smith'in bireysel deneyimlerinin etkisini ele almaktadır. *Ulusların Zenginliği*'ni başta olmak üzere diğer eserlerinin ortaya çıkışında etkili olan çeşitli kişi ve olayları aktarmaktadır. Bu kişilerden ilki olarak, Smith'in hocası Francis Hutcheson'ı (1694-1746) göstermektedir. Yani; en büyük sayı için en büyük mutluluk ifadesini ilk olarak kullanan Hutcheson'ın, kişisel çıkar ile yasal düzenleme arasındaki bağlantıyı görerek bireylerin, kişisel çıkarları peşinde koşmalarına izin verilmesi gerektiğine ve bunu yaparken kamu çıkarını düşüncelerinin gerekmediğine ancak kişisel çıkarları peşinde koşarken bireylerin davranışlarını düzenleyecek bir hukuk sisteminin gerekliliğine işaret ederek Smith'i etkilemiş olabileceğini ima etmektedir.⁸

Smith, 1740-1746 yılları arasında Oxford'da kaldıktan sonra 1746 yılında evine geri dönmüş ve 1748-1751 yılları arasında - Oxford'da yaptığı klasiklere ve *belles-lettres*lere yönelik okumaların katkılarıyla- retorik ve *belles-lettres* üzerine kamuya açık dersler vermiştir. Mitcell, bu derslerle ilgili en önemli noktanın ise her kış dersleri bitirirken hukuk bilimi

bakış açısı verir. Alışıl gelmiş eylem hattı ile tutarlı olan şey, alışıl gelmiş düşünce hattıyla da tutarlıdır ve herhangi bir toplulukta bu kati bilgi temelini ve memnuniyete veya onaylamaya ilişkin geleneksel standardı sağlar. Tam tersine, bir yaşam süreci veya yöntemi, bir kez anlaşılıp düşünce olarak özüm sendiğinde, yaşam şematığına dönüşür ve basitçe bir davranış normu haline gelir çünkü düşünen, bilen aktör, aynı zamanda da eylemde bulunan aktördür. Kolaylıkla kavranan ve yaşam ve bilgi süreci ile tutarlı olan şey, böylece, doğru ve iyi olarak kavranır. [...] Bunun olduğu yerde edinilen meyil, alışkanlık statüsünden yatkınlık veya eğilim statüsüne geçer. Aktarılabılır bir özellik haline gelir ve bu yatkınlığın ortaya çıkmasını sağlayan selektif adaptasyon ne kadar uzun süreli ve tutarlıysa bu yatkınlık o kadar sıkı bir biçimde irka yerleşir ve bu davranış kuralının kabulü o kadar sorgulanmaz hale gelir (Veblen, 1898b, s. 195). Kısacası, bir eğilimin oluşumundaki silsile, selektif adaptasyonun işleyişiyle birlikte, eylem alışkanlıkları-düşünce alışkanlıkları-davranış normu-eğilim şeklindedir. Mitchell ise imalatçı sınıfın ortaya çıkışını benzeri bir selektif adaptasyon süreci ile açıklamaktadır: "Kentlerde para ekonomisinin sağladığı bu yeni yaşam yöntemi için en büyük eğilime sahip olduğunu kanıtlayan insanlar ise büyük tüccar haline geldiler. İlerleyen zamanda ise - içlerinden bugünkü iş insanı sınıflarının ortaya çıktığı türdeki insanlara - imalatçılara dönüştüler. Diğer her eğilim gibi *bu eğilim* de aileler içerisinde gelişir. Her nesilde giderek artan ölçüde bir para kazanma temelinde örgütlenen bir toplumda başarı sağlayan bu belli yetenekler bütününe sahip insanlarda önemli bir dönüşüm gerçekleşir. Fakat öne çıkmak için şanslı doğmamış olan insanlar için bu yaşam şematığı, eğer ticari kurnazlığa sahip bir iş insanı olurlarsa, her zaman iyi fırsatlar sundu. Yarı-kast sistemi, tedrici olarak, tamamıyla olmasa da büyük ölçüde parçalara ayrıldı ve özel girişimin ve bireysel kapasitesinin önem arz ettiği bir sistem tarafından yerinden edildi" (Mitchell, 1967, s. 104; italikler eklendi).

- 8 Mitchell, Hutcheson'un şu sözlerini aktarmaktadır: "Doğa, kendi mutluluğuna erişmek için olan bir arzuyu ve diğerlerine yönelik birçok sevecen eğilimleri her insana verdiğinden ve herkese, bu eğilimlerin amaçları doğrultusunda ifa etmesi için doğal bir dürtü ile birlikte anlayışlı ve aktif güçler bahsettiğinden dolayı bu şunu açıklar: her birey, kendi yargısına ve eğilimine göre, tüm çalışmasında, emeğinde veya eğlencesinde diğer insanların kişilikleri veya iyilikleri bakımından zararlı olmadığı müddetçe bu amaçlar doğrultusunda kendi güçlerini ifa etmek için doğal bir hakka sahiptir ancak bireyin verdiği emekler artık zaruri olarak kamu çıkarını gerektirmez veya eylemlerinin, diğerlerinin direktifi altında olmasını gerektirmez. Bu hakka *doğal özgürlük* deriz. Her insan, bu hakka ilişkin bir algıya sahiptir." Fakat Hutcheson şuna da inanır: "Halk, sıklıkla, kendi meselelerini idare etmelerinin ve mekanik sanatlarını icra etmelerinin en iyi yöntemlerinin öğretilmesine ve kanunlarla bağlanmasına ihtiyaç duyar; ve genel olarak sivil kanunlar, tabii kanunun daha fazla serbestlik bıraktığı birçok noktayı daha kati bir biçimde belirlemelidir" (akt. Mitchell, 1967, s. 123).

üzerine bir dersin konusu olarak ticaret serbestisi öğretisini savunduğu politik iktisat üzerine dersler vermiş olmasını işaret etmektedir. Mitchell, Adam Smith'in Glasgow'da olduğu dönemde Glasgow'un yükselen bir ticaret merkezi olduğunu aktarmaktadır. Smith'in, tüm ticaret dallarında ticaretin doğasını ve ilkelerini inceleyen *The Political Economy Club*'a girmesinin ve Glasgow'daki girişken iş insanları ile yaptığı haftalık tartışmaların, "iktisadi sorunlara olan ilgisinin gelişimiyle ve bu iş insanları üzerine kafa yormaya başladığında oluşan fikirlerin formülasyonu ile büyük bir ilgisi vardı" (Mitchell,1967, s. 128).

Mitchell, Adam Smith'in gelişiminde rol oynayan bir diğer kişinin ise, David Hume ile Hume'un Edinburgh'daki çevresi olduğunu belirtmektedir. Glasgow'un ticari ve imalata yönelik sorunlarından farklı olarak bu çevrenin temel sorununun tarımsal sorunlar olmasından dolayı bu konu hakkında düşünmesine neden olmuştur, demektedir.

Mitchell, Smith'in *Ahlaki Duygular Kuramı* adlı kitabının ise O'nun yaşam tarzında önemli bir değişme yol açtığını ve sonrasında hazinenin başkanı olacak olan Charles Townshend'in eline bu kitabın geçtiğini belirtmektedir. Townshend'in eline bu kitabın geçmesi önemlidir çünkü üvey oğlu olan Buccleuch Dükünün iyi bir eğitim almasını istediğinden dolayı Smith'i özel öğretmen olarak istemiş ve Smith de profesörlükten ayrılıp bu teklifi kabul etmiştir. Dükün eğitimi için gittiği İsviçre ve Fransa'da, İskoçya ve İngiltere'den farklı olan iktisadi koşulları öğrendiği belirtmektedir. Adam Smith 1765 yılında Paris'e geldiğinde, Hume'un yardımıyla, aktif olarak düşündüğü sorunlarla Avrupada en çok ilgili olan grupla - yani fizyokratlar olarak bilinen grupla - tanışıklık oluşturduğunu ve ortodoks-olmayan şeyler hakkında tartışan diğer birçok farklı filozof grubunu Hume aracılığıyla tanıdığını ifade etmektedir. Smith, özel öğretmenliğini yaptığı dükün en genç kardeşinin öldürülmesi üzerine 1766 yılında Londra'ya dönmüş ve özel öğretmenlik görevinden ayrılıp kendi ilgi alanının peşinden gitmiştir. Ve nihayetinde 1767 yılında Kirkcaldy'deki eski evine geri dönerek *magnum opusu* olan *Ulusların Zenginliği* adlı eserini yazmaya başlamıştır. Mitchell'e göre bu kişisel deneyime ilişkin özetin amacı şunu gözlemlemektir:

Ulusların Zenginliği, bir üniversite profesörünün, bir ahlak felsefesi profesörünün, klasiklerde, edebiyatta ve felsefede eğitim görmüş bir adamın; çalışmasını yayınlayana kadar iş dünyasında herhangi bir aktif rol almamış olan ve günlerinin sonuna yaklaşırken bile asla bir iş insanı olmayan ancak bir kamu görevlisi haline gelen bir adamın dikkatlice detaylandırılmış ürünüydü. Fakat yazarı, sakin bir düşünsel hayat yaşamasına rağmen oldukça farklı çevreler - önden gelen ilgileri oldukça çeşitli olan insanlar - ile yakından ilişkiliydi. [...] Adam Smith, Glasgow'un tüccarı ve imalatçıları ile aktif bir fikir alış-verişine ve tarımsal sorunlarla ilgili olan Edinburgh çevresiyle iletişime sahipti. Sonrasında Fransa ve İsviçre'ye seyahat etme ve İskoçya ve İngiltere'den farklı bir coğrafi çevrede iktisadi koşulların yanı sıra oldukça farklı bir politik sistemin altında iktisadi yaşamı gözleme fırsatı elde etti. Fransa seyahatleri, sistematik bir temelde iktisadi geliştirmeye çalışıyor olan entelektüel olarak en enerjik kişilerden oluşan grup ile yakın ilişkileri beraberinde getirdi. [...] [David Ricardo'nun *Politik İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri* adlı eseri aceleci, ham ve kusurlu bir tür performansken] *Ulusların Zenginliği*, aksine, gıpta edilesi bir

üründü, titizdi, tüm kısımları tamamlanmıştı ve bir üniversitesi profesörünün ellerinden çıkmasının beklenebileceği türde bir çalışmaydı (Mitchell, 1967, s. 137-38).

4. Sonuç Yerine

Mitchell'e göre; iktisatçı bir bireyin hem kişisel yaşamı ve deneyimleri hem de maruz kaldığı toplumsal, iktisadi ve politik yapı ve çevreler, kısaca kurumlar, onun iktisat teorisini etkilemektedir. Genelde insanların ve özelde iktisatçıların "bağımsız aklı, içinde büyüdükleri koşullar tarafından kalıba döküldüğü zihinleri, toplumsal ürünlerdir; hiçbir şekilde çevrelerini aşıp geçemezler." Böylece çevresel koşulların etkisi altında olan zihinlerin ortaya koyduğu teoriler, kaçınılmaz olarak, bu koşulların ürünü olacaktır. Bu nedenle, zihni şekillendiren veya kalıba döken tüm çeşitli çevresel koşulları ve bu çevresel koşulların birey üzerindeki etkilerini ele almak, Adam Smith'in veya başka bir iktisatçının ortaya koyduğu teoriyi niçin o şekliyle ortaya koyduğunu görmemize katkı sağlayacaktır. Mitchell'in sözleriyle bitirsek;

Şimdiye kadar verdiğim dersler eğer 18. yüzyıl boyunca İngiliz yaşamında ortaya çıkan çeşitli gelişmeler üzerine düşünen felsefi bir zihnin, kitle fenomeni ya da kitlenin bireysel girişim pratiği tarafından ulusun servetinin artırılıyor olduğu çıkarımını ve ulusal servetteki ilerlemeye mani olan esas engellerden birinin, insanların meslekleri ve yatırımları üzerinde yapay bir kontrol uygulamaya çalışan eski yasalar - eğer insanlar, bu eski yasalara riayet etmek için yeterince ahmak olmuş olsaydı gerçekte olduklarından çok daha ciddi bir engel teşkil edecek olan yasalar - ve düzenlemeler bütünü olduğu çıkarımını [Smith'in] doğal olarak ve kolayca nasıl yaptığını öğrencinin/araştırmacının fark etmesini mümkün kılmıyorsa bu dersler amacını yerine getirmemiş olurdu (Mitchell, 1967, s. 143-44).

Kaynakça

- Blaug, M. (1997). *Economic Theory in Retrospect*. Cambridge University Press.
- Mitchell, W. C. (1967). *Types of Economic Theory: From Mercantilism to Institutionalism - Vol. I*, der. Joseph Dorfman. New York: Augustus Kelley.
- Rosenberg, N. (1960). Some Institutional Aspects of the Wealth of Nations. *Journal of Political Economy*. 68 (6), 557-570.
- Rothschild, E. (1994). Adam Smith and the Invisible Hand. *The American Economic Review*. 84 (2), 319-322.
- Veblen, T. B. (1898a). Why is Economics not an Evolutionary Science?. *Quarterly Journal of Economics*. 12 (4), 373-397.
- Veblen, T. B. (1898b). The Instinct of Workmanship and the Irksomeness of Labor. *American Journal of Sociology*. 4 (2), 187-201.
- Veblen, T. B. (1899). The Preconceptions of Economic Science II. *Quarterly Journal of Economics*. 13 (4), 396-426.
- Viner, J. (1927). Adam Smith and Laissez Faire. *The Quarterly Journal of Economics*. 35 (2), 396-426.
- West, E. G. (1977). Adam Smith's Public Economics: A Re-evaluation. *Canadian Journal of Economics*. 10 (1), 1-18.

A New Approach in Determining Social Performance: Sustainable Development Principles and Turkey's Outlook

Ayça Fettahoğlu, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
e-posta: aycafettahoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5968-4676

Abstract

The concept of sustainable development, which has been closely followed, has become a trend for business organizations that desire to continue their existence in the market for a long term, as well as creating future value. Especially with the ongoing economic crisis since 2008, it has been revealed that the GDP, which is only a numerical reflection, does not fully supply the welfare level of the countries and it is not a determinant for value creation in the long view. The development level of the society should be evaluated together with the approaches to social and ecological phenomena, as well as economic data. In this context, various studies have been made to improve social performance at a global level. Among these studies, the Sustainable Development Goals, a national declaration published by the United Nations in 2015, emphasize the world's most remarkable financial, natural and social challenges with the aim of improving social welfare and raising global awareness. The Guideline contains 17 target indicators that are aimed to be achieved by 2030.

The most important basis that separates the Sustainable Development Goals from other existing studies; in addition to emphasizing that global welfare cannot be determined solely in the light of economic data, it also designs the event in 17 non-independent perspectives in line with the target indicators the Guideline contains. In this study, the level of our country will be examined with the modeling of Sustainable Development Goals.

Keywords: *global welfare, GDP, long-term value creation, the Agenda, Turkey.*

Jel Codes: *E01,E21,I31,O44*

Sosyal Performansı Belirlemede Yeni Bir Yaklaşım: Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri ve Türkiye'nin Görünümü

Özet

Son dönemde oldukça yakından takip edilen sürdürülebilir kalkınma kavramı, ileriye dönük değer yaratımının yanı sıra piyasada varlıklarını uzun vadede sürdürmek isteyen kurum ve kuruluşlar için bir trend halini almıştır. Özellikle 2008 yılından itibaren süregelen ekonomik kriz ile beraber, sadece numerik bir yansıma olan GSYİH'nin ülkelerin refah seviyesini tam anlamı ile karşılamadığı ve uzun vadede bir değer yaratımı için belirleyici olmadığı ortaya çıkmıştır. Toplumun gelişmişlik düzeyi ekonomik verilerin yanı sıra, sosyal ve ekolojik olgulara yaklaşımları ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, sosyal performansın küresel düzeyde geliştirmesi adına çeşitli çalışmalar ortaya koyulmuştur. Bu çalışmaların arasında, Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında yayımlanmış ulusal bir bildiri niteliği taşıyan Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri, sosyal refahın iyileştirilmesi ve küresel farkındalık yarat-

ma gayesiyle, dünyanın en gözde finansal, doğal ve sosyal zorluklarına vurgu yapmaktadır. Kılavuz, 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi amaçlanan, 17 hedef gösterge içermektedir. Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri'ni var olan diğer çalışmalardan ayıran en önemli dayanak; küresel refahın, sadece ekonomik veriler doğrultusunda saptanamayacağını vurgulamasının yanı sıra, içerdiği hedef göstergeler doğrultusunda olayı birbirinden bağımsız olmayan 17 perspektif üzerinden tasarlamasıdır. Bu çalışmada, Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri modellemesi üzerinden ülkemizin hangi düzeyde olduğu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *küresel refah, GSYİH, uzun vadeli değer yaratımı, kılavuz, Türkiye.*

Jel Kodları: *E01,E21,I31,O44*

Introduction

The main aspect that presents the social performance of societies and reveals the effort to understand them are the main center of the social sciences. The approach to global phenomena can be demonstrated by our ideologies, as well as numerical and statistical data. In this context, GDP has a quite significant advantage of keeping economy comparable across time and across countries (Dyanan & Sheiner, 2018, p.9) because GDP is the monetary market value of all goods and services produced in a country over a certain period of time and it is used as the main indicator for determining the global economic positions of countries. This is often kept the same as sustainable level of well-being. In addition to being a poor measure of welfare, GDP is criticized of not including sustainability as well (Kramp, 2010, p.2). Sustainability can be viewed as ongoing maintenance of necessary resources, i.e. the capital stock, often known as "natural capital," is defined as the sum of natural resources and environmental quality, as well as human capital. However, indicators of sustainability should be studied alongside welfare indicators to avoid conflating current welfare with indications of possible future productivity. Societies have consistently adopted economic growth as an indicator of strength in the shadow of competitive ideology and they have preferred to measure the perception of social development over economic performance since then. This period, in which social and natural challenges remain in the background, has led to irreversible disruptions in society over time. However, in between 18-19th century, when various revolutions took place, societies have undergone an important process of enlightenment, and only for all time have numerical values outstripped social and environmental phenomena.

Even today, the most important indicator of economic success is GDP per capita, and as the amount per capita increases, the capacity to meet the necessary needs of society is expected to increase. The most important reason is that global development can only exist as long as social and economic c are together. High economic and social development indices are reached when income distribution is moderately unequal, and vice versa. Furthermore, a high level of per capita income and an appropriate amount of GDP allocated to employees are both indicators of socioeconomic progress.(Bilan, Mishchuk, Samoliuk & Yurchyk,

2020, p.12). As it can be understood from here, there is a high correlation between social and economic indicators, but whether it is sufficient to reach a general opinion or not should be discussed.

In the literature, there is a lot of debate about whether GDP reflects the social identity of the society or not. However, the long-term value creation and sustainable development concerns of developed countries have come to the fore with the global crisis. Thus, the view that the effect of GDP on determining the level of country welfare should be combined with the level of social development ideology has become widespread. In this context, various studies have been put forward to improve social performance at the global level. Among these studies, the Sustainable Development Goals, which was published by the United Nations in 2015 as a national statement, was developed under the name of 2030 Agenda to emphasize the world's most vital financial, natural and social challenges with the aim of improving social welfare and raising global awareness. The guideline includes 17 target indicators that are aimed to be achieved by 2030. The most important basis that separates the Sustainable Development Goals from other existing studies; in addition to emphasizing that global welfare cannot be determined solely in the light of economic data, it also designs the event in 17 non-independent perspectives in line with the target indicators the Guideline contains.

In the evaluation to be made regarding the comparison of Turkey's social development level with the G20 countries, the single indexation model was used in this study considering that the findings of the Sustainable Development Goals published in 2015 would be useful. First of all, a Turkey-specific analysis will be made regarding the modeling used and a general country view will be presented.

Sustainable Development Principles and Method

Although the positive correlation between social development and economic development has been clearly stated, it has only recently been possible for societies to adopt the process and change their perspectives in this direction. At this point, the United Nations took action and rapidly shaped its activities for sustainable development so that the perspective towards social and natural life could reach a different dimension. They have made studies stating that a global development is not just about economic data and that development cannot be achieved in the long term without social and environmental development. The turning point of these studies is considered to be the United Nations' appointment of former Norwegian Prime Minister, Gro Harlem Brundtland to the World Commission. The United Nations assigned the previous prime minister of Norway Brundtland to run World Commission after all years of humanity suffering from industrialization in most of the countries, it was clear considering only economic capital into business processes has brought an irrevocable cost to humanity, environmental health and social justice throughout the centuries. Therefore, it resulted in an unfair distribution of prosperity all around the world. Ultimately, a new system to harmonize prosperity with environmentalism was

essential. Hence, the fundamental approach to this new system is the environmental sustainability and monetary growth on the principle of preserving nature and striking a balance between conservation and use. For this new system to be successful the harmony between use and conservation has to be preserved, discussions on the principle of not just sustainability but also economy (Toprak, 2012).

In the report, the Brundtland Commission published a national statement under the name of 'the 2030 Agenda', which includes 17 target indicators. These target indicators are in high correlation with each other and have been presented to the world in order to improve global welfare with a broader vision. The United Nations set a supremely prudential vision; a future generation with no poverty, hunger or disease where all living creatures flourished, free from fear and violence. This visionary prediction also envisions a unified world where everyone has equal access to high-quality schooling, health care, and social services at all levels, as well as ensuring mental and social well-being. The meaning of unification is mentioned in the celebrated opening words of the United Nations Charter, "we the peoples today" and "we the people" embrace on the path to 2030. (The General Assembly, 2015).

Among the aforementioned studies, the Sustainable Development Goals direct the researches due to the clarity of the target indicators and the fact that they have a global vision in the studies conducted to increase the global welfare and Social Progress Index. The sustainability reports prepared by countries every year are supports for this idea. The target indicators in the guide also highlight natural and social challenges to form the basis that global well-being does not depend solely on the outcome of numerical data.

Sustainable Development Goals, which were put forward due to the deficiencies of the existing method, inadequacy of analysis and the lack of a concrete directive, have been developed in a way to emphasize human and social development criteria, taking into account the criticisms made against the GDP criterion in the recent period. In the modeling, it has been done on 17 target indicators that are technically presented independently in order to determine the level of global welfare. In this context, it is defined by the United Nations simply as 'the world we want' or 'to ensure that no one is left behind' (United Nations Development Group, 2016, p.16).

The 17 target indicators in the Sustainable Development Principles, designed to measure global welfare and social development, are classified according to three cornerstones of sustainability; social, economic and environmental presence. The notion of sustainability has re-interpreted over the time as encompassing three aspects; social, economic and environmental capital. This three pillar conception of sustainability is generally depicted as three intersecting circles with overall sustainability at the center, meaning that there is no single point to construct sustainability but economic status from both social and ecological perspectives takes a part of a solution for social and ecological problems (Mao, Purvis & Robinson, 2018).

Table 1: SDGs linked to production activities grouped by three assessment areas

Economic Capital	Social Capital	Environmental Capital
Goal 1: No Poverty	Goal 2: Zero Hunger	Goal 6: Clean Water & Sanitation
Goal 5: Gender Equality	Goal 3: Good Health & Wellbeing	Goal 7: Affordable & Clean Energy
Goal 8: Decent Work & Economic Growth	Goal 4: Quality Education	Goal 11: Sustainable Cities & Communities
Goal 9: Industrial Innovation & Infrastructure		Goal 12: Responsible Consumption & Production
Goal 10: Reduced Inequalities		Goal 14: Life Below Water
		Goal 15: Life on land

Source: *Esposito (2018), World Economic Forum White Paper: Driving the Sustainability of Production Systems with Fourth Industrial Revolution Innovation is used to form Table 1.*

So the guide; examines the target indicators on economic, social and environmental factors in three dimensions. The international economic operations and trade exist to sustain monetary policies of the nations. The economic operations are shared, bare and liberated to supply financial specifications of the nations. In order to keep the economy sustained for a long term period, the balance among human and environmental capital has to be protected against monetary policies; Social capital is a value of universal human rights and can be succeeded with the existence of essential necessities of humankind at reasonable level such as health, safety and nutritions, whereas individuals are protected against universal human violations. Therefore, social capital has to be kept in equilibrium alongside the other two capitals; and In order to sustain the growth, environmental integrity has to be kept in equilibrium with utilization of natural resources by humankind all around the world. First phase of the New Agenda proposes to pursue the balance with the environmental values to gain a success against sustainability for a longer term. As no one dimension can be highlighted, the 17 target indicators are calculated independently regardless of the three dimensions.

The Sustainable Development Principles prepared a joint statement that could be used by countries at the international level, and provided the opportunity to evaluate the social and economic analyzes of countries in multiple dimensions. Although the guide includes 17 target indicators, each target indicator is divided into sub-headings in order to elaborate the analysis, and sustainability performance is calculated over a total of 169 components. The guide shows how successful the countries are on the concept of sustainability and what they are lacking through these components.

In Table I, the target indicators are matched with the associated value. While making this classification, the value with which each subcomponent has the highest correlation was analyzed and modeling was created in line with empirical studies. The point to be

considered while creating this modeling is that the target indicator is created in line with the purpose of sustainability and that there is literature belonging to the institutions to be analyzed. While preparing the sustainability data for a country, new variables, findings and factors belonging to that country are determined, and all these are taken into consideration while performing the analysis. At this point, the most reliable method when evaluating data is to compare the results obtained from the same target indicator between countries.

Sustainable Development Goals General Results

The Sustainable Development Goals provide an appropriate method for comparing the level of social development and welfare between countries. In line with the target indicators published in 2015, countries started to submit their sustainability reports. In this context, the Sustainable Development Solutions Network published comprehensive reports between the years 2016-2020, including G20 countries. First of all, although it is seen that there is a positive correlation between economic development and social welfare, it has been understood that economic indicators are not sufficient enough to create social welfare overview. The strong correlation between the social welfare levels of G20 countries and their GDP per capita cannot be ignored, but there are exceptions among the findings. At partial points, the higher sustainability performance of countries with low GDP indicates that a more detailed study at this point and other variables should be investigated.

In Table I, the GDP-PPP averages of the G20 countries for the years 2014-2018 are analyzed; the SDG scores between 2016 and 2020 are also shown. The average values of both variables within the specified times were determined, and outcomes are sorted to make a comparison. According to the outcomes, it is seen that the sustainability performances of the countries that are at a high level economically are also higher. On the other hand, middle-level developing countries lagged behind in the G20 context.

Table 2: Average GDP-PPP vs. SDG Scores of G20 Countries

Country Name	GDP - PPP Average (2014-2018)	SDG Score Average (2016-2020)	SDG Score 2016	SDG Score 2017	SDG Score 2018	SDG Score 2019	SDG Score 2020
Argentina	13.037,98	71,04	66,8	72,5	70,3	72,4	73,2
Australia	56.140,01	74,42	74,5	75,9	72,9	73,9	74,9
Brazil	9.712,66	69,38	64,4	69,5	69,7	70,6	72,7
Canada	45.582,19	77,54	76,8	78	76,8	77,9	78,2
China	8.458,68	68,68	59,1	67,1	70,1	73,2	73,9
France	39.367,49	80,4	77,9	80,3	81,2	81,5	81,1
Germany	44.610,85	81,28	80,5	81,7	82,3	81,1	80,8
India	1.780,00	57,72	48,4	58,1	59,1	61,1	61,9
Indonesia	3.623,34	61,92	54,4	62,9	62,8	64,2	65,3
Italy	32.700,05	74,68	70,9	75,5	74,2	75,8	77
Japan	37.810,03	78,36	75	80,2	78,5	78,9	79,2
Republic of Korea	28.744,62	76,44	72,7	75,5	77,4	78,3	78,3
Mexico	9.643,99	67,32	63,4	69,1	65,2	68,5	70,4
Russia	10.839,87	69,4	66,4	68,9	68,9	70,9	71,9
Saudi Arabia	21.822,77	62,84	58	62,7	62,9	64,8	65,8
South Africa	5.989,45	60,14	53,8	61,2	60,8	61,5	63,4
Turkey	10.749,81	67,88	66,1	68,5	66	68,5	70,3
United Kingdom	43.357,68	78,86	78,1	78,3	78,7	79,4	79,8
United States	58.528,46	73,8	72,7	72,4	73	74,5	76,4
Mean Average	25.394,73	71,16	67,36	71,49	71,09	72,47	73,39

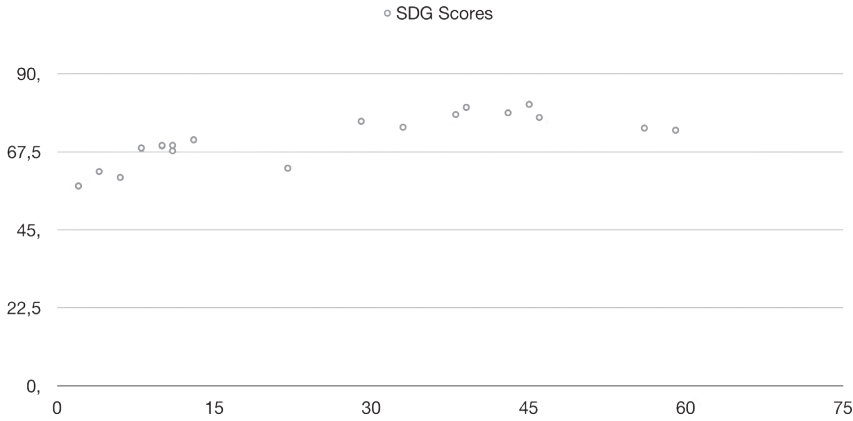
Source: United Nations, *SDG Index and Dashboards Reports 2016- 2020*; World Bank, *GDP-PPP 2014-2018 are used to form Table 2.*

Table 3: General View of Turkey vs. G20

Country Name	GGDP - PPP Average (2014-2018)	SDG Score Average (2016-2020)
Turkey	10.479,81	67,88
G20	25.394,73	71,16

Source: *United Nations, SDG Index and Dashboards Reports 2016- 2020 are used to form Table 3.*

Figure 1: SDG Scores vs. GDP

Source: *United Nations SDG Index and Dashboards Reports 2016- 2020 and World Bank GDP-PPP are used to form Figure 1.*

In the graphic above, which matches the SDG scores with GDP- PPP values, it is clearly seen that the relationship between the two variables is proportional but it is possible to say that there are exceptions as well. According to the graph, the sustainability performance of below average countries have also low GDP. The occurrence of this difference within the framework of the G20 is due to the relatively low opportunity and well-being, which are outside of basic human needs. When both variables are ranked among themselves, the countries below the G20 average are the same countries in both variables.

Table 4: G20 Countries GDP-PPP & SDGs Ranking

Ranks	G20 Ranks	
	GDP-PPP	SDGs
1	United States	Germany
2	Australia	France
3	Canada	United Kingdom
4	Germany	Japan
5	United Kingdom	Canada
6	France	Republic of Korea
7	Japan	Italy
8	Italy	Australia
9	Republic of Korea	United States
10	Mean Average	Mean Average
11	Saudi Arabia	Argentina
12	Argentina	Russia
13	Russia	Brazil
14	Turkey	China
15	Brazil	Turkey
16	Mexico	Mexico
17	China	Saudi Arabia
18	South Africa	Indonesia
19	Indonesia	South Africa
20	India	India

Source: *United Nations, SDG Index and Dashboards Reports 2016- 2020; World Bank, GDP-PPP 2014-2018 are used to form Table 4.*

Countries above and below the average in GDP-PPP and SDG scores are the same for both variables. High-income countries have high sustainability performances and are close to each other, but income ranges appear to be varied. Within this group, the difference in sustainability performance of the GDP-PPP change is limited. For these countries, welfare is not directly related to GDP-PPP. Sustainability performance is thought to result directly from the sincere application of measures to reduce the ecological burden of the society and from ecological awareness. It is quite difficult to make a general interpretation for countries in the middle income group, including Turkey. For the countries in this group, the factors that reveal and form the basis of the sustainability performance are multifaceted. In this context, only a brief analysis of Turkey's general outlook is presented in the following section.

General View of Turkey in Sustainable Development Principles

In this section, the view of our country in the sustainable development concept will be analyzed. While Turkey ranks 14th among G20 countries in the GDP-PPP variable, it ranks 15th in the SDG score. Turkey's ability to achieve the sustainability level of other G20 countries in the same income group is less dependent on income growth. In order for middle-income countries such as Turkey to catch up with high-income G20 countries with higher sustainability performance, an ecologically conscious society and the level of applying social policies to local life can be exceeded.

Conclusion and Recommendations

While economic success is positively correlated with sustainable performance in middle-income G20 countries, it has limited power to represent quality of life and well-being for high-income G20 countries. In particular, it was concluded that after various global economic crises, countries with high economic performance could not reflect the current situation of the countries in the best way, since the social and environmental difficulties of the countries were in the background.

The 2030 Agenda was published in 2015 by United Nations to the inadequacy of economy-based data in determining the level of global welfare and reflecting country performances. The guide has enabled studies to determine the social development levels and global welfare of countries under the Sustainable Development Goals developed around 17 target indicators.

Correct determination of sustainability targets, establishment of ecological literacy and social policy agenda in the best way, as well as the correct determination of country performance will also have a direct impact on economic development. Achieving global prosperity only needs to ensure the social, ecological and economic development of countries in the long run and value creation in the long run will only be possible by improving sustainability performance.

It should be taken into account that the target indicators developed to improve sustainability performance should be evaluated in line with different variables. It is necessary to analyze the direct and indirect effects on the target indicators designed for global welfare and a sustainable future in order to achieve healthier results. In this study, the economic developments of the G20 countries were evaluated with the SDG scores determined by the target indicators.

When the sustainable performance of Turkey between 2016-2020 is evaluated, it is seen that it is in the 15th place, being below the G20 average and 14th in the GDP-PPP indicator calculated between 2014-2018 which is also below G20 average. In terms of size, Turkey's average GDP-PPP is 10,479 USD, while the G20 average is 25,394 USD, while the avera-

ge SDG score is 67.88, while the G20 average is 71.16. Assuming that Turkey is among the middle-income countries, economic wealth, like other developing countries, has an important place in increasing social welfare and sustainable development. The right measurements are necessary for increasing the welfare of the country and social development and they will be accelerated by bringing ecological literacy and sustainability awareness to the society.

References

- Bilan Y., Mishchuk H., Samoliuk N. and Yurchyk H. (2020), Impact of Income Distribution on Social and Economic Well-being of the State. *Sustainability*, vol.12, issue 1, p.1-15.
- Dynan K. and Sheiner L. (2018), *GDP as a Measure of Economic Well-Being*. Hutchins Center on Fiscal & monetary Policy at Brookings.
- Kramp P. (2010), Gross Domestic Product and Welfare. *Monetary Review*, 2.
- United Nations (2015), The General Assembly. Retrieved from: <https://www.un.org/en/development/desa/publications/files/2015/01/SynthesisReportENG.pdf>.
- United Nations Development Group. (2016), The Sustainable Development Goals are Coming to Life: Stories of Country Implementation and UN Support.
- Mao Y., Purvis B. and Robinson D. (2018), *Three Pillars of Sustainability; In Search of Conceptual Origins*. Nottingham: University of Nottingham; Sheffield: University of Sheffield.
- United Nations (2016), SDG Index and Dashboards Reports. Retrieved from: https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2016/2016_sdg_index_and_dashboards_report.pdf
- United Nations (2017), SDG Index and Dashboards Reports. Retrieved from: https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2017/2017_sdg_index_and_dashboards_report.pdf
- United Nations (2018), SDG Index and Dashboards Reports. Retrieved from: https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2018/2018_sdg_index_and_dashboards_report.pdf
- United Nations (2019), SDG Index and Dashboards Reports. Retrieved from: https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2019/2019_sustainable_development_report.pdf
- United Nations (2020), SDG Index and Dashboards Reports. Retrieved from: https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2020/2020_sustainable_development_report.pdf
- World Bank, GDP-PPP. Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

EFİLJOURNAL YAZIM KURALLARI/ EFILJOURNAL AUTHOR GUIDELINE

Gönderim Süreci

1. Makalenizi göndermek için internet sitemizdeki MAKALE GÖNDER bağlantısını kullanarak ya da info@efiljournal.com adresine doğrudan gönderebilirsiniz.
2. Makale, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ve aynı anda başka bir dergiye gönderilmemiş olmalıdır.
3. Makale, 30 sayfayı geçmemelidir.
4. Makalede “Giriş” kısmı bulunmalı ve başlıklar numaralandırılmalıdır.

Makale Değerlendirme Süreci

1. Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisine gönderilen makalenin yazarı ile, makaleyi değerlendiren hakemin ismi karşılıklı olarak gizli tutulmaktadır.
2. Dergiye gönderilen tüm makaleler önce, editörler tarafından ön değerlendirmeye alınır. İçerik ve şekil şartlarına uymayan yazılar, editörler tarafından hakeme sunulmadan geri çevrilebilir.
3. Dergiye gönderilen makale, editörler tarafından hakeme gönderilmeye değer bulunduğu takdirde iki hakem tarafından incelenmeye alınır.
4. Hakem, yazıları makale hazırlama düzenine uygunluk, bilimsel katkısı, sorunsalın ele alınış biçimi, araştırmada kullanılan yöntem, literatürden yararlanış ve önemli bulduğu diğer unsurlar açısından değerlendirerek, görüşlerini bildirdiği formu editörlere iletir.
5. Editör, hakemin görüşünü yazara gönderir.
6. Yazar, hakem tarafından talep edilen düzeltmeleri editörün belirlediği süre içerisinde tamamladıktan sonra, makale tekrar hakemin görüşüne sunulur.
7. Hakemin uygun gördüğü makale için son değerlendirme editörler tarafından yapılır.
8. Yayımlanma kararı verilen makale, sıraya alınır ve nihai karar yazara bildirilir.
9. Dergide örnek olay incelemeleri, raporlar, önceden yazılmış bir makaleye eleştiri ve yorumlar, yanıtlar ve yanıtlara yanıtlar, kitap tanıtım ve eleştirileri, yayın duyuruları, konferans ve kongre gibi toplantılar yayımlanabilir. Burada karar, editörlere aittir.
10. Makalenin değerlendirme süresi maksimum 90 gündür.
11. Makalenin değerlendirilme süreci hakkında tarafınıza bilgi verilecektir.
12. Değerlendirme sonucu, tarafınıza e-posta yoluyla bildirilecektir.
13. Makalesi dergide yayımlanan yazara 5 adet basılı dergi ücretsiz olarak gönderilecektir.

Yazım Kuralları

1. Makale dili Türkçe veya İngilizce olmalıdır.
2. Yüksek lisans veya doktora tezlerinde ya da bilimsel toplantılarda sunulan bildirilere dayanarak hazırlanmış yazılarda bu durum, ilk sayfa altında dipnot olarak belirtilmelidir.
3. Dergiye gönderilecek makalenin yazarına ait bilgiler, ayrı bir sayfaya yazılmalı ve şunları içermelidir:
  - Yazının başlığı
  - Yazının JEL sınıflandırma kodu
  - Yazarın adı soyadı, unvanı
  - Yazarın bağlı oldukları kurum (bölüm, birim)
  - Yazarın kısa özgeçmişi
  - Yazarın açık ve güncel posta adresi, telefon/faks numarası ile e-posta adresi

4. Yazının birinci sayfasında İngilizce ve Türkçe başlık, makalenin yüz kelimeyi geçmeyecek şekilde hazırlanmış İngilizce ve Türkçe özeti, anahtar sözcükler yer almalıdır.
5. Yazılar, Microsoft Word ortamında Times New Roman yazı tipinde, 12 punto ile ve çift aralıkla yazılmalıdır.
6. Basılan makaledeki imlâ ve noktalama hatalarından yazarlar sorumludur. Bu nedenle, gereken kontroller yapılmış olmalıdır.
7. Bütün tablolar ve grafikler, ayrı olarak Microsoft Excel sayfalarda yer almalıdır. Tablo ve şekillere başlık ve sıra numarası verilmelidir.
8. Dergimize gönderilecek makalelerde kaynak gösterme konusunda APA sistemi benimsenmiştir.

Örnekler:

- Kitaplarda:

Metin içinde: (Yeldan, 2009)

Eserin, kaynaklarda yazımı şu şekilde olmalıdır:

Yeldan, E. (2009). *The economics of growth and distribution* (5. bs.). Ankara: Efil Yayınevi.

- Makalelerde:

Metin içinde: (Akyüz, 2009, s. 92-93)

Makalenin kaynaklarda yazımı şu şekilde olmalıdır:

Kalaycıoğlu, E. (2019). Popülizm(ler) ve Temsili-Liberal Demokrasî'nin Bunalımları, *EfilJournal*, Cilt 2, Sayı 8, 8-28.

- Tezlerde:

Metin içinde: (Büyük yazıcı, 2012)

Tezin, kaynaklarda yazımı şu şekilde olmalıdır:

Büyük yazıcı, D. (2016). *Kültür ve sanat ekonomisinde piyasa mekanizmasının etkinsizliği: Gösteri sanatları perspektifinden Türkiye örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

9. Kullanılan bütün kaynaklar, makalenin sonunda "Kaynaklar" adı altında verilmelidir.

10. Tablo ve Şekiller:

- a. Tablo numaraları ve açıklamaları tablonun üstünde

Tablo 1: .....

şeklinde, 10 punto ile yazılmalı ve ortalanmalıdır.

- b. Tablo içi metinler 9 punto ile, satır aralığı tek, paragraf aralığı 0 nk olmalıdır.

- c. Tablo sayfaya ortalanmalıdır.

- d. Şekil numaraları ve açıklamaları şeklin altında

Şekil 1: .....

biçiminde 10 punto ile yazılmalı ve ortalanmalıdır.

- e. Şekil, sayfaya ortalanmalıdır.

11. Bu ilkelere uymayan makaleler kesinlikle değerlendirilmeye alınmayacaktır.

12. Yazıların ilk gönderiminde editör değerlendirmesinden sonra hakem değerlendirmesi için 1 ay, revizyon için 1 ay süre öngörülmektedir.

13. Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi, gönderilen makaleleri yayımlayıp yayımlamama, gerekli gördüğü durumlarda makaleler üzerinde düzeltmeler yapma hakkına sahiptir. Gönderilen yazıların yayımlanma hakkı dergi yönetimine aittir. Dergide yayımlanmış bir yazının hukuki sorumluluğu ise yazarına aittir ve dergiyi bağlamaz. Dergide yayımlanan yazılar, dergi yönetimin yazılı izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz ve başka bir yerde (matbu olarak veya internet ortamında) tekrar yayımlanamaz. Dergiye makale gönderen yazar, bu ilkeleri kabul etmiş sayılır.

Submission

1. To send your article, you can use the SUBMIT tab in our website or you can send your article directly to info@efiljournal.com.
2. Articles must be unpublished and they cannot be sent to another journal at the same time.
3. Articles must be max. 30 pages.
4. There should be “Introduction” section and the titles should be numbered.

Process

1. In Efil Journal of Economic Research the author’s and the referee’s name are mutually kept confidential.
2. All articles sent to the journal are pre-evaluated by the editors first. Articles that do not comply with the terms of content can be rejected by the editors without being sent to the referee.
3. The articles submitted to the journal will be reviewed by two referees if they are deemed worthy to be sent to the referees by the editors.
4. The referee evaluates the article in terms of conformity to the article preparation rules, scientific contribution, the way in which the problem is handled, the method used in the research, the use of the literature and other elements they found important, and then submits the form to the editors.
5. The editor sends the evaluation result of the referee to the writer.
6. After the author completes the corrections requested by the referee within the time specified by the editor, the article is sent to the referee again.
7. The final evaluation for the article that the referee finds appropriate is made by the editors.
8. The article that is decided to be published is queued and final decision is notified to author’s.
9. Case studies, reports, criticism and commentary on a previously written articles, answers to answers and responses, book promotions and criticisms, publication announcements, conferences and congresses have the possibility to be published in the journal. The decision here belongs to the editors.
10. The maximum evaluation period of the article is 90 days.
11. You will be informed about the evaluating process of the article.
12. The result of the evaluation will be reported to the author by e-mail.
13. Five free printed copies of the journal will be sent to the author whose article is approved and going to be published in the journal.

Grammar Rules

1. The language of the article should be in English or in Turkish.
2. It should be stated as a footnote in the first page if the article was prepared by the notices presented in the scientific meetings or as master, PhD work.
3. Information belonging to author’s of the article should be written on a separate page and should include:
  - The title of the article
  - JEL code of the article
  - Author’s full name, surname and degree/title
  - Author’s institution (Department, unit)
  - Author’s brief CV
  - Author’s full address, phone/fax number, e-mail

4. In the first page of the article the title in English and in Turkish (if known), max. 100 words of abstract in English and in Turkish (if known), and keywords should be written.
5. The article should be written via Microsoft Word, with 12 type size and with double space.
6. Spelling and punctuation errors in the printed article belong to the author themselves.
7. All the tables and diagrams should separately be in Microsoft Excel. They all should be enumerated.
8. About the references/bibliography we use APAS.

Examples:

- In the books:

In the text: (Yeldan, 2009)

In the references:

Yeldan, E. (2009). *The economics of growth and distribution* (5. bs.). Ankara: Efil Yayınevi.

- In the articles:

In the text: (Akyüz, 2009, s. 92-93)

In the references:

Heise, A. (2019). Post-Keynesian Economics - Challenging the Neo-Classical Mainstream, *EfilJournal*, Vol 2, Issue 8, 8-28.

- In thesis/papers:

In the text: (Büyükyazıcı, 2012)

In the references:

Büyükyazıcı, D. (2016). *Kültür ve sanat ekonomisinde piyasa mekanizmasının etkinsizliği: Gösteri sanatlar perspektifinden Türkiye örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

9. All the references used should be stated under “Bibliography”, at the end of the article.
10. Tables and Diagrams:
  - a. Table numbers and statements should be written on the top of the table, with 10 type size and should be centered.
Table 1: .....
  - b. Texts inside the table should be written with 9 type size, single row pitch, 0 paragraph pitch.
  - c. Tables should be centered to the page.
  - d. Diagram numbers and statements should be written under the diagram with 10 type size and centered to the page.
Diagram 1: .....
  - e. Diagrams should be centered to the page.

11. The articles not carrying these rules will not be taken under review.
12. After the editorial review, it is provided 1 month for the expert and 1 month for the revision.
13. Efil Journal of Economic Research has the rights whether to publish or not to publish and to make corrections on the articles. The right to publish the articles belongs to the journal's management. The legal responsibility of the published article belongs to the author and isn't related to the journal. The articles published in the journal cannot be reproduced in any way without the written consent of the journal management and cannot be reproduced elsewhere (in print or on the internet). The author who submits article to the journal is deemed to have accepted these principles.

SATIN ALMAK İÇİN:

<https://shop.efilyayinevi.com>

1 yıllık abonelik bedeli

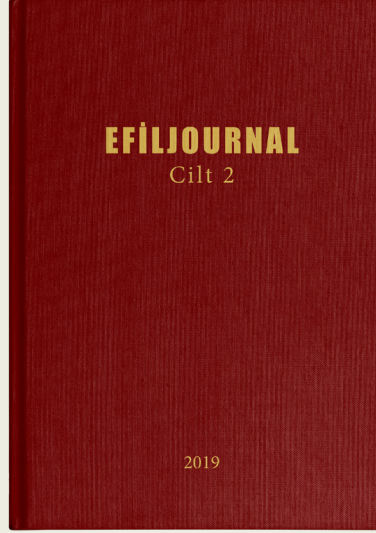
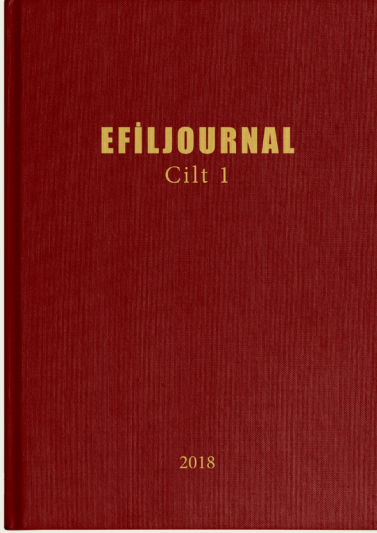
	Bireysel	Kurumsal
Yıllık Basılı	200 TL	300 TL
Yıllık Dijital	80 TL	150 TL
Yıllık Basılı ve Dijital	250 TL	400 TL

Bağcılar Mahallesi Şemsettin Günaltay Caddesi 283. Sokak 9/7 Ata Apartmanı 06670 Çankaya/Ankara, Türkiye
Tel: (0312) 442 52 10 ve (0312) 442 52 11 Faks: (0312) 442 52 12

SATIN ALMAK İÇİN

shop.efilyayinevi.com• 0 (312) 442 52 10 - 11

CİLT FİYATI 175 ₺

EFİLJOURNAL MAKALELERİNİ TEK TEK SATIN ALABİLİRSİNİZ!

EfilJournal'de yayınlanmış makalelerden istediğinizi satın alabilirsiniz.

- **Efiljournal.com**'u ziyaret edin,
- Arşiv bölümünde yayınlanan tüm sayıları ve makaleleri inceleyin,
- Erişmek istediğiniz makalenin bilgileriyle **shop.efilyayinevi.com** adresinden,
- Sadece 10 TL karşılığında makaleye sahip olun.

www.efljournal.com

ISSN 2619-9580

